

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG LAPJA

MAGYAR NAPLÓ

XXX. ÉVFOLYAM 2018. NOVEMBER
www.magynaplo.hu

„az álom nyelve (...) fölébredésemkor”

Interjú Balázs Gézával

„össze-
kapaszkodott
szerelmünk
a nyelvvel”

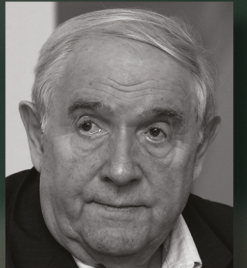
FINTA ÉVA

„Széphalom
valódi titka”

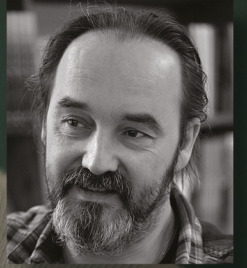
NYIRI PÉTER

„kápolna készül”

TAMÁS MENYHÉRT

Bűnhődés
és bűn

BERTA ZSOLT

„tested
vékony oltár”

MÁDI LAURA ALEXANDRA

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország
bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél,

a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storef>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06-1-767-8262 számon,

levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető

a Magyar Posta Zrt.-nél: a www.posta.hu

WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storef>),

1900 Budapest,

06-1-767-8262,

hirlapelofizetes@posta.hu

Belföldi előfizetési díjak:

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

A folyóirat megrendelhető

szerkesztőségünkben is:

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

Egy mondat születésnapján

Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című versének kicsi könyvvé tömörített 2001-es kiadása – a Vizsolyi és a Váradi Bibliával szemben, s fedőlapjával kifelé – a könyvespolcom kitüntetett helyén áll, Ady *Új versek* kötetének 1923-as és Krúdy *Szindbád utazásai* című könyvének 1912-es kiadása között. Egy kissé távolabb tőlük García Lorca 1937-es *Cigányrománcok* kötetének spanyol nyelvű utánnomása fénylik. Születése szerint Illyés műve a legfiatalabb (még 1950-ben írta, először az Irodalmi Újság 1956. november 2-i számában, éppen szerzője születésnapján jelent meg), mégis őt tettem középre. S nem csupán azért, mert időben és felvetett gondjaiban ez áll a legközelebb hozzánk, hanem azért is, nehogy egy pillanatra is a könyves szobába lépők figyelmén kívül essék.

S ez még csupán a vers fizikai helye, mert abban a „magasabbra” emelt „hazában” ez a mű nekem a *Hymnus* és a *Szózat* társaságában sugárzik. Olyanképpen, mint egy felemelt zászló, mint a zsarnokság elleni lázadás nemzetiszínű trikolorja. S úgy hiszem, ez a mű a születése pillanatától így lobog tíz- és százezrek szemében, csendül vissza Illyés hangján is az időből: a társadalmi és csillagközi fagyokból, a szélből és a hóból, a feledtetni akarás sikátoraiból. Ott szól, ott izzik „nemcsak a fűrt sötétben / lobogó vádbeszédben, / beismerésben, / rabok morzejelében”, hanem „a száj elé hulltan / mint jelző ujjban”, a „harsogott énekben, hurrákban, énekekben”, a „könyvsorokban”, a „szögesdrótnál jobban / butító szölamokban” is. Ugyanolyan felhívó erővel ma – Illyés 116. születésnapján –, mint amikor először rögzítették újságpapírra. Mert a jó vers mindig figyel, látít és üzen – s nemcsak a születési, a megjelenési idejében. Felszökkenve szerzője tolláról, kiterül az Idő fölé, s az őt ismerő, olvasó vagy felidéző fejeket át elkezd értelmezni a jelent.

Ezért jelentkezett hirtelen szólásra József Attila is nemrég a strasbourggi „nagy műsort” nézők százainak retináján, kéretlenül is rámutatva a legharsogóbb torkokra: „kis, bűvő országokra rálehel / a tátott tőke sárga szája” (*Munkások*). S az az *Egy mondat...* is kisütött a falakból. Bevilágított a padosorokba, a fülekbe, a földre szegezett vagy villogó tekintetekbe. Felmagasodott a trianoni üdvivalgás színes papírsárkányát a versailles-i kertből odarángató kezek fölé. Ugyanazt mondta, mint akkor, miközben egyetlen betűje sem változott. A magyarsággal szembeni „jó szándéknak” arról a leplezett akaratáról beszélt, hogy még „eleven sírodnál” állva se te, ő, mi, hanem az a valami vagy valaki, az az ismeretlen és feltárhatatlan más: „ő mondja meg”, ki vagy, mit akarsz, és „ki voltál”, s „neki szolgáljon” még a „porod is”. Itt a szabad gondolat, amott a szabad nyelvhasználat szétverése révén.

Ezért áll ott szétverhetetlenül ez az *Egy mondat...* az eldugott, falusi könyvespolcokon, a folyosóvá szűkült kisvárosi könyvtárakban, a nagy intézményekben egyre hátrébb rakott Illyés-kötetekben is. Mert mindig fölfénylik, ha rátükröződik a világ.

Jánosi Zoltán

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (örökös elnök),
Báger Gusztáv, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kő Pál, Salamon Konrád,
Szakály Sándor, Vasy Géza

Újraalapító főszerkesztő: Oláh János

Főszerkesztő: Jánosi Zoltán

E-mail: janosizoltan@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Főszerkesztő-helyettes: Bíró Gergely (próza)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

MUNKATÁRSÁK

Berta Zsolt

(Magyar Napló Könyvesbolt,
Budapest, VIII. ker. József krt. 70.,
Józsefvárosi Galéria)
Mobil: (70) 421-9580
E-mail: magyarnaplokb@gmail.com

Berta-Havasajai Matild (ügyintéző)

E-mail: bertahavasajaim@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 410-5784

Bolla Eszter (szerkesztő,

Oláh János szerkesztői osztályvezető)
E-mail: bollaeszter@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 410-3962

Bornemissza Ádám (tördelőszerkesztő)

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Kondor Péter (szerkesztő)

E-mail: kondorpeterjanos@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 410-3417

Mórocza Gábor (Könyvszemle, tanulmány)

E-mail: moroczgabor@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 410-3192

Nemes Attila (Nyitott Műhely, marketing)

E-mail: nemesattila@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 421-7962

Szentmártoni Anikó

(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)
E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7030

Szentmártoni János

(ügyvezető)
E-mail: titkarsag@iroszovetseg.hu

Zsigai Kristóf (ügyvezető, könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Zsille Gábor (vers)

E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Borító: **Oláh Máttyás László**

*

A címlapon: **Balázs Géza**
(Fotó: Vadócz Dávid)

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk.

Jánosi Zoltán: *Egy mondat születésnapján* 1

SZEMHATÁR

Finta Éva: *Kiürülnek* 3

Nyíri Péter: *Múzsák kertje Széphalmon* 5

Miklya Zsolt: *Nyelvanya; Függöny söpör* 9

Molnár Vilmos: *Az ismeretlen ismerős* 10

Payer Imre: *Valaki jár odafenn; Kék keresztalál* 12

Salamon Konrád: *Írók, forradalom, köztársaság* 13

Tamás Menyhért: *Mikes Kelemen hazatérőképolnája* 17

Berta Zsolt: *Bűnhődés és bűn* 18

Luzsicza István: *Hatvanöt; Halottak napi köszöntő* 22

Joó József: *Bondor* 23

Tornai József: *Halál és idő; Quod non licet bovi* 25

Jánosi Zoltán: *„Kisiklatott hazában” Kortárs írók Oláh Jánosról* 26

Vitéz Ferenc: *Ha meglelik csontvázadat; Valami zsoldárt* 30

Szalay Károly: *A széttárt karú irodalom* 31

Mezey Katalin: *Kő Pál kiállítás a Józsefvárosi Galériában* 32

Vasy Géza: *Az értelmezések buktatói* 33

Lőkös István: *„Pacta conventa”*

Mozaikok a horvát–magyar kapcsolatok nyolc évszázadából 34

Cs. Varga István: *„A létfontosságú megértés” Lőkös István 85 éves* 39

D. Molnár István: *Költő, drámaíró, egyházi és rendszerváltó II. rész* 40

Balázs Géza: *Személyes sorok a magyar nyelv és a magyar állásáról* 44

NYITOTT MŰHELY

Minya Károly: *Magyarnak és modernnek lenni*

Beszélgetés Balázs Gézával 48

KIRÁLYRÉT, 2018

Izer Janka: *Bájos* 55

Barta Viola: *Tavi haikuk és tankák* 56

Eszenszky Gergely: *Érhálózatban; Létüres térben* 57

Kemenczky J. Anikó: *Paprikacsutka* 58

Kovács Újszászy Péter: *Rorate* 59

Labodics Eszter: *néma villámok; Életigazság; Öndefiníció* 60

Mádi Laura Alexandra: *A holdbéli orvos; Add meg nekünk ma...* 61

Sándor-Fazakas Janka: *Hajvágás* 62

András Orsolya: *Öregedés; Bukovina tértelenségében* 62

KÖNYVSZEMLE

Minya Károly: *Nyelv és álom*

Balázs Géza: Az álom nyelve. Álomesemény, álomemlék, álomelbeszélés, álomértelmezés 63

Jámborné Balog Tünde: *Egy újra felfedezett regény*

Mezey Katalin: Élőfilm 65

Varga Viktor: *„Lolita [...] Lolita, Lolita. Szedő, ismételje az oldal végéig.”*

Végh Attila: Dunai Lolita 67

Boldogh Dezső: *„Hádész karon fog”*

Mohai V. Lajos: Rózsa utca, retrospektív 68

Szerzőink 70

Lapszámunkat Kő Pál szobrászművész munkáinak reprodukcióival illusztráltuk, a felvételeket Oláh Katalin Kinga készítette.

2018. október 15-én **Kovács István** történész a Lengyel Köztársasági Érdemrend Parancsnoki Keresztjét Csillaggal, **Kiss Gy. Csaba** irodalomtörténész és polonista a Lengyel Köztársasági Érdemrend Parancsnoki Keresztjét, **Móser Zoltán** etnográfus és fényképész pedig a Lengyel Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét vehette át Jerzy Snopek nagykövettől. A Magyar Írószövetség Arany János Alapítványának kuratóriuma idén **Kontra Ferenc** írónak ítélte az Arany János-díjat, amelynek átadására október 23-án került sor. Gratulálunk a díjazottaknak!

FINTA ÉVA

Kiürülnek

(Kárpátaljai szívveréssel)

*Kiürülnek a házak a kertek
elnémulnak a nyelvek a szavak
kialszanak a szájüregben a lángok
lesznek halottak napi virradat.
Pompeji réme előtti életünket
hamu és szoborkert marad utánunk
összekapaszkodott szerelmünk a nyelvvel
lávakő szülő asszony a kőben
vajúdás-émlék a térképen
nem a szülőágyon.*

*Kiürülnek a lélek bőségkosarai
a kiskertek virágai elosonnak
viszik violás emlékeinket
a színekbe rejtett nyelv igézetét
átadják helyüket a pornak.
Úrhideg ölelgeti gyermekeinket
tűz és jég fogsága a létük
valaki zsoltárt énekel nekik
Szenczi Molnár imáit értük.*

*Süss fel nap! – felzeng kislibásan
egy távoli gyermekhang csupa szőke
tejillat máza a szája
csücsörít jelenünkre.
A nyelv ma néktek – Reményik Sándor
a nyelv ma néktek – a vers
ötszáz bizony vagy ezer is
magyar költőre lelsz.*

*Van az ember és van a nyelv
s e kettőben a világ
tudta ezt Teller Ede is
nyelvünkben hordta tudatát.
Van a nyelv és van az ember
minden egyéb mulandó és selejt
s háznak hazádnak – csak a nyelv!*

S odutta vola neki paradisumut hazoa
nyelvét ajkára otthonának
emlékeit nyelvébe illesztette
feltárni genetikákat
s hangjaiból az édes szájnak
áramlott a magyarázat.

Czuczor Gergely versek helyett
ezt a titkot nyitogatta
százhetvenezer szavunkat magyarázta
majd munkáját Fogarasira hagyta.
Kinek érlelték magukat?

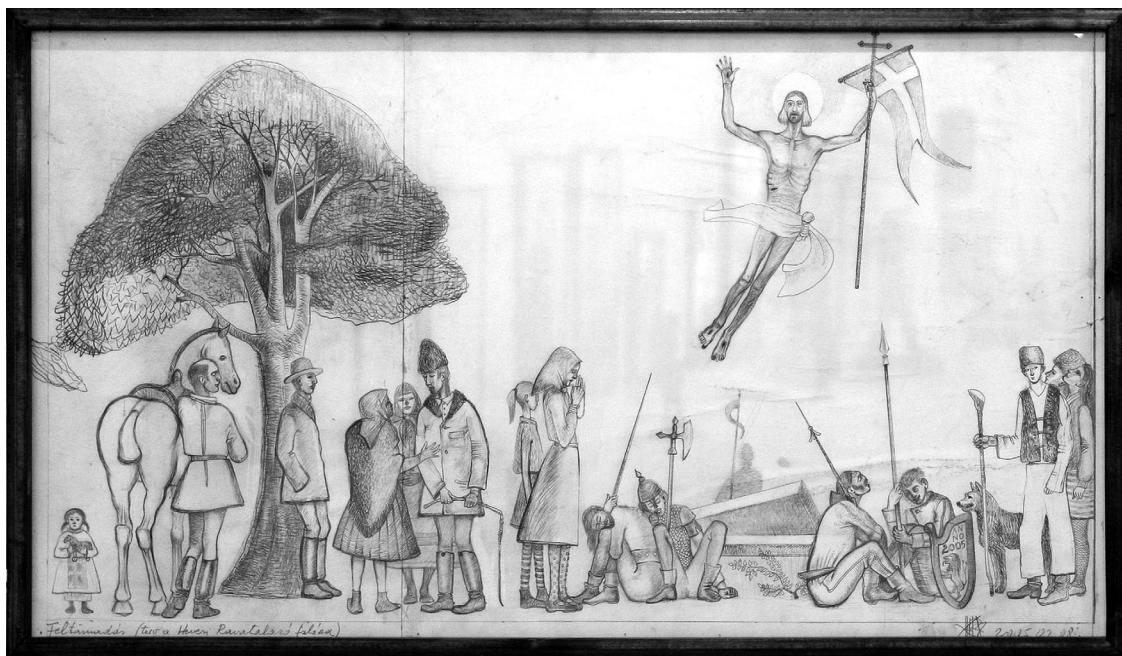
Csak ami lesz – annak bokra
értelmünknek az ad világot
de már színükbe szívják létünk
a hant fölötti tulipánok.

Hazádnak rendületlenül –
már csak nyelvednek – és hiába.
Szaggatja ékezeteket

nyelvünk írott szavú világa.
Csak ami van csak ami lesz

isa pur – ne legyen hiába!

2017. 09. 29.

Feltámadás (grafit)

NYIRI PÉTER

Múzsák kertje Széphalmon

Tízéves anyanyelvünk közgyűjteményi-
közművelődési otthona:
A Magyar Nyelv Múzeuma

Távlatos a kilátás A Magyar Nyelv Múzeuma ablakaiból... Kelet felé Kazinczy sírja és egykori lakóháza helyén álló emlékcarnoka tűnik elénk, délnyugatra pedig a (Petőfi szavaival) „hasonlíthatlan szépségű Sátor-hegyek” hívogatnak. Százados fák, temető és síremlék, neoklasszicista szentély és modern, XXI. századi épület – ez az összetettség, a múlt, jelen és jövő összeszikkasztása várja a látogatót Széphalmon, az idén tízéves Magyar Nyelv Múzeuma helyszínén.

Hogyan is kezdődött? „Eljárván a’ domb alatt Regmeczről Patakra ’s Patakról Regmeczre már akkor kinéztem magamnak ’a helyet, hogy ott én valaha építeni fogok” – írta Kazinczy Ferenc, kinek álmából csupán évtizedek múltán lett valóság. A Széphalom név Kazinczy alkotása, 1790-ben már biztosan megszületett, ekkor írta ugyanis a Kassán Orpheus címmel kiadott folyóiratára a Széphalmy Vintze álnevet, s ennek az évnek az őszén ajánlotta fel édesanyja, hogy segíti fia építkezését. Kazinczy, akinek akkor iskolafelügyelőként tisztos jövedelme volt, rangos kúriát akart. A ház alapkövét 1791. május 16-án tették le, de Kazinczy csak 1794-ben írhatta ki az országút mellé állított táblára: „Abaúj Vármegye. Praedium Széphalom.” Ezután a hely, az otthon története megszakadt, az író letartóztatták a jakobinus mozgalomban való részvétel vádjával, és következett a hetedfél esztendő, 2387 napos fogság. Szabadulása után is évek teltek el, mire végül 1806-ban – immár feleségével, Török Sophie-val – beköltözhetett az épületbe, melynek falai egész életükben vakolatlanok maradtak. Itt élt Kazinczy haláláig, 1831-ig, 25 esztendőn át, a nagy nyelvújítási harcok idején, s a hely, „ahol csak húsz ház állt, a magyar Weimar lett” (Kosztolányi).

Kazinczy az önálló, független magyar szépirodalom megteremtésének vezéralakja, az eredeti, világirodalmi rangú magyar irodalmi alkotások nyelvi-stilisztikai előkészítője, aki hitt a művészet nevelőerejében, a művészet erkölcsi iránymutató hatásában, abban, hogy a szép az igazhoz és a jóhoz is elvezet. „Az mindazonáltal igaz, s a história bizonyítja, hogy ha valahol a *Jó* gyökeret vert, ott mindig a *Szép* készítet-

te az utat” – állította. A „széphalmiság”-nak, a széphalmi örökségnek ez is a szerves része, tartalma, de alapja, lényege maga a Kazinczy-féle életmodell: a magyar nyelv és kultúra iránti rendkívül mély elkötelezettség, folyamatos munkára ösztönző, minden akadályon túllendülő, fegyelmezett, szigorú és becsületes elkötelezettség. Cselekvő hazaszeretet; nyelv- és hazaszeretet. „...bennünk hazaszeretet lobog, melynek egy része a nyelv szeretete” – vallotta Kazinczy. Benne van ebben az életmodellben a fogságban roszdával s vérrel vagy csokoládépapír hátuljára a betűket gombostűvel szurkálva író, a nélkülöző és az újhelyi levéltárban robotoló, de mégis állandóan munkálkodó, szonettek alkotó, külföldi remekműveket fordító, a képzőművészeteket támogató és hét gyermeket nevelő (első gyermeke korán meghalt) és boldog családi életet élő, alkotó-teremtő Kazinczy lelkeselleme.

Ez az őszinte haza- és nyelvszeretet, az anyanyelvi kultúránk iránti mélységes elköteleződés Széphalom valódi titka, és ez Kazinczy öröksége számunkra, az utókor számára. Lelki-szellemi kapcsok kötnek tehát minket Kazinczyhoz, és ez a kötelék szorosabb, szilárdabb és tartósabb, mint a pusztán „tematikus”, tudományos kapcsolat; mert túlmutat az életmű konkrét nyelvi-irodalmi tartalmán, sokkal inkább annak eszméjével, erkölcsi-lélektani lényegével tart élő kapcsolatot. Kazinczy, e „sokat munkált, csüggedetlen lélek”, aki azért dolgozott, hogy „visszaadja a magyart magának”, életével bizonyította, hogy egy kis hely is lehet európai rangú teljesítmény otthona; s ez Sátoraljaújhelyen, a trianoni határ mellett különösen tanulságos és biztató. Ezt a szellemiséget (a hely szellemét), hagyományt és gyakorlatot (hiszen éppen Kazinczy élete bizonyítja, hogy a cselekvő hazaszeretet, a nemzeti közösség gyarapító szolgálata a körülményektől, nehézségektől és helyszíntől függetlenül is lehet hatékony gyakorlat) közvetíti, viszi és gondolja tovább A Magyar Nyelv Múzeuma egy XXI. századi, a legmodernebb elvárásoknak is megfelelő épületben.

„...szent hely, szent az öreg miatt, kinek ott van háza és sírhalma. Kötelessége volna minden emelkedettebb lelkű magyarnak életében legalább egyszer oda zarándokolni...” – írta Petőfi Sándor Széphalomról. Ő és más reformkori fiatalok (például Arany János, Tompa Mihály) a magyar nemzet és anyanyelvünk jelképes helyének tekintették Kazinczy egykori birtokát. Ez alapozta meg Kazinczy és Széphalom kultuszát. 1859-ben, a nyelvújító születésének száza-

Kőlcsey (bronz)

dik évfordulóján az Akadémia nagyszabású ünnepséget szervezett Budapesten és számos vidéki városban; a széphalmi megemlékezés december 30-án volt. Az alkalom nemzeti tüntetés is volt egyszermind, a nemzet önmagát, magyarságát is ünnepelte, a résztvevők elénekelték a *Himnusz*t és a *Szózat*ot. Az Akadémia méltó emlékhelyet akart kialakítani Kazinczy-nak, ezért megvásárolta a széphalmi birtokot. Meg akarták őrizni a lakóházat is, azonban a falak már túlságosan meggyengültek, felújításról nem lehetett szó, Ybl Miklós terve – ő falakkal kívánta megóvni a ház két szobáját – így nem valósulhatott meg. Koch Henrik és Szkalniczky Antal ezért átdolgozta a terveket, és ez alapján épült fel a ma is látható, neoklasszicista stílusban készült, görög templomra emlékeztető Kazinczy Emlékcsarnok. Az épületet 1873-ban adták

át, s miután összegyűjtötték a Kazinczy-relikviákat, a XIX. és XX. század fordulóján kialakult a múzeum. Ekkor indultak meg azok a zarándoklatok is, melyek során a sátoraljaújhelyi és a sárospataki diákok gyalogoltak el Kazinczy sírjához, emlékezve, énekelve, pályadíjakat átvéve. Móricz Zsigmond, aki sárospataki diák volt, így emlékezik: „A Kazinczy házához kivittek bennünket Széphalomra, s ez egy életre elhatározó befolyást gyakorolt rám.”

E hagyományok ismeretében szerves fejlődésnek tekinthető az, hogy 1994-ben, a sátoraljaújhelyi székhelyű Kazinczy Ferenc Társaság közgyűlésén Pásztor Emil nyelvész felvetette: építsenek anyanyelvünknek egy múzeumot (egy nyelvtörténeti múzeumot); és a helyét is kijelölte: a fent említettek, a „szent hely” státusz okán Széphalmot szánta az új intézmény otthonául. Tizennégy év múltán épült csak meg A Magyar Nyelv Múzeuma Kazinczy egykori gyümölcsöskertje helyén. 2008. április 23-án nyílt meg egy nagyszabású ünnepségen, a vártnál is nagyobb közönség indította el útjára a küldetése szerint az anyanyelvi kultúrát megismertető és a nemzeti identitást erősítő múzeumot.

A széphalmi intézmény alapja egy eszme, a „nyelvében él a nemzet reformkori gondolata”, az a meggyőződés, hogy a nemzeti nyelv a nemzeti lét hajléka. Ez valójában a Kazinczy utáni korszak szemlélete és hitvallása: azt állítja, hogy az anyanyelv nem az *egyik*, hanem a *legfőbb* eleme, a tartópillére egy nemzet identitásának, létének. A nyelvmúzeumi küldetésnek is ez a hit és tapasztalat az alapja, a jelenkori Széphalom tehát eszmeileg nem a felvilágosodás (persze Kazinczy kapcsán részben igen), hanem a reformkor és a magyar romantika talaján áll.

A hely, Széphalom a nyelv összetettségének leképeződése: benne van a történetiség (a múlttól a jelenig jutunk), és benne van az egyidejűség (a múlt és a jelen egyszerre él és hat benne). A nyelvmúzeum feladata éppen a nyelv sokszínűségének megmuta-

tása és az anyanyelvi kultúra közvetítése – végzetes elkötelezettséggel és meggyőződéssel a hagyományokban gyökerezve, a gyökerekből táplálkozva, de modern eszközökkel, kreativitással, új módszertani megoldásokkal is (kiállításokban, rendezvényeken, foglalkozásokkal). Széphalom a maga komplexitásával hat. Az pedig, hogy mindez (a múlt és jelen, a hagyomány és kreativitás) nem a fővárosban vagy egy nagyvárosban, hanem vidéken, egy kisváros mellett történik, sokszor meglepi a látogatókat, akik örömmel nyugtázzák, hogy a központtól távol, a határ mellett is van, lehet ilyen. A trianoni határ melletti lét adottság és köteletség egyszerre, cselekvésre buzdít: az anyanyelv – mint megtartó és összekötő örökség, mint a fizikai határok fölötti „haza a magasban” lényegű, de valóságos otthon – megőrzésére, ápolására, továbbadására.

A nyelvmuzeumi értelmezésben a nyelvtudomány interdiszciplína: több tudományág felségterülete. „A nyelv olyan, mint az ég íve a maga egymásbafutó színeinek gyönyörű játékaival” – írta Kazinczy Ferenc. A Magyar Nyelv Múzeuma kiállításaival és rendezvényeivel, múzeumpedagógiai foglalkozásaival és kiadványaival a maga összetettségében, az életünket ezer meg ezer szállal átszövő voltában akarjuk megmutatni anyanyelvünket: létünk hajlékát. A nyelv nemcsak formai, jelentésbeli és stilisztikai lehetőségeinek gazdagságával hat ránk, hanem egész létezésünk egyik legmeghatározóbb jelensége, minden területen jelen van. A nyelv lélek és fizika (vallozás és hangszalagmozgás), múlt, jelen és jövő (tapasztalat, történelem és folyamatos változás), ismeret és rejtély (tudás, akarat és a titkok titka), művészet (irodalom, ének és zene), játék és öröm (nyelvi játék és humor), a nyelv gyermeké és felnőtté, közös, a miénk: mi magunk vagyunk. A nyelvet így, csodás-varázsos valóságában mutatjuk meg, és segítségül hívjuk a társtudományokat (iro-

dalmat, történelmet, néprajzot, teológiát, lélektant, zenét). Széphalom a múzeum szó eredeti jelentésének megfelelően a múzsák ligete: a művészetek és tudományok termékeny együttműködésének helyszíne.

A Magyar Nyelv Múzeuma egyszerre tölti be a közgyűjtemény, a kiállítóhely, a nemzeti emlékhely, a közösségi tér és a közművelődési (nyelvművelődési) központ szerepét. A közművelődés Széphalmon az anyanyelv-pedagógia, az anyanyelvi nevelés (és ismeretterjesztés), a nyelvikultúra-művelés sajátos változatát jelenti, egy olyan pedagógiai programot, amelynek középpontjában a tudatos nyelvhasználatra nevelés, az irodalmi-nyelvi hagyományok (kiemelten a klasszikus magyar irodalom) megismertetése és az anyanyelvhez való kötődés megerősítése áll. A nyelv-

Móricz Zsigmond (bronz)

múzeum a magyar nyelvvel való tudatos törődés hagyományának folytatója-közvetítője, s ekképpen a pedagógia, illetve a nevelés vállalt küldetése. Bátoran használ, közvetít és teremt narratívákat; nem didaktikusság ez, hanem egy határozott értékrend vállalása. A mai értéksemleges, relativizáló és sokszor bátortalan, határozott állásfoglalást tenni nem merő, máskor pedig a „minden érvényes és mindent lehet” szabadosságában minden értéket tagadó világban A Magyar Nyelv Múzeumában bizony több a pont és a felkiáltójel, mint a kérdőjel. Széphalom tudatosan és programszerűen vállalja (hagyományként is megélve) az értékközvetítés és mértékadás, ízlésformálás szerepét. Vajon patetikusnak és korszerűtlennek hangzik-e, ha a Zemplén című újság 1880. június 17-én megjelent, az egy héttel azelőtti széphalmi ünnepegről szóló cikkének szerzőjével valljuk: „Ébreszteni és ébrentartani a magyar hazafias közszellemet – kötelesség”?

Széphalom a nyelvművelés egyik központja, ott-hona is, mégpedig az emberközpontú nyelvművelésé, amelyben összekapcsolódik az anyanyelvi nevelés technikai és etikai vonatkozása. Az a nyelvművelődési alapállás, hogy a helyesen értelmezett nyelvművelés emberművelés. Anyanyelvünk alkalmas arra, hogy – miként Kazinczy mondta – „gondolatainkat s érzéseinket legvékonyabb, legtestetlenebb hanyatlékjaiban is fesse”. Ha a megvalósításban a nyelv szegényes, töredezett, durva – az nem a nyelv, hanem a nyelvhasználó hibája. A cél az anyanyelvi ismeretterjesztés, a tudatos nyelvhasználatra nevelés: az igényességre, a hatékonyságra nevelés, a hagyományos (és személyiségfejlesztő) kommunikációs formákra ösztönzés: a nyelvi öröme, humorra, játékra, beszélgetésre, hallgatásra, mesélésre, olvasásra, írásra (elsősorban a kézzel írásra). Az anyanyelvi ismeretterjesztés célja tehát a hatékony, a szabatos nyelvhasználatra való felkészítés, illetve e képesség fejlesztése. Mindez kiegészül a viselkedéskultúra gondozásával is, ezen belül elsősorban a nyelvhasználat erkölcsi felelősségének tudatosításával.

A Magyar Nyelv Múzeuma gyűjteménye maga a magyar nyelv, de természetesen ennek a páratlan gyűjteménynek tárgyai és dokumentumai is vannak. A Kazinczy Emlécsarnok Kazinczy-relikviákat őriz: festményeket, személyes tárgyakat (a fogságban használt tányért vagy a dohányos dobozját), könyveket (például a Kazinczyné Török Zsófia családjához tartozó, 1600-as gyöngyövényes könyvet), szobrokat és

a tizenötödik aradi vértanú, Kazinczy Lajos kadétkori képét és huszárcsákóját. Az intézmény nyelvész- és irodalmárhagyatékok: Lőrincze Lajos, Deme László, Zsirai Miklós, Czigány Lóránt és mások kéziratainak-tárgyainak otthona is. A nyelvmúzeumi szakkönyvtár alapja Busa Margit kiváló Kazinczy-kutató, Kazinczy-bibliográfus hagyatéka, ez bővül folyamatosan, és gyarapszik a védett (1851 előtti) könyvek állománya is. A nyelvmúzeum kézirat- és dokumentumgyűjteményébe az anyanyelvi művelődés, az anyanyelvi mozgalom sok ezer kézírata (pályázati anyagok, szakmai háttérdokumentumok, adminisztrációs tételek), több tízezer levele (a Beszélni nehéz és a Szórol szóval rádióműsor megfajtái), számos hanganyaga tartozik. Ezek kordokumentum értékűek; fontos információkat adnak arról, hogy a XX. században hogyan látták, értékelték, használták anyanyelvüket a beszélőközösség tagjai; általánosságban és egészen konkrét nyelvhasználati kérdésekben is. Ha mindezt összevetjük a korábbi évszázadok vagy éppen a 2010-es évek nyelvszemléletével, nyelvhasználói magatartásával, nagyon tanulságos képet kapunk magunkról és a nyelv változásairól is.

Széphalom a nyelvművelésnek már az egyik központja, s törekvése, hogy az irodalmi (nemcsak a magyar, hanem a Kárpát-medencei) életben is jegyzett helyen legyen. Földrajzi elhelyezkedése, a határon túli magyar központokhoz való viszonylagos közelsége (Kassától 50, Ungvártól 80, Beregszásztól 130, Szatmárnémetitől 150, Rimaszombattól 160, Nagyváradtól 250 km-re van) predesztinálja is erre. Tízévnnyi (fizikailag: egy üres épületet kellett megtölteni; szellemileg: egy eszme intézményesítése révén) tapasztalata mellett segíti ebben az a pályázat, amely a szlovákiai Királyhelmeccel partnerségben 2019 őszéig valósul meg, s amelynek során megújul a Kazinczy-kert, és elkészül (a régi kertészház felújításával) egy alkotóház is.

Távlatos a kilátás A Magyar Nyelv Múzeuma ablakaiból... „Csüggedetlen lélek”, hit s még inkább: meggyőződés, szakértelem, vasakarát, szorgalom szükséges, és az, hogy Széphalom mindig a cselekvés helye legyen, és akkor ez a különleges sziget, a múzsák kertje újra a magyar Weimar lehet. Más szavakkal, Kováts Dánielnek, a Kazinczy Társaság alapító elnökének hitvallása szerint: „nemzeti értékeink őrzésének, gyarapításának bástyája és hajléka minden magyarul beszélő embernek, aki nyelvben otthont, oltalmazó hazát kíván magának”.

MIKLYA ZSOLT

Nyelvanya

Iskolába készül. A háború
 híreivel ébred, szól a rádió,
 már ért belőle annyit, vereség
 és visszavonulás, a Front ennyit
 jelent. Győzni csak sár és hideg
 felett. Túlélés az iskolában is.
 De nem mindegy, hogyan. Az anya
 halálos sebet kap, esélye gyengül,
 minden új betűsor, akár a sorozatvető,
 sorozza. S nem pereg le, belül motoz,
 ott kúszik a fejében minden új szó,
 amit magába nyel. Apja bevonult,
 s míg tartják otthon a frontot, verés
 nincs, csak visszavonulás. Bátyja
 késsel, ő tollal a kezében, harcol,
 győzni fog, csak azért is. Nyelvet ad érte.
 Ellátja a sebesültet, fedezékbe
 húzza, veremben őrzi. Gyerekkatonák
 otthon, míg eljön a győzelem napja,
 ami mindent visz, padlást söpör. Mélyben
 az anya túlél vagy sem, senki se
 kérdi. Büszke az új nyelv. Besöpri.

Függöny söpör

„Mintha függöny söpört volna végig
 a hirtelenjében ácsolt színpadon.”
 (Takács Zsuzsa)

Van olyan történet, ami után nem
 lehet megszólalni. Van olyan előadás,
 ami után nem lehet tapsolni sem.
 Indokolatlan sértés minden tenyérbecsapás,
 indokolatlan sértés a hallgatás is.
 Talán ha szögeket helyezne el az előrelátó
 rendező, s minden szék alá egy kalapácsot,
 akkor térdre ereszkedve helyén való lenne
 az ütemes kopácsolás, emlékezetünk
 padlóhoz szögelése. Mindenkinek van
 szögelni valója. Mindenkin átüt valami,
 amivel deszkára kéne lépnie, mielőtt lecsap a bárd.
 Mintha függöny söpörne a széksorok között.

MOLNÁR VILMOS

Az ismeretlen ismerős

Apám emlékének

Hideg szelek kergetőztek a pesti bérházak között, hó-pelyheket is sodorva néha. Akik a zord idő ellenére az utcán jártak, szaporázták a lépést. Csak egy öregember nem sietett, megállt minden sarkon, önfeledten fűrkészte az épületeket. Nem látszott hajléktalannak, télikabátja tiszta volt, puhakalapja új.

Talán nem is volt olyan öreg, csak ahogy ment a Rottenbiller utcán, kissé bicegve, az mutatta koránál idősebbnek. Valami baj lehetett a bal lábával; a jobbal mindig gyorsabban lépett, hogy újra ránehezdedve, kímélje a balt.

De nem a fájós lába miatt állt meg gyakran nézelődni. Inkább úgy tűnt, keres valamit. Nem lelte egyik utcasarkon sem, mégsem csalódott, mindig talált helyette valami mást. Valami ismerőst, ami idegen mégis. Másabb, mint amilyennek valamikor látta. Vagy csak elképzelte.

Az öreg lassan kiért a Thököly útra. Balra már látszott a Baross tér fölött trónoló Keleti pályaudvar tömbje, amikor megállt. Elfáradt, de jókedve volt. Úgy érezte, fájós lába dacára teljesített valamit. S már gyalogolnia sem kell sokat.

Beteg lábával nehezen ült be egy taxiba. A fiatal sofőr a mobiljával volt elfoglalva, belefeledkezve nyomogatta a gombokat, valamit még gyorsan be akart fejezni. De az öregből már nagyon kikívánczolt, valakinek el kellett mondjia:

– Végigmentem a hosszú Rottenbiller utcán.

Sokat lát, sokat hall egy pesti taxis, ez sem alélt el a világrengető kijelentéstől. Ha már ez is teljesítmény, húzta el a száját. De eltéve a mobilt, csak ennyit mondott:

– Hosszabb utcák is vannak Pesten a Rottenbillerlennél.

Az öreg kajánul mosolygott. Nem értenek ezek a fiatalok semmit, hogyan is értenék? Időskori kétes kiváltság tudni a feleletet arra, amiről fiatalnak kérdése sincs. A sofőr várta, hogy bemondja az úticélt, de az öreg meglepő dologgal folytatta:

– Hiányoznak az utcasarkokról a dobkályhák.

– Mi... miféle dobkályhák? – nézett rá értetlenül a taxis.

– Amelyeken nénikék édesgesztenyét sütöttek. Meg amelyek fölött melengethették kezüket az arra járók

ilyen zimankós időben – mondta fel az öreg, mint valami leckét.

Egy habókos ült be a kocsiba, gondolta előbb a taxis, de aztán derengeni kezdett valami. Még nagyapja mesélte, hogy a hatvanas években ilyen dobkályhákön sütöttek télen a gesztenyét a pesti utcasarkokon, papírtölcsérben árulták. Nem két napig lehetett távol az öreg, gondolta a taxisofőr, hiszen manapság ilyen már nincs. Vagy csak karácsonyi vásárokon, mutatóban. Valami Nyugatra szakadt ipse lehet, aki hazajött nosztalgiázni fiatalkora helyszínein. Összevissza kajtat, keresi, melyik utcasarkon smárolt először. De hangosan csak ennyit kérdezett:

– Régen ment el Pestről?

– Soha nem éltem Budapesten – vágta rá rögtön az öreg, mint aki számított erre a kérdésre –, most járok itt életemben először.

– Honnan tud akkor ilyeneket? – csodálkozott a sofőr.

– Apám évekig járatta a Ludas Matyit – emlékezett az öreg –, gyerekkoromban sokat lapoztam én is. Távol éltünk Budapesttől, a határon túl, Romániában. Erdélynek is a legkeletibb részén, a hegyek között egy bányászvárosban. De a heti friss Ludással mindig érkezett hozzánk egy darab Budapest. Az itteniek csetlés-botlásai, s hogy pillanatnyilag épp mi foglalkoztatja őket. A pesti humor, meg hogy olyan akkurátusan voltak benne megrajzolva az épületek, az utcák. Városnézésnek is bevált. Brenner György, Sajdik Ferenc, Balázs-Piri Balázs – sorolta az öreg a karikaturistákat. Még tudta volna folytatni. De a fiatal taxis arcán látszott, nem mondanak semmit ezek a nevek neki, a Ludas rég megszűnt. Így abba hagyta.

Kis szünet után halkán újra beszélni kezdett, mintegy önmagának:

– Egyik számban olvastam egy humoreszket. Semmi különös, mégis tetszett. Arról szólt, hogy egy ember megy „a hosszú Rottenbiller utcán”. Mindig szerettem volna az az ember lenni. Izgalmas volt elképzelni magamnak egy másik életet. Hogy ott lakom a Rottenbiller utca valahány szám alatt, és épp hazafelé tartok. Ez az utca lett számomra Budapest. Nem a Margitsziget, nem a Lánchíd, nem a Vár. Rajz is volt az utcáról az írás mellett. Részletes, aprólékosan kidolgozott rajz. Brenner György mindig jeleskedett ebben. Sokszor tettem ki magam elé, jó volt nézni.

Az öreg maga elé révedt. Nem messze tőlük húzódott a Rottenbiller utca, a valóságos, ő most mégis a másikat, a megrajzoltat látta.

A fiatal taxis nemigen tudott mit mondani erre. Jó lenne, ha emlékezés helyett bementenél az utcélt, gondolta, s végre indulnának. De az öregre pillantva, nem jött, hogy rászóljon. Inkább ezt kérdezte:

– Ha annyira odavolt mindig a Rottenbiller utcáért, mért csak most jött el először megnézni? – Érezte a sofőr, ütős kérdést tett fel, s még megtoldotta: – Vagy mért nem települt át Magyarországra, Pestre?

Először úgy tűnt, az öreg nem hallotta a kérdést, vagy nem akar válaszolni. Amikor mégis megtette, tekintete kifejezéstelen volt, hangja tompa, mintha pincéből jönne:

– Jó darabig nem lehetett onnan csak úgy hipp-hopp külföldre utazni, körülményes volt kiváltani az útlevelet. Nem is adták ki minden évben, távol is éltünk a határtól... Később meg jött ez a lábfájás... Az áttelepülés ennél is nehezebb lett volna... Ha engedik egyáltalán... Mégsem ez számított. Egy-két ki-

vétel mindig akadt, de akkoriban arrafelé még nem volt szokás váltogatni az országot, mint a gatyát.

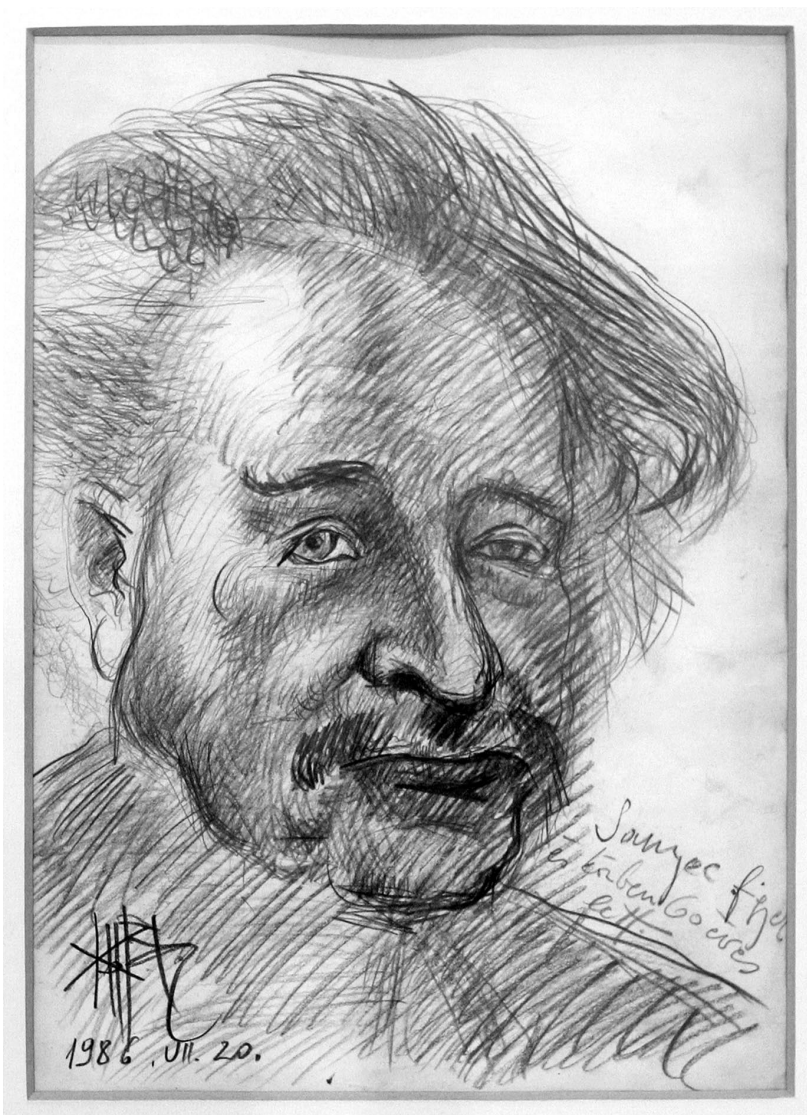
Elhallgatott, majd gyorsan befejezte:

– Szóval le fogják vágni a lábamat. Muszáj lesz, ha élni akarok. Nem vagyok egy utazós típus, de előtte még el kellett jöjjek, hogy láthassam a Rottenbiller utcát.

Csend volt, mindketten hallgattak. Majd az öreg elővette a tárcáját. Tudta, nincs ingyen semmi. A pénz, amit a műszerfalra tett, borralaló kellett legyen, vi-teldíj nem lehetett. A taxi el sem mozdult a Baross tér mellől, a taxióra be sem volt kapcsolva.

Miután nehézkesen kikászálódott az autóból, az öreg lassan átbicegett a téren. Nemsokára indul a vonatja, hazaviszi a határon túlra, a hegyei közé. Örökre itt hagyja ezt a várost, amelyet már nem lesz módja megismerni a valóságban.

De amelyik mégis ismerős.

Kiss Sándor (grafit)

PAYER IMRE

Valaki jár odafenn

*Valaki jár odafenn a világ padlásterében.
Nyugtalan az ígéret miatt.
Nem teljesítettem be azt, amiért –
De még van idő. Igyekszem.
A jövő, ami jön. Csak egy szó.
Hogy mi lesz, nem tudom.
Felelnem kell-e?
Amit láttam és gondoltam a
tekintetről,
légvár és pára.
Se következmény, se kísérlet,
ugrásra kész tett mögött a tett van.
Hézagossá vagy tompára,
vagy súlytalan térbe túlizzítva
lesz a jövő, lesz-e?
Hallom a lépteiket.*

Kék keresztthalál

*Örvénylik, csorog, vonaglik a kék
megannyi vastag-vad változata,
dereng belőle festékkarcaként
szenvadás azipír szín iszonyata.
Jövő megváltáson inogna, csúszna
egymásba – folt vagy arc? A homlokát
a barnásan kék tövisszorúzza,
szemüregében sötétkék hat át.
Befelé mély-irányulva kitarul
a végtelen magasba nyílt folyam.
Színről színre. Most átszakad! Világul.
Izzó hűvösen teremtés – olyan,
mint Kereszthalálnak a kínja még,
Feltámadás-Bimbó – ez itt a kék.*

SALAMON KONRÁD

Írók, forradalom, köztársaság

1918 novemberében véget ért a több mint négyéves öldöklés, s a vesztes országokban a keserű elégedetlenség forradalmakba csapott át. Az ugyancsak súlyos veszteségeket szenvedett európai győztesek pedig azzal az – általuk később maximálisan teljesített – ígérettel csillapították le népeik elégedetlenségét, hogy a sok szenvedésért a vesztesek majd megfizetnek. Ennek következtében a háborút nem tárgyalásos, hanem bosszúálló békével zárták le.

Magyarországon 1918. október 31-én győzött az őszirózsás forradalom, miután – a király megbízásából – József főherceg Károlyi Mihályt, az addigi ellenzék vezetőjét nevezte ki miniszterelnökké. Károlyi tehát nem puccsal került hatalomra; a „Károlyi-puccs” fogalmának használata helytelen. (Ez az a pont, ahol a nemzeti szempontot egyoldalúan értelmezők körében – napjainkban is – véget ér az értelmes vita; ahol a tények nem számítanak. Mi azonban maradjunk a tényeknél.)

A korabeli magyar társadalom döntő többsége örömmel fogadta a forradalmi változást, amit a kor-szak írói így örökítettek meg:

Kosztolányi Dezső: „[Október 30-a] Szerda. Esik az eső – és forradalom van. Itt vagyok az erkély alatt, egy csöpp az óceánban, polgárok, katonák között és érzem, hogy egész életem, minden munkám, tudásom, szorgalmam és vigyázatosságom, mellyel harmincnégy évig megőriztem a szervezetemet, csak arra jó, hogy most vagyok, csak arra szolgál, hogy ebben a nagyszerű pillanatban egy csöpp legyek azon a hullámhegyen, mely az ég felé száguld. Ó, milyen felszabadulás, hogy végre egynek érezhetem magam a tömeggel. [...] Egy ezredes az erkélyről rekedten élteti a köztársaságot és a forradalmat. Ő is letépte a sapkarózsát, mely úgy sárgult a sapkán, mint fekély a homlokon.”

„[Október 31-e] Csütörtök. Népszónokokat hallgatók. Károlyi Mihály áll a hideg esőben. Minden szavát éljenriadalom kíséri. Mintha álomban beszélne, vagy önkívületben, olyan lázas és biztos. Az arca piros, a fülei égnek, a szeme komor. Én pedig nézem, hogy hull nemes fejére az október barátságatlan nyírka, és arra gondolok, ebben a világtörténelmi percben is, hogy óvni, védeni kellene a forradalom vezéreit. [...]

Tegnap éjjel a puskaropogásban sem éreztem ennyire a testünk gyarló voltát, akkor se féltettem őket annyira, mint ebben a sötét esőben.”¹

A forradalom győzelmének napját Krúdy Gyula így jellemezte a Déli Hírlap november 3-ai számában: „a »fegyverek és gépkocsik napján«... dobogó szívvel mentem végig a megdicsőült városon, amely szent és örült volt. Az újságok már leírták a fellobogózt katonai gépkocsikat, lépten-nyomon eldőrdülő fegyvereket, éneklő katonákat. Háború volt az atyja az októberi forradalomnak. Nem is lehetett megtartani másképpen a keresztelőt, mint fegyverdörgés közepette.”² Az október 31-ei Tisza-gyilkosságról pedig ezt írta: „Kémek, kortesek, atyafiak, cimborák, lesipuskások becstelen országa szállt sírba az utolsó Tiszával, bár ő maga olyan tiszta kezű ember volt, amilyen senki a hívei között.”³

Babits Mihály a Nyugat november elejei számában ezeket írta: „ha valaki azt mondta volna szerdán (30-án) este: »Csináljatok azon a helyen, ahol ez a mai, Ausztriába ékelt, feudális, félholt, militarista, Tisza István-féle Magyarország hever hagyományos királyhűségében, gyűlölv minden szomszédjától, holnap reggelre egy önálló, független, radikális magyar köztársaságot, mely minden militarizmust megtagad és minden nemzetnek barátja, és reggel aki kimegy az utcára, minden katona sipkáján a K betű helyén egy virágot lásson: és mindezt harcok és vérontás nélkül« – nem lett volna vállalkozó. A csoda azonban megtörtént, mert „emberi szempontból nézve a magyar forradalom valóságos csoda volt.”⁴

A tizenkilenc éves Kodolányi Jánost Püspökkládyban érte a forradalom híre: „Örömmámorban fürdik a falu [...], versengünk a most elkövetkező Magyarország szépségének, fényének, hatalmának leírásában. Örökre szóló, mérhetetlen testvériesülésnek vagyunk tanúi – mondom én –, a népek összeölelkeznek, kibékülnek, s megfogadják, hogy nem fognak többé fegyvert egymás ellen.” November elején, hazautazása közben azt tapasztalta, hogy mindenütt ismeretlen emberek ráznak kezét, és gratulálnak egymásnak. A vonaton útitársai, vidéki úriemberek „lelkes

1 K. D. (KOSZTOLÁNYI DEZSŐ): *Forradalmi napló*, Pesti Napló, 1918. november 3., 7.

2 KRÚDY Gyula: *A forradalom szigetén*, újraközölve: Szabolcs-Szatmári Szemle, 1968/4., 57–58., ebből az idézett rész: 57.

3 KRÚDY Gyula: *Az utolsó Tisza*, Magyarország, 1918. november 3., 9.

4 BABITS Mihály: *Az első pillanatban*, Nyugat, 1918. november 1–16., 616.

társalgásba kezdenek, mintha gyermekkoruk óta ismernék egymást”. Egyikük dicséri a szocialistákat, az új vezetőket, majd kijelenti: „Új világ hajnalán vagyunk, uraim, méltóztassék visszaemlékezni arra, amit mondok: történelmi időket élünk...” Majd arról beszélnek, hogy „köztársaság leszünk, hiszen a magyar mindig köztársasági érzelmű volt. A királyság elavult, középkori intézmény. [...] A néptömegeket be kell engedni az alkotmány sáncaiba. Meg kell szüntetni a nagybirtokot...” Hazaérkezve meglepi, hogy édesapja „szokatlanul lelkes és bizakodó”. Kísértetiesen ismétli azokat a szavakat, amiket a vonaton utazók mondtak. „Lelkesedik Károlyi Mihályért, a köztársaságért, a demokráciáért... Apámat ritkán láttuk még lelkesedni. Nem tudok hova lenni a bámulattól.”⁵

Felvetődik a kérdés: megalapozott volt-e az idézett írók elismerése, lelkesedése? Napjainkban ugyanis a nemzeti szempontot egyoldalúan érvényesítők körében általában elmarasztaló, sőt gyalázkodó vélemények fogalmazódnak meg az öszirózsás forradalomról és az első köztársaságról. Az egyik legmakacsabb vád, hogy félretette, eltitkolta a számunkra kedvezőbb padovai fegyverszüneti szerződést, amely a magyar határokat tekintette demarkációs vonalnak, és aláírta az ország feldarabolását megkezdő belgrádi katonai megállapodást. Röviden a tények: a győztes hatalmak úgy döntöttek, hogy korábbi határozatukkal ellentétben nem lesz külön balkáni fegyverszünet, hanem az olasz fronton aláírtat tekintik az egész Monarchiára érvényesnek. Az előkészületek során viszont csak az olasz–osztrák demarkációs vonalat jelölték ki, ezért Weber tábornok, a Monarchia fegyverszüneti küldöttségének vezetője megkérdezte, hogy ettől keletre hol fog húzódni a demarkációs vonal. Erre Badoglio tábornok, a győztesek küldöttségének helyettes vezetője szóban azt válaszolta, hogy a montenegrói és szerb hadszíntéren, valamint Romániával, Ukrajnával és Lengyelországgal szemben az akkori birodalmi határ képezi a demarkációs vonalat. Ez tehát egy szóbeli kiegészítés volt, amit Weber jelentett Bécsbe. A Magyar Királyság határaitól viszont még ebben a szóbeli kiegészítésben sem esett szó.

A Bécs által aláírt és november 4-én hatályba lépett padovai szerződést e napon a Károlyi-kormány is megvitatta, de közben híreket kapott arról, hogy

a szerbek megkezdték az átkelést a Száván, azaz a magyar határon. Ezért úgy döntöttek, tárgyalni kell a balkáni front erre hajlandó főparancsnokával, akit erről táviratban értesítettek. Ebben leírták, hogy Magyarország a fegyverszünetet Padovában megkötötte, és a fegyvert letette. Sőt: Weber tábornok táviratára hivatkozva hozzátették, hogy annak értelmében a magyar határ a demarkációs vonal. Tehát a padovai szerződésbe legelőször a Károlyi-kormány próbálta „belemagyarázni”, hogy a magyar határ a demarkációs vonal.

A padovai szerződés 2. pontja előírta az osztrák–magyar hadsereg teljes leszerelését, 4. pontja pedig arról rendelkezett, hogy a győztes hatalmak hadseregei Ausztria–Magyarország területén megszállhatnak minden stratégiai pontot, amelyet szükségesnek tartanak. A Károlyi-kormánynak tehát nem volt más választása, mint a hadsereg leszerelése. Ellenszegülés esetén azt kockáztatta, hogy a 350 ezer fős, jól felszerelt balkáni antant haderő – a bosszúszomjas szerb alakulatokkal – fegyverrel szerez érvényt a szerződésnek.

November 5-én – a padovai szerződés ellenére – a szerb csapatok parancsot kaptak, hogy a románokat megelőzve foglalják el Temesvárt, nyomuljanak fel a Marosig, s vegyék birtokukba a Szabadkától és Bajától délre eső területeket.

A Károlyi vezette magyar küldöttség november 7-én tárgyalta Franchet d'Esperey főparancsnokkal Belgrádban, és elérte, hogy Magyarország rendfenntartó alakulatként fegyverben tarthat 8 hadosztályt. Sőt – papíron – arról is megegyeztek, hogy a megszállt területeken a magyar közigazgatás a békeszerződés megkötéséig a helyén maradhat. Csakhogy ezt a szerbek semmibe vették. November 11-én megjelent Bartha Albert hadügyminiszter rendelete a hadsereg, a nemzetőrség és a polgárőrség megszervezéséről. Eszerint nem szerelik le a legfiatalabb öt korosztályt, amelynek tagjaiból meg lehetett volna szervezni az engedélyezett nyolc hadosztályt. A fiatalok azonban nem akartak katonák lenni, a szélsőbaloldali Katonatanács pedig – mint a kormány ellenfele – mindent elkövetett, hogy a megszervezett alakulatokat felbomlassza.

A belgrádi egyezmény miatt felháborodott csehek – mivel az Magyarország északi határait érintetlenül hagyta – november 8-án betörték a Felvidékre. Erre Károlyi és Bartha november 11-én kiáltványban adta tudtul mindenki számára, hogy az ország határait fegyveres erővel megvédi.

5 KODOLÁNYI János: *Sülyyedő világ*, Magvető, Budapest, 1965, 385–393.

Nézzük a köztársaság kikiáltásának kérdését! A német és az osztrák köztársaságok kikiáltása után (november 9., illetve november 12.) nem lehetett tovább várni az első magyar köztársaság kikiáltásával. A Nemzeti Tanácsot kiegészítették a politikai pártok, az érdekképviseleti szervezetek, az egyházak és a vidéki nemzeti tanácsok képviselőivel, s az így létrehozott – több mint ötszáz főből álló – Nagy Nemzeti Tanácsot az országgyűlést helyettesítő ideiglenes nemzetgyűléssé nyilvánították, amely a magyar társadalom minden rétegét képviselte. A jogfolytonosságot az jelentette, hogy a házelnökök november 16-án délelőttre összehívták az 1910-ben megválasztott országgyűlés két házának ülését; a képviselőház feloszlatta önmagát, a főrendiház pedig berekesztette tevékenységét. Ezt követően az országgyűlés több tagja, élükön a két házelnökkel (Wlassics Gyula báró és Szász Károly) átmentek a kupolacsarnokba, a Nagy Nemzeti Tanács 11 órakor kezdődő ülésére, ahol ki-mondták, hogy „Magyarország minden más országtól független népköztársaság”.⁶

Az első köztársaságot részint lelkesedésből, részint azért, hogy megkülönböztessék a szélsőbaloldal által hirdetett szocialista köztársaságtól, népköztársaságnak nevezték. Ebbe kapaszkodnak bele a mai lejáratók, és első népköztársaságról beszélnek, hogy ideológiai értelemben összemoszák a Rákosi-féle „második” népköztársasággal, amelyet a kommunista diktatúra álcázására neveztek el így. Az 1918-as népköztársaság viszont mindenben megfelelt a demokratikus eszményeknek.

Károlyi Mihály, akit saját kérésére nem választottak köztársasági elnökké, a határozathozatal utáni beszédében mindvégig a „Tisztelt Nemzetgyűlés” megszólítást használta, s évszázados érvénnyel határozta meg, hogy „az ifjú magyar köztársaság programja [...] egyben nemzeti, egyben demokratikus és szociális tartalmú”.⁷

Babits Mihály november 16-án sokak véleményét fogalmazta meg közre nem adott írásában: „Bécs és Ausztria köztársaságot akar. A Habsburgoknak ott nincs már talajuk. Azok az államok, amikre a monarchia szakadt, egymásután választják a köztársasági formát. A Habsburgoknak kicsúszott lábuk alól az ő

birodalom. Egy szilárd pont van még. Egy végső menhely, egy jó bolond ország: Magyarország!

Idejönnek hozzánk minden pereputtyaikkal, főhercegeikkel, udvartartásukkal: és mi hűségesen a keblünkre öleljük azokat, akiket a nép jogos fölháborodása máshonnan elsöpör.”⁸

Krúdy Gyula szerint: „Egy új világ küszöbén állunk. A jövőnek csak a viharfellegei látszanak a horizonton. Tompán dörög és mélyen hasadozik az ország határain, délen, északon, keleten. Ma jön a világra az a megváltó újszülött, aki olajággal a kezében megvédelmez a rőt dúvadtól, keserű ellenségtől. A farkasokból emberek lesznek. Az új világ Igéje megszelídíti a setét indulatokat.”⁹

Juhász Gyula szerint a királyság melletti kitartás mesterséges voltát mi sem bizonyítja jobban, „mint az az egyhangú és elementáris erejű népszavazás, amellyel a magyarság a köztársaság államformáját követelte. A lakájok és udvaroncok nedvesre sírhatják a kendőjüket az új világ viharának első fuvallatától összeomlott trón fölött, a józan és okos magyar nép minden zászlóját büszke örömmel tűzi ki a ma született Magyar Köztársaság üdvözlésére és egész lelkéből kívánja, hogy az szabad, munkás, virágzó és örökkévaló legyen.”¹⁰

Az őszirózsás forradalomról és az első köztársaságról meg szokták fogalmazni azt a vádat is, hogy nem alkotott semmi maradandót. Valóban kevés eredménye maradt, de ez annak a szűklátókörű ellenforradalomnak a következménye, amely a Károlyi-kormányzat minden intézkedését megsemmisítette, így a szabadságjogok biztosításáról és a demokratikus választójogról alkotott törvényeket, sőt még a március 15. nemzeti ünneppé nyilvánításáról rendelkezőt is. Erre a sorsra jutott az alig több mint három hónap alatt kidolgozott alapos földreformtörvény is, amelyet Krúdy Gyula és Móricz Zsigmond is pozitívan értékelt, s amelynek hatása az 1848-as jobbagyfelszabadításhoz lett volna mérhető.

Az 1919-es ellenforradalom és az 1849-es Habsburg ellenforradalom többek között abban különbö-

8 Lásd: „Mindenki újakra készül...” II, szerk. JÓZSEF Farkas, Akadémiai, Budapest, 1962, 718.; SIPOS Lajos: *Babits Mihály és a forradalmak kora*, Akadémiai, Budapest, 1976, 27–28.

9 KRÚDY Gyula: *Magyar köztársaság*, Magyarország, 1918. november 17., 11.

10 JUHÁSZ Gyula: *Magyar köztársaság* = J. Gy. *Összes Művei* 6. *Prózaíráskor 1918–1922*, szerk. PÉTER László, Akadémiai, Budapest, 1969, 102–103. (A cikk először a Délmagyarország című lap 1918. november 16-i számában jelent meg.)

6 Lásd: *Magyar történelmi szöveggyűjtemény 1914–1999, I*, szerk. ROMSICS Ignác, Osiris, Budapest, 2000, 69.

7 KÁROLYI Mihály: *Beszéd a köztársaság kikiáltásakor* = K. M.: *Az új Magyarországról. Válogatott írások és beszédek*, Magvető, Budapest, 1968, 257.

zött, hogy az utóbbi nem semmisítette meg, „csak” megnyírálta a forradalmi időszakban elfogadott törvények némelyikét. Egy konkrét példa: 1849 után a felszabadított jobbágyok egyharmadnyival kevesebb földet kaptak, mint amennyit a Batthyány-kormány szándékozott paraszti tulajdonba adni. Az így keletkezett földéhséget szüntette volna meg az 1919 februárjára megalkotott Buza Barna-féle törvény, amely az 500 holdon felüli nagybirtokokból 10–15 holdas parasztgazdaságokat akart kialakítani, amelyek szövetkezetekbe szerveződve biztosították volna a termelékenység fokozását, illetve a falvak népességmegtartó erejének növelését, a mezőgazdasági népesség polgárosodását.

Itt ki kell térni arra a megcsontosodott rágalomra, hogy Károlyi az eladósodott birtokait akarta a falusi szegénységnek adni. A tények: Károlyi 1914-ben, nőülésekor – adósságai rendezésére – eladta szabad rendelkezésű birtokait, s csak a 36 000 holdas hitbizománya maradt meg, benne a parádi vízzel és üveggyárral. A hitbizományt pedig nem lehetett sem eladni, sem feldarabolni, sem eladósítani. Ezt kezdte osztrani Kápolnán 1919. február 23-án.

Végül szólni kell a trianoni szerződéssel kapcsolatos felelősség kérdéséről is. A párizsi békekonzferencián 1919. március 18-ára az illetékes szakbizottságok kijelölték Magyarország új határait. Pár nappal később, március 21-én a magyarországi kommunisták államcsínnel megszerezték a hatalmat. Ez esetben a közvélekedés szintén nem akarja tudomásul venni a történettudomány által bizonyított tényeket, hogy Károlyi nem mondott le, és nem adta át a hatalmat. A nevében, de tudta nélkül kiadott és sokat idézett „lemondó nyilatkozat” hamisítvány.

A békekonzferencián eközben – március 26-án – határozatot hoztak az osztrák és a magyar kormány elismeréséről, április 30-án pedig döntöttek arról, hogy a két országot hívják meg Párizsba. A március

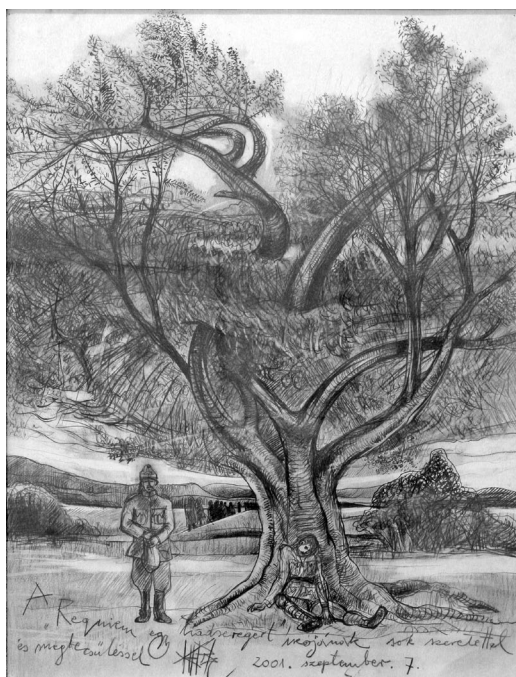
21-én hatalomra jutott magyarországi kommunista rendszer azonban a győztesek számára elfogadhatatlan volt, ezért Párizs elkezdte biztatni az addig féken tartott románokat, hogy döntsék meg a budapesti kommunista hatalmat. A románok el is indultak, de a Tiszánál megálltak, így a budapesti kommunista kormányzat várható bukása elmaradt, Magyarország meghívását pedig elsüllyesztették. Elképzelhető, hogy a románok azért nem vonultak be május elején Budapestre, hogy a magyarokat távol tartsák Párizstól, nehogy leleplezzék a román állam képviselőinek az etnikai viszonyokkal kapcsolatos, valótlan állításait.

Az osztrákok június elején megjelenhettek a békekonzferencián, és megtehették utólagos észrevételei-

ket, aminek következtében számukra kedvező módosításokat értek el, visszaszerezve egyes, korábban a délszláv államnak ítélt területeket, a Magyarországról fenyegető bolsevista veszélyre hivatkozva pedig megkapták az addig vitatott hovatarozású nyugat-magyarországi területsávot. Az Apponyi Albert vezette magyar küldöttség viszont csak 1920. január 16-án ismertethette meg az érveit Párizsban, aminek hatására a brit és az olasz miniszterelnök a magyar határok újratárgyalását javasolta, de ekkor már késő volt, mert a németek és az osztrákok

meghallgatása után a kijelölt határokat véglegesítették, és 1919. június 11-én kihirdették.

Ha tehát a meg nem döntött magyar köztársaság küldöttsége 1919 júniusában bemutathatta volna a békekonzferencián azt a már 1919 februárjára elkészített bizonyító anyagot, köztük a vörös térképet, amivel Apponyi 1920 januárjában ilyen hatást keltett, minden valószínűség szerint módosíthatott volna az előzetes határokon. A trianoni békeszerződés páratlan súlyosságért tehát a felelősség – a győztes hatalmak és kis szövetségeseik mohósága mellett – mindenképp azokat a hazai szélsőbaloldali erőket terheli, akik miatt Magyarország nem jelenhetett meg idejében a békekonzferencián – azaz a kommunistákat és szövetségeseiket.

Requiem (grafit)

TAMÁS MENYHÉRT

Mikes Kelemen hazatérőkápolnája

Krónika-hír: Mónus Béla magyarországi
fafaragóművész kápolnahajlékká teremti
a Mikes-édesapa ültette tölgyfapár
kiszáradt törzsét...

*Éles levélvillódzás,
holtodban is szüless haza,
hevül a véső,
kápolna készül.*

*Mélyén a remény,
a fáradt gyökér
forrásvizet ér,
vissza-visszahalló
tengerzúgást,
mozdul Zágon,
a Mikes-kert –
újra címzettje van az
Időnek!*

*Zeng, zeng, előzeng
a kápolnaének,
többé már
nem képzelem a szót,
hagyom, hogy
látottá tegyen az út.*

*Köszönöm, Uram,
kegyelmed
szabadító kegyelem,
Kápolnanyelven
otthonul a kert,
Kápolnanyelven
ízlelem a csöndet,
ajtót nyitunk,
ajtót nyithatunk,
száműzött
a száműzöttnek.*

BERTA ZSOLT

Bűnhődés és bűn

Ödön, Hilda és Magdolna

Ödön Apa haverja volt, vagy tán a barátja is, mindenestre jóval szorosabb kötés fűzte egymáshoz őket, mint a Böregér többi, egymásnak régóta ismerős, de mégiscsak esetleges ivócimboráit. Eichner bácsival kiegészülve hármasan talponállózgattak ott hetente egyszer-kétszer, külön kulturális frakciót alkotva, halkán váltva a szót politikáról, történelemtől, irodalomról, művészetekről, és persze a nőkről. Nem egyszer voltam fültanúja beszélgetésüknek, s nem kétszer támogattam onnan ágyba Apát, miközben Ödön és Eichner bácsi józanon vették haza az irányt. Nem azért, mert jobban bírták a piát, hanem mert nem védtek úgy, mint ő. Megálltak mindig a második, vagy legfeljebb a harmadik fröccs után, rövidet nem ittak soha, míg Apa ugyanennyi idő alatt tíz fröccsöt is ledobott ugyanannyi kis cseresznyével. Szóval nem a pia tartotta össze őket, hanem egymás szofisztikált társasága, ami toronyként magasodott a Böregér átlaga fölé, ha szabad ilyet mondani.

Ödön komoly ember volt, gépészmérnök, fontos munkával és beosztással, a tenyerén hordott családdal, felelősségteljes hozzáállással, gondozott külsővel, elegánsan öszülő barkóval. Amikor Apa negyven volt, én meg húsz, akkor ő negyvenöt körül járt, így Ödön bácsinak szólítottam, míg meg nem kért, hogy ne tegyem. Nem felszólított csikókorom örvén, hanem legendás udvariasságával megkért.

– Amennyiben nem okoz Önnek nehézséget vagy kellemetlenséget, fiatalember, úgy kérem, Ödön bácsi helyett szólítson inkább Ödön bátyámnak, vagy egyszerűen csak Ödönnek. Továbbá, én a magam részéről a tegeződést preferálnám a magázódással szemben, tehát ha nincs ellenére, lévén, hogy én vagyok az idősebb, felhatalmazom rá.

Így lett Ödön bácsi számomra is Ödön. Tegezni eleinte nehezemre esett, mert megnyerő jóképűségén túl is volt a megjelenésében valami olyannyira tiszteletet parancsoló, hogy azon átlépni még vele egykorúak, sőt, még tiszteletadásban retardáltak sem egykönnyen merészeltek. A Böregérben például Apán és

Eichner bácsin kívül én voltam az egyetlen, aki tegezte. Igaz, másoknak nem is ajánlotta föl, nekem is nyilvánvalóan csak Apára való tekintettel. Ödön kifogástalan műveltsége és modora mellett bensőleg is olyan tiszta erkölccsel bírt, amilyennel csak kevesen. A becsület és tisztesség számára nem választott, hanem kötelező volt. Ilyen családból érkezett, és kész. Manapság azt mondanák rá: remek ember. Régen azt mondták: ember. Az apja katonatisztként esett el a második világháborúban, az anyja nagypolgári családból származott, de nem a porcelán csörgetésével és a cselédek vegzálásával múlatta a vészterhes időket, hanem önkéntes ápolónőként. Ne becsüljük le az ilyesmit.

Ha azt hiszed, hogy Ödön kiváló neveltetése és amúgy feddhetetlen erkölce egyúttal hibátlanná is tette, akkor tévedsz. Bizonyos dolgok ellen nincs védelem, na. Épp erről akarok beszélni. Mindjárt.

Hilda néni, Ödön felesége a fene tudja, honnan származva el, negyvenhét után a szüleivel együtt költözött be egy kitelepített (vagy tán föbelőtt) népnyúzó kisüzem-tulajdonos lakásába, ide, a Csaba utca 7/B-be, ahol Apa is lakott fiatalkorában, s amely házzal nekünk közös, utcára nyíló udvarunk van. Tehát egymásra nyíló ablakaink is. (Jut eszembe, ott lakott – egy másik lakásban – Jobb néni és Bal bácsi is.) Hilda néni itt cseperedett, s mire felnőtt, olyan öntudatos lett, mint egy tősgyökeres budai dáma. Azonban nem kapaszkodott semmi más fundamentumba, mint a lakhelyébe, egyébiránt nélkülözött jó modort, jó ízlést, kellemet, bájt, műveltséget, becsületet, idegennyelv-tudást, vagyis mindazt, ami a budai dámák és urak fensőbbégtudatát némi joggal indokolja. Ödönnek és a hozzá hasonlóknak ezekre sem volt szükségük, bár természetesen bírtak velük. A méltóságuk velük született, míg Hilda nénival nem született semmi ilyesmi, és azzal sem bajlódott soha, hogy szorgalommal megszerezze. Számára ez pusztán adminisztratív kérdés volt, konkrétan a lakcím rovat a személyi igazolványában. Hilda néni megcélzott társadalmi státuszának tökélyre fejlesztéséhez a lakcím birtoklásával már csak egy dolog hibádzott. Egy budai úr, férji minőségben, aki azonban a szocialista gépezetben is fontos pozícióval és proletárviszonylatban kellemes jövedelemmel bír. Nem kizárt, hogy eleve Ödön megszerzésének céljával vállalt munkát éppen a Vörös Géphenger Szocialista Vállalatnál, ahol Ödön fiatal pályakezdő mérnökként dolgozott, hiszen már korábban is ismerhették egymást, itt laktak, egy

A novella Berta Zsolt készülő, *Szomjas Szűz* című kötetének egy darabja.

környéken. De nem tudhatom biztosan. Mindenesetre Hilda néni ügyintéző lett ott, amolyan érettségizett aktatologató.

Nem gondolom, hogy Ödön akarata ellenére szökent volna szárba a románcuk, de az biztos, hogy a barátai és ismerősei nemigen értették a hajlandóságát, illetve a futó kalandon túlmutató hajlandóságát előtt álltak értetlenül. Egy alkalommal fültanúja voltam, hogy Eichner bácsi felemleget egy esetet, amikor Hilda néni a szocialista erkölcs vasabroncs-szorításában is talált alkalmat, hogy egy raktárban Ödön elé guggoljon, aki – ha talált is ebben kivetnivalót – a pillanat kényszerének engedve nem háritotta el. Ödön döbbenetesen kérdezte:

– Ezt én annak idején elmeséltem neked?

– Igen. Már csak ezért se gondoltam komoly ügynek – felelte Eichner bácsi.

És valóban, komoly ügyé alighanem pusztán az tette, hogy Hilda néni teherbe esett. (Persze nem akkor.) Ödön természetesen azonnal megkérte a kezét, és feleségül vette. Három gyermekük született. Hilda néni szüleinek halálával öten is kényelmesen elfértek azok egykori polgári lakásában, amit még csak szét sem daraboltak a hatóságok, mint például ugyanabban a házban nagyapámékét. Hilda néni teljes mértékben, kényszerű kompromisszumok nélkül bújhatott bele a budai polgárasszony jelmezébe. Gyerekejjel gyakran méregettem a lábszárát, illetve amennyit csinos cipőcskéi látni engedtek belőle, nyomait keresve annak, amit Eichner bácsi és Apa tiszteletlenül röhögcsélve emlegettek néha Ödön távollétében, vagyis hogy Hilda néni sarkáról annak idején úgy kellett lerobbantani a trágyát.

Ödön soha, egy szóval sem panaszkodott a házasságára, sem Hilda nénire, és azért ez mégiscsak azt támasztja alá, hogy szerette őt. De legkevesebb elégedett volt az állapotával. Könnyen meglehet, hisz amúgy sem volt éppen romantikus alkat, mérnöki lelkének az is megfelelhetett, hogy rend van körülötte, vagyis hogy az élete abban a megszokott mederben csörgedezik, amit ő a világ és az ember rendjének gondol. Láttunk már ilyet, ugye. Ugyanakkor az ilyen, hagyományon, nyugalmon, harmónián, egymás tiszteletén, szeretetén és a család iránt érzett felelősségtudaton nyugvó kegyelmi állapotnak pontosan addig szokása kitartani, amíg színre nem lép a mindezt semmibe vevő szerelem.

Ödön szívét Magdolna néni borította lángba. Nem egyedül az övét, Magdolna néni gyönyörű nő volt,

s a szépségen túl azt a valamit is birtokolta, amire a szépség önmagában képtelen, s amit nem is igen lehetséges néven nevezni. A végzet egyik asszonya volt ő. Foglalkozására nézve népművelő, s mint ilyen, a Vörös Géphengernél kulturális programok és vállalati kirándulások szervezését bonyolította. Az orosz és a francia nyelvtanfolyamot maga vezette, utóbbit csak addig, amíg a helyi agitprop titkár óva nem intette tőle. Amíg a francia szak gyér látogatottsággal ugyan, de üzemelhetett, a segédtanerői feladatokat társadalmi munkában Ödön látta el. A francia nyelv iránti olthatatlan lelkesedést egymásban felismerve, hamarosan egymás iránti olthatatlan vonzalom bontakozott ki közöttük, majd Magdolna néni egyéb irányú kifinomult műveltsége ráébresztette Ödönt, hogy igenis létezik lelki társ, akit érdemes lett volna kutatni annak idején. És persze Magdolna néni bombasztikus alakja, lágy vonalai, angyalarca és ózsuta kecsességű járása sem volt mellékes. Hogy is lett volna az. Így aztán Ödön egy kőbányai leányban találta meg a maga budai dámáját.

De ne hidd, hogy hagyta magát elsodorni a szerelmi tettlegességig. Az ellen semmit sem tehetett, hogy a szíve lángra lobbant, de hősiesen állta, hogy ez a tűz belülről eméssze, s ne találjon kiutat az ágyékán át. Három iskolás korú gyermektől, egy tulajdonképpen vétlen hitvestől és egy megörökölt, konzervatív eszmerendszertől kapott vértet segítségképpen. Ne becsüljük le az ilyesmit. De ettől ez még igenis egy szenvedélyesen lángoló szerelmi kapcsolat volt. Minden lehetséges alkalommal találkoztak, hosszú beszélgetéseket folytattak, pillantásokkal, a mondandó ürügyén futó kézérintésekkel, apró ajándékokkal vallottak szerelmet egymásnak, és izzó, csüggedt szívvel reménykedtek a megváltoztathatatlan megváltoztathatóságában. Színházba, kamarakoncertekre és irodalmi estekre jártak, a Francia Intézet kiállításait, estjeit látogatták, ezeket követően pedig, amikor tudtak, csöndes kiskocsmákba és vendéglőkbe húzódtak be, a lehető legtovább nyújtva az együtt töltött időt. És mindezzel persze hazugságok, jól-rosszul felépített alibitörténetek is együtt jártak.

Hilda néni pedig nem volt hülye. Vagy ha mégis, a női intuíciónak és a hozzátartozó, beépített vészhangoknak semmiképp sem volt híjával. Tévedhetetlenül tapintotta ki a repedéseket élete okosan és agilisan felépített várfalán, és nem habozott annak a falnak a tetejébe hágni, hogy rontásait kijavítsa, majd megvédelmezze azt.

Nem tudni, hogyan, de felgöngyöltette az ügyet, majd a megfelelő időben betoppant a füstbe és zsírszagba burkolózott Makk Hetesbe, hogy annak egyik asztalánál in flagranti érje Ödönt és Magdolnát.

– Ezt a ribancot keféled?! – kérdezte köszönés helyett, és a védelmében el kell mondanom, hogy amennyire én tudom, hasonló helyzetben és lelki állapotban többnyire a budai dámák sem fogalmaznak másképpen.

Ödön bácsi tagadott, és tudjuk, igazat mondott, mégis pontosan úgy viselkedett, mint aki hazudik. Hát persze. Hiába próbált úgy tenni, mintha a világ legtermészetesebb dolga lenne, hogy egy pusztán jó ismerősével, egy kollégával együtt vacsoráznak, miközben megbeszélik vállalati közös ügyeiket, hiába erőltetett nyugalmat magára, hiába próbált erőteljes és határozott családfő lenni, akinek sem szégyellni, sem titkolnivalója nincs, és hiába szólította fel szigorú, kemény hangon Hilda nénit, hogy ne csináljon jelenetet nyilvános helyen, ráadásul teljesen értelmetlenül és ok nélkül. A lóláb tagadhatatlanul kilógott, már csak azért is, mert az aznapi meskete szerint Ödönnek Apával, Eichner bácsival és velem lett volna römpartija. Tízlapos, rabló. Apa otthon leengedte a redőnyt, de csak annyira, hogy a lécek résein még kiszűrődjön a csillár fénye a nappaliból, és szólt, hogy ne kapcsoljam le a lámpát, mert így Hilda néni szemből láthatja, hogy hajnalig ég. Kérdeztem, miért, azt felelte, azt nekem nem feltétlenül kell tudnom.

– Ja, Ödön a Magdival van ma is? – kérdeztem illegális tudásom birtokában pofátlanul, mert kíváncsi voltam, milyen pofát vág majd erre Apa.

Nem csalódtam. Hökkent pofát vágott.

– Hát te meg azt honnan tudod?

– Ha nem tudnám, Hilda nénin és a gyerekeiken kívül én lennék az egyetlen a környéken. Csak én háromszor is láttam őket. Egyszer a Marosban, egyszer a Május 1-ben, egyszer meg kicsit arrébb, a Francia Intézetben.

– Mit csináltál te a Francia Intézetben?

– Villon-esten voltunk.

– Á, Villon! – ábrándozott el Apa, de aztán elkomorult. – Az baj. Nagy baj. Akkor Hildának is a fülébe jut hamarosan.

És lőn.

De ha a biztos alibi nem is fordult volna eképpen Ödön ellen, és ha ő maga jól is hazudott volna, még mindig ott ült mellette Magdi néni, akinek szintén lángolt az arca, és a titkolhatatlan szerelem mellett

a rajtakapottak szégyene és büntudata áradt a póru-saiból. Az sem segített sokat rajta Hilda néninél, hogy aznap is felettébb gyönyörű volt, az meg pláne nem, hogy többször is halkán elmotyogta:

– De higgye el, kedves Hilda, Ödön és én soha... még csak egy csókot se... csak beszélgettünk... festészetéről, irodalomról, muzsikáról... az élet dolgairól...

Ez alighanem jobban sértette Hilda nénit, mintha kefélték volna. Nem is tudom, valóban azt hitte-e, hogy Ödön és Magdolna szerelme beteljesült, vagy csak azért ragaszkodott hozzá, mert a szexuális érintkezésük gondolata kevésbé feküdt meg a gyomrát, mint a művészetekről való társalgásuké. Vagy egyáltalán a társalgásuké.

Hilda néni nem felejtett. Ez az ő dolga lett volna, ugye, ki vethetné a szemére? Ugyanakkor keményen dolgozott azon, hogy Ödön se felejtse, illetve azt ne találja gondolni, hogy ő, Hilda néni felejt. Nyár következett, közös udvarra nyíló ablakaink mind tárva álltak, így fül- és részben szemtanúi lehettünk, hogy Hilda néni minden egyes nap Ödön orra alá dörgöli az esetet többnyire így:

– ...amikor azt a kurvát kefélted!

Ödön bácsi eleinte még felelt neki mély, dörmögő hangján:

– De hát megmondtam már ezerszer, hogy nem kefélttem!

Később aztán elhagyta a választ, ami Hilda nénit nemhogy lecsillapította volna, de még hangosabb óbégatásra készítette. Ödön ekkoriban kicsit gyakrabban járt a Böregérbe (Hilda néni nem egyszer utána-szaladt ellenőrizni), és igen gondterhelten túrva ápolt, öszes hajába, köszönés után mindig ezzel kezdett:

– Fiúk! Pokollá lett az életem.

Vajon hány szerelmes mondta már ki ezeket a szavakat?

Apa ekkoriban halt meg. Ott találtam „az előszobában a földön, hátát a konyhaajtó félfájának vetve, keze ökölbe szorítva nyugodott az ölében, arcán egyszerre kín és nyugalom”. Hogy magamat idézzem, ami, tudom, illetlenség.

Jó néhány hónapra rá betértem a Böregérbe, és jöttömre a törzsközönség Apára váltotta a szót. Mindenki elmondta, mikor és hol találkozott vele utoljára, és mik voltak hozzá Apa utolsó szavai. Volt ott minden, szitok, jókedvű élcelődés, vicc, politikai kirohanás, komoly bölcsekedés, ennek megfelelően a sok krapek röhögött, elkomorodott, komolyan bólogatott,

még olyan is akadt, aki sírt. Na jó, az már nagyon részeg volt. Ödönre is sor került, nógatták, mondja el, mit mondott neki Apa utoljára. De Ödön rám nézett, aztán megrázta a fejét.

– Nem mondom.

Pár nap múlva megszólalt nálam, immár egyedül csak az én lakásomban a csengő. Ödön állt az ajtóban, olyan zavarban, amilyenben én csak hallomásból képzeltem el akkor ott, a Makk Hetesben. Távolabb, a keramitköves udvar utcára vezető folyosóján, a kukák mellett Magdolna néni állt.

– Szervusz, Andris! – kezdte Ödön. – Azért jöttem, hogy elmondjam neked, mik voltak Apád utolsó szavai hozzám. Egy nappal azelőtt, hogy meghalt, itt, a kaputokban váltunk el. Elég részeg volt akkor is, hisz tudod... Azt mondta: Te, Ödön, Hilda már másfél éve büntet téged a semmiért. Úgyhogy most már meg is kefélheted a Magdit, úgy lenne igazságos.

Ödön itt elhallgatott, és tűnődve bámult rám.

– Értem – feleltem, hogy mondjak valamit, és csak koromra való tekintettel nem tettem hozzá, hogy egyetérték Apával. Mert mit számít, hogy mit gondol egy taknyos, nem igaz? Helyette azt mondtam:

– Nem akartok bejönni?

Ödön megköszörülte a torkát, és továbbra is engem nézett.

– Akarsz még mondani valamit? – kérdeztem, mert láttam, hogy akar.

– Igen. Apád akkor bejött a kapun, de aztán visszalépett, és még azt mondta: Figyelj, Ödön, bármikor jöhetnek hozzám, mégiscsak biztonságosabb, mint valami szállodában. És... ha velem történne valami, az Andrishoz is nyugodtan fordulhatsz ugyanezzel, meg fogja érteni. Ha vele beszélsz, az pont olyan, mintha velem beszélnél. Csak ő nem cseresznyét iszik fröccsel, hanem málnaszörpöt.

Kicsit agyaltam, hogy mire gondolhatott Apa, amikor azt mondta: ha velem történne valami. Egy nappal a halála előtt, érted? Aztán elhalasztottam a töprengést, mert Ödön ugye ott állt előttem, és távolabbról Magdolna néni is minket figyelt. Tehát észbe kaptam, és Ödön figyelmes arcát látva, a tantusz is leesett.

– Ó! Persze, semmi gond, gyertek be!

Ödön megütközve hátralépett.

– Hova, gondolsz, Andris, csak nem rontunk így ajtóstól a házba! Most csak jelezni szerettem volna, hogy számítok a segítségedre, amit atyád felajánlott. De nem most. Majd megbeszéljük.

Tisztában voltam vele, milyen keserves a szerelmi várakozás, így biztosítottam Ödönt, hogy tényleg nem probléma, akár most is veszem a kabátomat... de továbbra is határozottan csóválta a fejét, és elhárította a felajánlást. Elköszönt, Magdolna néni is rám mosolygott túlról, és egymásba karolva távoztak.

Kicsit ácsorogtam ott a küszöbön, és megrágtam, amit Apa rám hagyott. Akkor még nem tudtam, hogy ez egy nagyon is egyszerű és kezelhető ügy a későbbi egynehány örökséghez képest. Majd hazaléptem a küszöbön át, becsuktam az ajtót, és első dolgom volt, hogy az ablakhoz menjek, s a másik udvar sötétjén átnézzek Hilda néniére. Egyedül volt otthon, legalábbis a kölyköket, akik közül kettő idősebb volt nálam, nem láttam sehol. A kanapén ült, és a tévét nézte. Majdnem megsajnáltam ebben a magányos, új ismereteim fényében elhagyottnak tűnő helyzetében, de akkor számomra váratlanul Ödön hazaérkezett, Hilda néni pedig – sebesen pörgő szája és heves gesztusaik nem hagytak kétséget – azonnal pörölni kezdett vele. Szinte hallottam, ahogy süvölti: ...amikor azt a kurvát kefélted! Ami késik, nem múlik, gondoltam.

Sejtheted, ezek után Ödön és Magdolna néni már nem sokat vártak, hogy egymáséi legyenek, immár fizikai valójukban is. Gyakran tették tiszteletüket nálam, és amikor már kicsit otthonosabban érezték magukat, előfordult, hogy a távozásomat se várták meg. Vagy azt hitték, már elmentem, én azonban – bevallom – kabátban ácsorogtam még kicsit az előszobában, és pofátlanul vigyorogva belehallgattam a szeretkezésükbe. Nem pornográf, sokkal inkább esztétikai okok vezéreltek ebben. Magdolna hol elhaló, hol felerősödő sóhajai között fátyolos francia nyelven beszélt Ödönhöz, Ödön pedig szinte párhuzamosan franciául dörmögött hozzá. Egy szót sem értettem az egészből, de el tudom képzelni.

Ödönt egy cseppet sem furdalta a lelkiismeret. Mért furdalta volna?

LUZSICZA ISTVÁN

Hatvanöt

2018. november 28. napjára

*szólhatna régről hogy úgy legyen szép
ó ha cinke volnék útra kelnék*

*mint idők mélyéről bármi
úgy szeretném meghálálni*

*hogy mindenki hallja és lássa
engem vigyen föl a padlásra*

*állnánk múltból a ma elé
egész úton hazafelé*

*hogy odajussunk végre-valahára
orgona ága barackfa virága*

*hol tényszerűen egyszerűen
elmondható könnyed-lazán:
hatvanöt éves ma éppen
az egyetlen édesanyám*

Halottak napi köszöntő

*régi drága kedvesek
ma is jártam nálatok
nem szóltam hogy jövök majd
de ti otthon vártatok*

*nem volt üvegvázatok
nálam sem dobostorta
a vágott virág mellé
mégis lett égő gyertya*

*ünnepként köszönteni
a kollektív névnapot –
mert vagytok s lesztek mindig
ha már egyszer voltatok*

JOÓ JÓZSEF
Bondor

Nyitja az ajtót, rendezgeti az üvegyöngyös fonál-függönyt, behúzott nyakkal megy végig a műhelyen, csontjai ropognak, fáj a térde, ablakot tár, szellőztet, fát hoz, a kályhát megrakja, begyűjt, az egyik hosszú karjával olyan mozdulatot tesz, mintha zsebében bajuszkefét keresne. Régebben borotvált, habot kent a megvizezett ecsettel, kivette tokjából a fanyelű, tükkörfényes pengét, amely olyan éles volt, mint a vénasszony nyelve, a ráhullott hajszálat is elvágta; ajkak és állsúcok között, torkok körül matatott, húzta le a habot, hallgatta a sercegést. Előzékeny, udvarias, békés. Megfordítja a karosszék virágmintás párnáját. A hasán kötény, egyik kezében olló, a másikban fésű.

– Azt tartom, kérem, a madarak földbe szállnak, bele a sötétségbe, csordogáló homokba. Verdesnek, fütttyentenek, sikoltanak ott, ahol nincsen ég. Mikor a munkáról van szó, kérem, akkor semmiféle nyavalygásnak nincsen helye. Legfeljebb ragadó heves betegségnek, hideglelésnek, hurutnak, náthának. A borbélykodáshoz finom kéz kell. Néha csak ülök és várok, talán csodára, vagy arra csak, hogy teljék az idő. A márciust szeretem a legjobban, amikor a patkányok kitakarodnak az istállóból, amikor verőfényben van a kaptár, a méheket kiengedik, amikor hagyni kell élni a bibiceket, fészken ülnek, tojják az első tojást.

– Sokáig éljen, Bondor!

– Akarok is, akarok is.

Be nem áll a szája, a nyelve tüzes, mint az apostoloké, hosszú kantárra ereszti az emlékezőtehetségét, feleletet kell adni, elmondani bizonyos dolgokat, zsi-bongást, életet, a sok okos ember között a sok bolondot, az októberi nagy csizmavásárt a Simon-Júdás sokadalomban, beszélni, no nem a hátába kapott aknarepszről, a műtétről, az altatógép légzőcsövéről, a húst metsző, formás nyelvű, villogó késről, a combfejet piszkáló, elmetelő fűrészről, a csípőjébe operált anyagról, a lábszárcsontjába ragasztott protézisről, a hozzákapcsolt gömbcsuklóról, a csavarokkal megerősített fémről, a helyére tolt inakról, ízületekről, a bőr összevarrásáról, a vidám járásról. Mindig hamarabb tudja a híreket nálam. Haragudjak? Dehogy. Rákérdez erre-arra, néha azzal egészíti ki a hallottakat: nekem ehhez közöm van, kérem. Mindenkinék

mindenhez. Szorosan a nyakam köré tekeri a lepedőt. Tesz-vesz, imádja a figyelmes hallgatóságot, a csevegésbe nem zavarodik bele, mindig tudja, hol folytatassa. Megigazítja a tükör széléhez tűzött papírt. Réges-régi naptárból való, az áll rajta, hogy a szép bajusz és az erőteljes szakáll a leggyorsabban, legbiztosabban a dr. Heuffel-féle hajnövesztő pomádéval nyerhető. Aki nem akarja, hogy feje a későbbi esztendőben hirdetési célokra használtassék, haja ápolásához dr. Heuffel hajszeszt vegyen.

– Ha a vén kibírja a téli hónapokat – mondja Bondor –, márciusban még rászakadhat valami égi csapás, váratlan dolog, egy sötét este. Egyik nap se jobb a másikonál, kérem, a baj nem válogat, de majd a halál szekere minden búbánatot elvisz. Az öregeket köhög-teti a harmadik hónap. Mindent megtesznek, hogy kihúzzák nyárig, mert hiszen nyáron, júliusban vagy augusztusban sok a munka a hegyen. Télen feküdhettek az ágyban, álmodozásoktól elnehezdedve, fehérén, mint a dér, gyűrötten, mint egy papírzsák, edénycsörömpölésre, a hógolyózó gyerekek nevetésére, beszédére és kiáltására se ébrednek. Amennyi köd lesz márciusban, annyi köd az esztendőben. Amennyi harmat, még annyi húsvét után. És majd ugyanannyi köd Kisasszony havában. Hiszi a kedves vendég? – Felhúzza bozontos szemöldökét, kérdően néz.

– Hiszem.

– És Tündér Ilont, aki hatyúként azért úszkált a tóban, hogy egy földi ember menjen el érte? A tizenkettedik szobájában tükör volt, abban látott városokat, abban látott falukat, mozi-termet, kazlat, kocsmát, mindenfélét.

– Elhiszem.

– És az Ádám testéből kiváló Évát?

– Azt is.

– És a sógort? Mikor utazott repülón, olyan magasan mentek, hogy havat hozott le a kalapja tetején.

– Hiszem.

Kezébe veszi a permetezőt, nedvesíti hajamat, ollót csattogtat. A vendégek katonákról és nőkről, lovakról és versenyekről, szerencséről és balsorsról beszélnek, olyan dolgokról, amelyeket amúgy is tud mindenki.

– Majd fáintosan süt ránk a nap. Kelepel a béka a fogával.

– A fogával?

Az egyik sovány öreg:

– Ritka az, mint a vénasszonyé.

Bondor:

– Akkor higgye el, mikor szőrt lát rajta.

Ez talán a borbélyműhelyben faragott újság, hazugság? Nincsen benne egy forint-ára igazság? Kuncognak a messziségbe nézdelő vendégek, vigyorogva veszik tudomásul a mondatokat, hajukat olykor elnyíretik, behúzzák a nyakukat, mint a verebek, apróra megnézegetik ruháik minden ráncát, gombját, a térdük tele cigarettahamuval, összekulcsolják a kezüket, hunyorognak ravaszul, vigyorognak rendületlenül. Mindig akad az emlékek között egy el nem mondott történet, régi dolog. A mester megtörli tenyerét a kötényében, középen áll, az este sok bort ivott, reggel kívánta a vizet, a gyomor mindig reggel gyöngébb, ünnepélyesen mondja, ki dagadással betegeskedik, vágassa meg az erét, mikor a hold a levegő jelében van, akkor az beforr, utána éljen tiszta borral, hogy az ellankadt ereje visszatérjen, ne egyen nehéz ételeket, egyen sok mustárt, tormát, egészségesebb úgy! Figyelmeztet, a halánték ereit akkor kell megvágnatni, ha a szemben homályosság van, a homlok közepi eret bolondulás ellen metszik, az megtéríti a megveszett agy velejét, tilos az érvágás Boldog-

asszonykor, Szent Simon napján és Szent András napján, bűdös száj ellen kékliliom töve való, száraztani kell, megtörni, borral egybecsinálni, azzal öblíteni a száját, kórságot könnyebbit a fekete nyár magva, a porcsinfű levele májnak, gyomornak a dagadását gyógyítja, vize a fogfájást, az áldott-tövis porrá tett levele vesekövet ront, a gyomorból nyálat kiűz. A többi meg már így is, úgy is a sorsra tartozik.

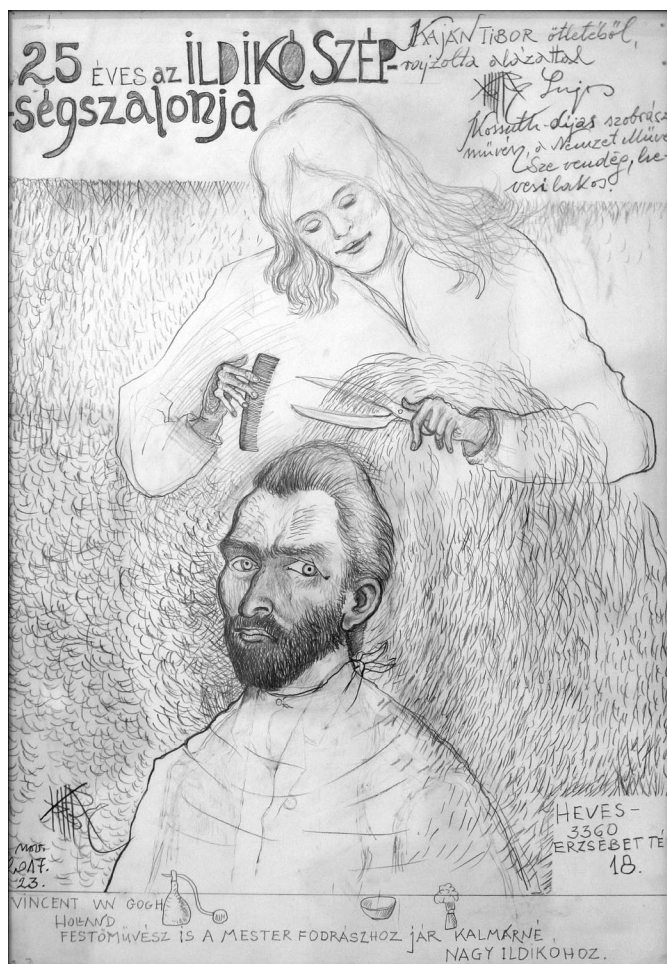
Hosszú évek múlva, amikor a szúnyogok orrukkal, a méhek fullánkjukkal, a mezei tücskök elrekedt torukkal keveset ártnak, a szent csuka havában benyitottam a helyiségbe. Másmilyen a kilincs és a zár, a lámpa, más a mennyezet, a hasadékos padló, a fal festésének mintája, a huzat a székeken, a fogas. Még a tej sem száradt föl a szájáról, álmos csitri nyitotta ki a mosdócsapot, egy kevés vízzel megnedvesítette arcát-homlokát, törölőruhával törölte. Rágta a rágógumit.

– Kit keres?

– Bondort.

– Bondor meghalt. Hiszen nincs itt.

Most délután három. Mit mondana? Talán azt, hogy utolérte a földbe szállott madarakat.

Ildikó szalonja (grafit)

TORNAI JÓZSEF

Halál és idő

*De jó férj-feleség a halál és idő!
Egymás karját fogják ikerlángok gyanánt!
Egyik nézi, amaz milyen előkelő,
a másik is lesi párja méregfogát.*

*Egyik szülő asszony, társa nemző apa:
egyik szaporítja, mit a másik elvet.
Honnan tudhatnánk meg, a világuúr agya
hogyan osztja köztük a gyorsabb szerelmet?*

*Tízévesen halsz meg, az idő az erős,
vénhedt korodig élsz, a halál falja föl,
ami, bármeddig érsz, de végül is legyőz.
A feleség-idő, ha tovább tündököl,*

*mint a férji halál, átváltozik mohó
hímmé, nincs közöttük titok,
halálod nem talál, és a percmutató
elájult csuklódon mindhiába forog.*

Quod non licet bovi

*A pacsirta nyila szólt,
a pacsirta nyila szólt,*

*fönn a kékben valahol,
fönn a kékben valahol.*

*Szívemmel is hallgattam,
szívemmel is hallgattam*

*borsosmenta-illatban,
borsosmenta-illatban,*

*míg a vadvizek partján,
míg a vadvizek partján*

*kóboroltam hajdanán,
kóboroltam hajdanán.*

*Így szeretnék vidáman,
így szeretnék vidáman*

*elmenni végórámban,
elmenni végórámban,*

*fölnézni mosolyogva,
fölnézni mosolyogva*

*ne érezzem búcsúmat,
ne érezzem búcsúmat*

*végzetes-szomorúnak,
végzetes-szomorúnak.*

*Mégis, de fáj!, sajnálom,
mégis, de fáj!, sajnálom,*

*szél leszek egy csontvázon,
szél leszek egy csontvázon,*

*kit egyszer adott a lét,
kit egyszer adott a lét*

*kivirulni szellemként,
kivirulni szellemként,*

*nem örökre bimbózni,
nem örökre bimbózni,*

*quod licet Iovi, non licet bovi,
quod licet Iovi, non licet bovi.*

JÁNOSI ZOLTÁN
„Kisiklatott hazában”

Kortárs írók Oláh Jánosról

2012-ben, Oláh János hetvenedik születésnapjára az Írók Alapítványa–Széphalom könyvműhely „...mint egy mély folyóban” (a költő *Elérhetetlen föld* alkotásából kiemelt sorát helyezve élére) egyszerre méltató és pályaeértelmező antológiát adott közzé. Összesen hatvanegy szerző szerepelt benne: írók, képzőművészek, szerkesztők, történészek s más, az alkotót becsülő emberek; köztük püspök, zenész, nagykövet, műfordító, színházi rendező. A családtagokon kívül összesen ötvenhét fő, tucatnyian közülük határokon túl élők vagy onnan származók. A megszólaló kortársak bő egyharmada irodalomtörténetet kutató szakember vagy ennek szempontjait is érvényesíteni képes alkotóművész volt. A kötetben, amelynek borítóján az egykori iskolatárs, Kő Pál allegorikus, a költői teremtést kifejező grafikája található, több mint húsz vers és versfordítás, harmincnál több köszöntő-méltató írás, az életműre és az abban megnyilatkozó küzdelemre reflektáló esszé, továbbá öt képzőművészeti alkotás (Árkossy István, Kókay Krisztina, Kő Pál, Oláh Katalin Kinga, Oláh Mátyás László munkái) és egy (Szokolczay Lajos kérdéseire válaszoló) nagyinterjú szerepelt. Az írók, költők, irodalomtörténészek, történészek munkái – prózai írások és versek – a legkülönbözőbb (társadalmi vagy személyes vonatkozású, illetve esztétikai) szempontokból Oláh János alkotótevékenységének (gondolati, tartalmi, poétikai) lényegét és annak legfontosabb területeit: a szépíró, a szerkesztő, a könyvkiadó, az irodalmi életet szervező intellektust fotózták körül. A verseket az Oláh János-i képvilág és társadalomábrázolás leleplező erejének üzenethullámai fonták át. Különös erővel jelent meg ez a szempont Ágh István, Barabás Zoltán, Barna T. Attila és Kovács István munkáiban. Így az ünnepi antológia közelítési és értelmezési hálózata igen fontos kristályosodási pontjául, mintegy első, igazán koncentrált állomásul szolgált az író-szerkesztő életművét felmérő kutatásoknak. Mind az értekező, mind az emlékező művek, mind pedig a versek egy mélyebb ívű irodalomtörténeti feldolgo-

zás vázrendszerét és súlypontjait jelölték ki: az Oláh János-i pálya – az író életéből hátralévő három-négy évben lényege szerint már alig változó – gondolati, eszmei, poétikai paramétereit, valamint munkásságának értékét is a magyar irodalom és történelem XX–XXI. századi folyamatában.

A történelemformálás irányából szemrevételezett alkotói küldetésnek és a könyv egyéb sarokteteleinek a mérlegre helyezése ezért a szerző teljes művészi és művészetalakító világa kristályrácsának szerkezetéhez visz közelebb. Ezt az átfogóbb küldetés- és jelentőségprogramot a könyvben irodalomtörténeti vonatkozásban a legerősebben Szokolczay Lajosnak az íróval készített nagyinterjúja (*Szembenézés és tisztánlátás. Beszélgetés Oláh Jánossal*), valamint Bertha Zoltán (*Földem. Vonások Oláh János arcképéhez*) és Kődöböcz Gábor (*Hit, hűség helytállás. A Partiumi Író Tábor 2012. évi irodalmi díjával kitüntetett Oláh János köszöntése*) tanulmányai képviselik. A többiek – prózában vagy versben – élelítő kiegészítésekkel, részvonásokkal, az életmű egy-egy szeletére mutató értelmezésekkel vagy metaforikus rávillantásokkal, továbbá emléktöredékekkel, elemzésrészletekkel tették kerekébbé a művészlőr egybeálló képet. A több spektrumú alkotás-, ítélet- és közelítéshalmaz ezért az Oláh János irodalmi fellépéséről szóló első nagyigényű, a tudomány későbbi összegzéseit is alapozó foglalatnak tekinthető. A meghatározó pályakép- és életműfelmérő paraméterek a történelmi kor – egyaránt a rendszerváltás előtti és utáni idők – alapkarakterének jellemzése, az Oláh János által vállalt és szinte páratlan következetességgel képviselt történelmi és írói küldetés körülírásával, az egyes életrajzi elemeknek a gondolati és cselekvési életműpillérek közé emelésével mutakoztak meg. Kiemelt szempont volt e pályafelmérő koordináták között a költői, a prózai és a drámai műveket egyaránt teremtő alkotó fontosabb műfajainak, műveinek és ezek kisugárzásának értelmezése, a szerkesztői, a kiadói, az irodalomszervező tevékenység kulcspontjainak megragadása. (Az alkotó szerepe az *Elérhetetlen föld* antológiának a létrejöttében és kiadásában, a Remetei Kéziratok, a Magyar Napló szerkesztésében, az irodalmi szervezetek munkájában stb.) A kortársakra és az új nemzedékekre való hatások felidézése s ezeken át az Oláh János-i személyiség alapvonásainak felmutatása, az alkotói pálya eredményeinek és a felvállalt, millió gondot okozó, akadályokkal tele-tűzdelte „járulékos” feladatoknak a szembesítése, va-

Ezzel az írással emlékezünk Oláh Jánosra, a Magyar Napló korábbi főszerkesztőjére, aki november 24-én lenne 76 éves.

Plakett Oláh János születésnapjára (bronz)

lamint a magyar irodalomra – az anyaországon belül és azon kívül – gyakorolt pozitív alakító befolyása szintén markáns gondolati íveit adták a könyvnek. Fontos vonást képezett benne az életút vagy a művek értelmezésében a méltatók önhelyzetére, az abban rejlő, az Oláh Jánoséval párhuzamos analógiák megnyilvánulásaira döbrentő, a saját sorsot s a múltat lényegszerű vonásaiban újragondoltató tanulságok megidézése is. A megnyilatkozóknak a kommunista-szocialista korszakra vonatkozó ítéletalkotásai egymás meglátásaival ismeretlenül is összezsengve kiáltó egyértelműséggel tárták fel annak a történelmi periódusnak a valódi lelkületét, erkölceit és nemzetellenes tetteit – például Ágh István, Péntek Imre, Kiss Benedek, Dinnyés József, Hárs Ernő, Tőkés László, Salamon Konrád, Csenger Levente, Kövesdi Zsuzsa, Bucz Hunor írásaiban –, amelyekkel Oláh János a maga teljes tehetségét és sorsát szegezte szembe.

A történelmi időszak habitusa s a vele szemben álló esztétikai program és morál felmérése mellett ezért igen lényeges tartalmi mező – és az alkotó irodalomtörténeti helyét is előrevetítő értékelmutatás – a könyvben Oláh János írói küldetésének igényes és gondos körberajzolása. A diktatúra ellenpólusán, majd

az ezredelő irodalmi kísérletei között megképződött művészi arc jellemzése az alapvető fókusz a pálya etikai, történetalakító és poétikai jegyeinek megnevezéséhez. „Jöttem, mint kit hívnak, / s nem a semmiségnek cinkosává lenni” – érzékelteti *A tó, a fű, a hárs* című versében Dobozi Eszter a költő–író színre lépésének legbensőbb érveit. A személyiség alapjellegét a legtöbb írás szintén a küzdelem fogalmához kapcsolva nevezi meg: „Írta könyveit, amelyek átverekedtek magukat a közöny, a gyanakvó elutasítás, a mérhetetlen szervilitás falán” – fogalmazza meg Péntek Imre (*Írópálya – az öntörvényűség mintájával*). „Mindig küzdeni kész tekintet. Rá volt írva, hogy sokat küzdött, hogy ebben az országban mindig küzdeni kell. Küzdeni a megjelenésért, a lapért, a kiadóért, azért, hogy a történet jó legyen, küzdeni a fiatalokért, akik közül egy tucatot fel tudnék sorolni, akik neki köszönhetik, hogy publikálhattak” – fejti ki, e küzdelem legfőbb terepeit is megnevezve, Csenger Levente (*Harcosnak kijár a tisztelet*). Bucz Hunor alkatjelző mondata sem mond kevesebbet a lélekben és fizikumában is konok harcosról: „Keserű mosolyod mögött a bölcs elszánás, szegénységben pedig a küzdelemre kész test és lélek ereje” él –

hangoztatja (*Kedves János!*). „A semmiből bátorságot nyer / ki mer” – szólal meg szinte ezek összegzéseként az Oláh János mögött álló társadalmi háttér semmit sem nyújtó, sőt a személyiséget totálisan kifosztó természetére és a költő erejére is utalva Turai Laura verssora (*Egy tekintetre*). „Oláh János a kevesek közé tartozik – rögzíti Ferdinandy György is –, akik még ki tudják mondani a nép – micsoda idejét múlt szóhasználat! – mondjuk úgy: a közösség? panaszát” (*Alulnézetben*). A vállalt küldetés mértéke megtalálja a maga analógiáinak legszebb megnevezését is az irodalomtörténeti időben. Kövesdi Zsuzsa szerint: „Olyan életanyag ez, amelyet a népi írók nagy nemzedéke is megirigyelhetne. [...] Oláh János méltó folytatója ennek a hagyománynak, érdemes tagja lenne ennek az égi kerekasztalnak” (*Magyarországon...*).

Aligha véletlen, hogy Oláh János műveiben – prózájában és verseiben – a feltárt és a kíméletlenül megnevezett igazságtartalmak miatt számos kortárs író önmaga vagy szülei, rokonai addig még kimondatlan, csak szívük mélyén rejtőzködő sorscsapásaira, de az igazság katartikus kimondásának öröme is ismerhet. A *Száműzött történetek*ben például „a háború után meggyötört, tönkretett, kismizmizett parasztság néz szembe velünk. Az én dédapámat is hasonlóan verték – szembesít a maga székelyföldi elődeinek kegyetlen tapasztalataival e novellák olvasása után Csenger Levente –, mint János Savoóját, mert nem akart belépni a téesszbe. Hát így, rokonvilág a miénk, mindegy, hogy Romániában vagy Magyarországon történt-e” (*Harcosnak kijár a tisztelt*). Ircsik Vilmos arra figyel fel, hogy Oláh János elbeszéléseinek a parasztvilág torz átalakításán forgó, kritikus társadalomszemléleti tengelyén feltűnik a sváb kitelepítéseknek az önmaga származásbeli, anyanyelvi társait, nemzetiségét érintő keserű témája is. „Novelláinak, elbeszéléseinek központi témája és helyszíne az 1945 után becsapott, elárult, cserbenhagyott magyar falu volt, ahol én magam is felnöttem... Sőt! Ezekben a művekben, például a *Vérszerződés*, *A farkaskölyök* című novellájában egy ismétléssel, egy feszültségteremtő késleltetéssel, magyarok és németek sorsának párhuzamba állításával a jelképes ház, az otthon [...] a háború utáni magyar nyomorba ágyazva – a kitelepített németiséget is megjeleníti, amelyből részben magam is vétettem, és amelyre a magyar irodalom bizony kevés szót vesztegetett” (*Hetven év, jó ha ép*). Nagy Zoltán Mihály a maga

kárpátaljai magyarságának tapasztalatait veti egybe Oláh János prózájának üzeneteivel, a következő konklúziót adva közre a két sors és a két irodalmi tükör párhuzamáról a tisztelgő kötet olvasóinak: „Prózáid nagyon közel állnak hozzám. Hozzám? Mindenkibe, aki Tehozzád hasonlóan látja a lelkek, az erkölcsök, a hagyományok pokoli rafinériával megtervezett el-sorvasztását, az ember és a teremtő-befogadó föld harmóniájának megbontását... Aki még hajlandó könyvet olvasni ebben a kisiklatott hazában, óhatatlanul a saját és közössége sorsának sivárságára, de-termináltságára döbben rá hőseid sorsában” (*Hetven sor Oláh Jánosnak*).

Oláh János irodalmi életművének felmérése a könyvben elsősorban az *Elérhetetlen föld* című antológia (1969) (s ennek címadó verse), a *Száműzött történetek* kötet (2011) novelláinak tematikai és szemléleti áttörései és a szerző egyes drámáinak kulcsponthai köré szövődik. A Kilencek szerzői egyhangú erővel emelik ki Oláh János meghatározó szerepét az *Elérhetetlen föld* megszületésében, majd a könyv hosszú küzdelmeken át kivívott megjelentetésében. „Talán János kitartása és makacssága nélkül széthullott volna a kezdeményezésünk, ahogy sok más, hasonló csoporttal történt” – nyomatékosítja többek nevében is Péntek Imre. „Hogy a gyűjtemény napvilágot láthatott, elsősorban Oláh Jánosnak és Angyal Jánosnak köszönhetjük” – tanúsítja Győri László is. – „Ővé a címadó vers, a gyönyörű *Elérhetetlen föld*. Az a föld a szülőfalujáé, Nagyberkié, onnan emelkedik fel egy másik, elvont földdé, amelyet egyszer el kellene érnünk” (*Elérni az elérhetlent*). Tözsér Árpád, a Felvidéken, több évtized távlatából ekként jellemzi Oláh János címadó versének – s részben a teljes antológiának – az egykori és a mai olvasatát, a mű motívumait és jelentéskörét: „Mikor Oláh Jánosék debütáló antológiája, az *Elérhetetlen föld* 1969-ben megjelent, sokan mondhatták, gondolhatták: íme, egy nemzedék, amely már indulni is az »elérhetetlen földek«, ha úgy tetszik: a beletörődés, a középszer jegyében indul. A mai Oláh-versek nézőpontjából olvasva az egykori antológia-cím inkább a jó vers örök transzcendenciájára, kimeríthetlenségére, végső jelentésének elérhetlenségére látszik utalni” (*Ezüst balta*). Hasonló következtetésre jut a magyar világ csaknem ezer kilométerrel távolabbi sarkán, Székelyföldön Ferenczes István is: „Oláh János *Elérhetetlen földje* azt hiszem, nem a fizikai valóban, hanem a költészet dzsungelében, a metaforák Ázsiá-

jában, a kimondhatatlan Szaharájában, a Dél Keresztje alatt éneklő szirének önpusztításra csábító dalában, vagy egy afrikai boszorkánykör közepén található” (*Hol van az Elérhetetlen föld?*).

S hasonlóan gazdag a *Száműzött történetek* írásait (mint a novellaíró életmű koncentrátumát) méltató reflexiós kör is. „Az olvasó döbbenet veszi észre – fogalmazza meg alapélményét a könyv tematikájával kapcsolatban Ferdinandy György –, hogy az országot így, alulnézetben, alig ismeri [...] Erről a korról – a háború utáni évekről – szólnak Oláh János elbeszélései. [...] A gulágok másik oldala: csupa meg nem írt borzalom. [...] Oláh János novella-füzére a háború utáni évtized egyik leghitelesebb dokumentuma” (*Alulnézetben*). A kisprózai alkotások pontosabb esztétikai alkatát pedig tömören (és a küzdőspont nyelvében) a kortárs író ekként jellemzi: „Klasszikus, konzervatív próza. [...] Csupa tömondat, ülnek, keményen, mint egy-egy balhorog” (*Uo.*). Csender Levente hasonló mértékekkel (és szintén a küzdés szókinccsével) írja le a *Száműzött történetek* legelemibb társadalmi küldetését: „Amit muszáj volt elmondani, azt elmondta János, olvasható a legutóbbi kötetében, a *Száműzött történetekben*. Ütős novellák. Nagyon lehúznak az Örvényes mélyére, ahonnan a kommunizmus igazi arcát megláthatjuk” (*Harcosnak kijár a tisztelet*). Csontos János pedig e prózában azokat a jegyeit emeli ki, amelyek a történelmi amnéziával szemben, az egykori pokol írói rekonstrukciójával a történelmi igazságszolgáltatás, a bűnök és a bűnösök megnevezésének igényével léptek fel. S amely fellépés eredendően határozta meg ezeknek az elbeszéléseknek a hagyományosabb (realista) poétikai karakterét is, az egyébként a *Közelben* már rég (a hetvenes évek elején-közepén) Proust, Krúdy, Robert-Grillet módszerét magyar prózatörténeti jelentőséggel is igen kreatív módon továbbgondolni képes alkotó kezén. „Hova lett a falu, hol tűnt el kézenközön a parasztság, amiből vétetett? Forma szerint korszerűtlen író, de nincs aktuálisabb az ő nyelvi alapozású életproblémájánál: vajon eltűnik-e valami attól, ha átkereszteljük vagy gondosan agyonhallgatjuk?” (*Elérhetetlen ég*)

Az erős, a közelmúltra és a jelenre egyforma röntgenező szándékkal irányuló társadalmelemző alaptan megszületett írói munkásság hatáselveit, az olvasóban lecsapódó reflexiós tartalmait – foglalja össze Csontos János Oláh János átfogóbb írói programját és poétai-emberi küldetése egyik legjellegzetesebb vo-

nását – természetesen nem az elvontabb „szépség”, a „harmónia”, a „filozofikusság” vagy a „transzcendencia” közelében fogadó esztétikai élmények kísérik. „Írásai nem megnyugtatnak, hanem feldúlnak. Mintha volna rend a világban, de csak azért, hogy aztán megszegjék” (*Uo.*).

A könyv hasonlóan alapos és sokrétű látletet ad a lírikus Oláh János arcáról, a Magyar Napló folyóiratba 1994-től életet lehelő és azt haláláig lélegeztető akaratáról, szerkesztői és könyvkiadói munkásságáról, másokat és a teljes magyar irodalmat sokféleképpen segítő irodalomszervező és magánemberi mozdulatairól. Oláh János halála (2016. július 25.) után két évvel, születésének (1942. november 24.) pedig a 76. évében fellapozva is friss erővel vetíti fel a magát és elveit fel nem adó, egyszerre a történelembe és a saját jelenébe néző, ezeket pontos szavakkal elemző író portréját. Mintha – a magyar századokból fölszakadva – a prédikátorok daca, a végváriak elszántsága együtt az utódjait kereső pelikán szárnyának suhogásával – végső példának az „erkölcs és esztétikum” szétválaszthatatlan egységére mutatva a „mindenség színe előtt” (Görömbei András) – egyszerre, s Tinódi Sebestyén torkának erejével, emlékével csapnának fel a könyv lapjaiból. Mintha a Hódoltság-kori énekmondó keserű, régi programja Oláh János sorsában éledt volna újjá: „Én aszt meggondolván, és látván, esz szegin Magyarországon mely csuda veszödelmes hadak kezdének lennie: ezöknök megírására, hogy ki lenne végelemlekezöt, senkit nem hallhaték. Mindezők meggondolván készörítettém enmagamat [...] ezöknök gondviselésére foglalnom [...] Sem adományért, sem barátságért, sem félelemért hamissat bé nem írtam, az mi keveset írtam, igazat írtam.” Vagy ahogyan Oláh János – egész emberi útjára vonatkozóan – már igen korán távlatos érvénynyel fogalmazta meg ugyanezt, egyik legismertebb, fiatalkori versének, a *Bornemisza óta* című alkotásának a soraiban:

*Ha nézek e mocskos földre,
ha nézek e tiszta földre,
ha érdemes, ha hiába,
innen kell fölállnom.*

.....

*Hazámra itt ráataláltam,
hazámat itt elvesztettem,
akkor is, ha megtagadnám,
föld tömi be a számat.*

VITÉZ FERENC

Ha meglelik csontvázadat

*A pusztában ha egyszer meglelik
csontvázadat, s félelme formájú
félistenek kutatják belőle
betegségedet – hogy mit ettél és
mit ittál, milyen gyógyszerre küldtek,
volt-e a vízben arzén vagy higany,
s mennyit ültél a computer előtt,
mennyi sugárzást kaptál a naptól,
ritkították-e a sejtjeidet
rossz energiák és hamis hitek –,
számokba szedve rekonstruálják
környezetedet, szokásaidat,
s még az őseid származását is
visszakövetik évezredekig,
megtudnak mindent porhüvelyedből,
a szemed színét, magasságodat,
sokdimenziós arcképeden a
verejtékcseppek is megjelennek,
kis kémcsövekből párolog szagod...
De ha üzeni akarsz valamit,
ami igazán fontos volt neked,
legjobb lesz, ha már most elvégeztetsz
egy csontplasztikát, s belevéseted
szegyedbe mélyen, hogy kit szerettél
– s miért volt jó élni.*

Valami zsoltárt

*Egyszer csak eszedbe jutott, hogy
énekelni kéne. Felnyögsz. Amott a város:
becsomagolva az éjbe. Hangod egy haldokló
farkasé. Gyülekeznek papírmásé lelkek –
araszoló tested fölött egyre gúnyosabban
ők énekelnek. Kéklő hold alatt a sztráda
zúg, mint válladon keselyű és cinke
csatázik. Bele vagy zárva saját fejedbe,
s míg haldokolsz, didergő fák között
egy koldus valami zsoltárt orgonázik.*

SZALAY KÁROLY

A széttárt karú irodalom

Gyurkovics Tibor jelenség volt. Nem költő, nem író, nem drámaszerző, nem „lélektanász”. Sokkal több ennél. „Figura”. Mit kell érteni „figurán”? Messziről vezettem le a választ. Gyermekkoromban Kecskeméten sokat kellett ücsörögnöm XVII. században bevándorolt görögök akkor már kihalófélben lévő utódai között, hatalmas termetűre hízott, fehér hajú, bokáig fekete ruhájú öregasszonyok társaságában, akiket apám istápolta később, még halotti porukban is. Ezek az öregasszonyok a hosszú élet titkát hozták magukkal a Balkánról (majd sírba is vitték azt). Egyik leggyakrabban használt szavuk a „figura” volt, amelynek jelentése: különös, egyedülálló, utánozhatatlan, öntörvényű személyiség, sava-borsa, éltető eleme minden társaságnak. Ennél nagyobb dicséretet aligha lehetne bárkiről is mondani.

A „figura” szóval minősíthető embertípus a XIX. század utolsó harmadában vált meghatározóvá szellemi-irodalmi életünkben, majd 1945 után egyre inkább kihálásnak indult. Lassan magam is „Balkán-korúvá” válva, tizedik évtizedem küszöbén elmondhatom: sok fantasztikus, eredeti személyiséggel hozott össze jó sorsom. Csak néhányat említek közülük: Tersánszky Józsi Jenő, Remenyik Zsigmond, Karinthy József (Frigyes öccse), Kolozsvári Grandpierre Emil, Szentkuthy Miklós, Hernádi Gyula, Mészöly Dezső, Bóka László (ezen többen fölhördülnek majd, de nem igazán érdekel, mert tudom: a mai irodalmi értékrend kialakítása nem egy esetben az elfogult tudatlanságból fakad.) Gyurkovics is az igazi „figurák”, a legelsőik közül való. Római katolikusként (egykori piarista diákként) az egyetemes világlátás, a mindent átfogó teljességre törekvés jellemezte szellemiségét.

Írásművészetét egyfelől a széttárt karú, mindenre és mindenkire nyitottság, másfelől az emberközpontság határozta meg. Vallotta, hogy a művészet feladata és lényege az emberteremtés. Ennek megfelelően természetábrázolása is emberközponitív. Ahogyan arra Wilde is ráértett elhíresült aforizmájában: a „természet utánozza a művészetet”, és nem megfordítva. Vagyis a természet szépsége emberi függvény. A legmodernebb irodalmi irányzat, a „szövegbarakcsoló”

koncepció azért bukott meg, mert éppen a lényegét nem értette. A jobb sorsra érdemes, hol „túlajnározott”, hol agyonkritizált Esterházy Péter pontosan tudta ezt, amikor Móricz Zsigmondot nevezte a legnagyobb magyar prózaírónak. Gyurkovics ebből a szempontból a móríci úton járt, művészetének lényege az alak-, a figura-, a személyiségteremtés volt. Történeti, filozófiai, lélektani mondandóját az általa teremtett alakok révén fogalmazta meg.

E tekintetben hagyományörzőként tartható számon: sok ezer éves múltat folytatott, hiszen már az ősi valóságok is emberalakokon át fejezték ki önmaguk lényegüket. (Kerényi Károly pontosan tudta, hogy a görög mitológia voltaképpen a görög epika része, de hősköri szöveg elbeszélő irodalomként foghatók fel a távolkeleti világvallások is.) Ahogyan a világirodalom is nagy alakok körül jegecesedett ki (elegendő csak Cervantes Don Quijotéjára, Shakespeare Hamletjére, Le Sage tetőemelgető ördögére vagy éppen Bulgakov Mesterére és Margaritájára gondolni).

Gyurkovics művészete is alaktól alakig „közlekedik”. A *Ne szeress, ne szeress* fiatal ideg orvos regényhősétől a mindent kockáztató Engelhart Simon áldozópapig, a *Nagyvizit*ben Czieglertől Badariig és a nőbolond Fazekasig, a dúvad F. Tóthig a történetek nagyformátumú alakok körül bonyolódnak, akiket Gyurkovics voltaképpen párbeszédekben teremt meg. És végső soron minden írásának főszereplője maga az író, aki sohasem tudott szabadulni hivatásától. Elvont gondolkodását, érzelmi attitűdjét, mi több: gyakorlati életvitelét is az irodalom iránti szenvedélyes elkötelezettsége formálta évtizedeken át.

Ez az örökké vibráló, műfajokat váltó, és semmiféle műfaji szabályt be nem tartó alkotóművész nem szorítható az elméletek Prokrusztész-ágyába. Ha verset írt, drámaíró volt; ha költő, filozófussá lényegült át; ha pedig epikus, groteszk lírikusnak hatott.

Írásaiban fontos szerepet juttatott a finom iróniának és az időnként blaszfémiába hajló groteszk ábrázolási módnak. (Az előbbit nem érzékeli a durva lelkű befogadó, az utóbbit félremagyarázza a lomha értelem.) Mint már említettem: minden iránt nyitott és fogékony volt, de ezzel együtt és egy időben a szakadatlan kritikai szemlélet is jellemezte, amely vagy gyöngéd humorban, vagy maró szatírban inkarnálódott. Vibráló, vitriolos ítélőképessége pedig nyelvi fantáziával, szóeleményekkel párosult.

Ez a rendkívüli ellentmondásosság és összetettség tette egyedivé írásművészetét.

Ezzel az írással emlékezünk a 10 évvel ezelőtti, 2008. november 16-án elhunyt kiváló íróra, költőre, Gyurkovics Tiborra.

MEZEY KATALIN
**Kő Pál kiállítása
 a Józsefvárosi Galériában**

„Kő Pál szobrászként különös, az odahagyott puszták szélfúvás-leheletét idéző álmvilágot népesített be földből gyúrt, mégis lebegő, néha egyenest tótágast álló, hol a saját fantáziája által teremtett, hol a magyar történelemből megidézett, a közös sors, vagy éppen a különtség bélyegét magukon viselő alakjaival...” – írta egykor Oláh János Kő Pál tanulmánykötetének bevezetőjében (*A csillagbojtár számadása*).

Mintha már jóelőre látta, megnézte volna ezt a kiállítást.

Mint ahogyan látta, ismerte, nézte is. Hosszú évtizedek óta, hiszen első fiatalságukban egymás mellett ültek ama híres, Török utcai gimnázium iskolapadjaiban. Nemcsak képletesen, hanem valóságosan is, az elméleti órák unalmát, monotonitását az állandó, szórakozott rajzolgatással ellensúlyozva. Amit akkor ott, a füzetek szélére nem rajzoltak le, annak nem is volt, nem is lett szerepe az életükben. Lerajzoltak mindent, a történelem mélyéből elővágtató lovasokat, akik helyettük is győztek, helyettük is elbuktak az odahagyott csatatereken, a szélfúttá pusztát és a somogyi dombokat, az otthonról utánuk figyelő édesanyját, az Apokalipszis hátán lovagoló apát, az álmokban megjelenő, tavaszi szélben álló lányokat.

Kő Pál munkái, amelyek most ebben a kis kiállítóteremben körülvesznek minket, a sugalmas, szép ceruzarajzok, az érmek, plakettek, kisplasztikák, büsztök, egészalakos portrészobor-tervek és vázlatok egy rendbetett, vendégeket váró műterem hangulatát idézik fel, ahol a Mester alkotómunkájának különböző fázisaival ismerkedhetünk meg. A vázlatoktól a kész rajzokig, a szobor-tervektől az elkészült portrékig, az alkalmakra vagy kedves embereknek ajándékba szánt tréfás szövegekkel, versezetekkel ellátott domborművekig és a legkomolyabban vehető szobor-tervekig, amelyeknek csak méretéből tudjuk, hogy az előkészületet jelentik, és lehet, hogy a végső változat majd sokban különbözik a jelenlegitől, de látható, hogy már a terv is kitűnően helytáll magáért.

„...amióta szobrászattal foglalkozom, s ebbe beleértem az érmet, plakettet, kisplasztikát, büsztöt, egészalakos portrészobrot és az emlékművet is, mindig izga-

tott, hogy valami különösen érdekes, izgalmas műtárgyat készítsek, ami nem unalmas, és nem feledhető!” – írja egyik esszéjében Kő Pál. Ennél pontosabban talán nem is lehetne jellemezni a munkásságát, ami valóban nem unalmas, és nem feledhető. Stílusa van. Stílusról akkor beszélhetünk, ha egy művész a maga módszerével, a maga észjárásával, kezejárásával minden, számára lényeges jelenséget meg tud ragadni, ki tud fejezni, meg tud jeleníteni. Olyan módon, olyan vonalakkal és formákkal, ahogy más nem szokta, más nem akarja.

Hosszan elnéztem a hevesi ravatalozó két nagyméretű domborművéhez, a *Halottsiratóshoz* és a *Feltámadáshoz* készült szép ceruzarajzokat. Mindkettő életteli zsánerként is felfogható, annyi, finom megfigyeléssel ábrázolt történet olvasható a nevezetes eseményekhez összegyűlt falusi emberek arcán, mozdulatain. A halállal való találkozás és az örökélettel való szembesülés sokféle visszaverődése jelenik meg a különböző nemzedékek képviselőinek jellemzésében. És a történetből kilógó történetek, a kiterített Krisztus melletti fán vigyorgó két kisfiú, akik épp azáltal odaillők, mert mintha egész más időben és más helyen lennének, csak a maguk belső késztetésével vannak elfoglalva.

Kő Pál egyszerre avatott mestere a magas és a mély művészetnek. Ő írta Örsi Imre karcagi naiv művész szobrai kapcsán, hogy csak egyféle művészet van: „Szerintem magas művészetről akkor beszélhetünk, amikor egy műtárgynak hatalma van. Emlékezetes belső ragyogást kölcsönöz számára a szellem, amely létrehozta... Az én olvasatomban nincs különbség a világhírű Picasso és a magyar Örsi Imre szobra között. Minden szempontból megállja a helyét a naiv szobor Picasso magas művészetet jelentő és fényjelző, gyönyörű bronzszobra mellett.”

Kő Pál remekbe készült domborműtervei, tiszta vonalakkal, briliáns módon megrajzolt paraszti figuráikkal egyszerre idézik meg a bruegeli festészeti hagyomány szellemét – amelyben az élet gazdagsága befed minden tragédiát –, és a népművészet ősi mintákat hordozó, a kimondás szépségében feloldott tragikumát.

Szívesen utalok befejezőképpen a *Pásztor* című gyönyörű ceruzarajzra is, amely a maga többdimenziós kompozíciójával összetett tartalmak sugalmazója. A művész arca fénysugarakba fogja a legelő nyáj és a földi pásztorok nyugalmát, összeköti az égi arcot „a puszták szélfúvás-leheletét idéző álmvilágával”. Alkotó ember aligha törekedhet többre ennél.

Elhangzott a kiállítás megnyitóján, 2018. szeptember 7-én.

VASY GÉZA

Az értelmezések buktatói

Jegyzetek egy különös interjú margójára

Részletes interjút adott a Magyar Idők című napilapnak 2018. augusztus 21-én Beke Albert, a provokatív kijelentéseiről ismert irodalomtörténész. Többek között elmondta, hogy jelenleg *A behódolt walesi bárdok kora* című munkáján dolgozik, amelyben az 1945 és 1990 közötti magyar irodalom történetét kívánja feldolgozni, különös tekintettel arra a kérdésre, hogyan működtek együtt az akkori írók a kommunista hatalommal. Már ezen a ponton is érdemes vitába szállni Bekével. 1945-ben demokratikus átalakulás kezdődött hazánkban, például földosztással, a romba dőlő ország újjáépítésével, s 1948-ig még totális diktatúra nélkül. Azt a három évet ne ajándékozzuk oda Sztálinnak! A hódoltságnak pedig sokféle formája és módja lehetett a török időkben, majd a Rákosi-, később a Kádár-korban is.

Azt viszont a XXI. században már aligha kell kutatni, hogy mi maradt meg a vitatott évtizedek irodalmából. Mert ma is érték a *Nem volt elég, az Egy mondat a zsarnokságról*, a *Hunyadi keze* vagy a *Koszorú*. Tudatosan hivatkozom most csak az Illyés-versekre. Mert az interjú megszólaltatottja a legkövetkezetesebb elutasítással Illyés életművét emlegeti.

Beke Albert korábban is hangot adott már Illyéssel kapcsolatos averzióinak, s állítja: 11 éve készen van egy róla szóló majd ezeroldalas munkája. De „nem adták ki, mert őt nemzeti szentnek tekintik” – állítja. Furcsa kijelentés ez, hiszen az irodalomtörténésznek több, Illyés ellen írt hosszabb tanulmánya is megjelent az ezredfordulót követően, és manapság bármire lehetne kiadót találni. Illyés pedig egyáltalán nem bírálhatatlan. A posztmodern legnevesebb képviselői már a kilencvenes években megírták, hogy Illyés költői életműve megszólíthatatlan az újabb olvasók számára.

Tehetségét is vitatja, de elsősorban politikai okokból ítéli el Beke Albert a költőt, hitelességét vonja kétségbe, hazugnak nevezi. Alaptétele az, hogy Illyés „valóban kommunista volt, hiszen formálisan is tagja volt a francia kommunista pártnak, és halála napjáig benne maradt.” Ez igazolhatatlan, sőt nevetséges állítás. A család is cáfolja. 1926-ban nem térhetett

volna haza Illyés Magyarországra, ha valóban kommunista párttag lett volna. 1945 után pedig indokolatlan lett volna e tagság elhallgatása (miközben az tudható volt, hogy a költő a húszas évek első felében idehaza és Párizsban is kapcsolatba került a munkásmozgalom különböző áramlataival).

Van más régi bűne is Illyésnek Beke Albert szerint: „különösen visszatetsző, hogy a *Puszták népében* hazánkat elmaradott feudális államnak mutatta be, és külföldön rengeteget ártott ezzel Magyarországnak.” Illyés műve nem az ország egészét, hanem a nagybirtokrendszert mutatta be feudális maradványként 1935-ben. Ezt a könyvet csak a megjelenését követő időszakban – Babits Mihálytól kezdve Németh Lászlóig – közel negyvenen elemezték, lényegében egyöntetű elismeréssel. Mai napig axiómaszerűen elfogadott szakmai megállapítás, hogy az alkotónak ez az egyik legfontosabb műve. A történeti igazságot írta meg benne szépirodalmi igénnyel, indulatoktól mentesen. Kérdés: vajon kinek ártott ezzel?

A nyilatkozó a következő mondattal ragadtatta el a végletekig önmagát: „az *Egy mondat a zsarnokságról* szerintem hazug vers, mert nem mindenki »szem a láncban«, például azok, akiket felakasztottak, ők nem voltak láncszemek. De emberileg is hazug, mert 1952-ben írta...”

A vers egyébként 1950-ben íródott, de nem ez a lényeg most. Az a kérdés, hogyan válhat valaki egy mű befogadására ilyen mértékben képtelenné? Vannak nagyon nehezen megérthető, befogadható költemények, de ez a mű a megjelenése órájában, 1956-ban, közérthetőnek, egyúttal átütő erejűnek bizonyult. Beke Albertnek jobb lett volna hallgatnia a nagyotmondás mámorában.

Az irodalomtörténész olvashatott egyet s mást arról, hogy hosszú élete során Illyés mennyi mindent tett a magyar irodalomért, a magyarságért. Korábban csak hiábavalónak tartotta Illyés életművét. Most már hazugnak is nevezi.

Én csupán arra emlékeztetném az utókor könnyen ítélkező képviselőit, köztük Beke Albertet, hogy zaklatott történelmi időszakokban többféle magatartás-válasz egyaránt helyes lehet. Bartók Bélának 1940-ben világgá kellett mennie Hitlerék elől. Kodály Zoltánnak itthon kellett (lehetett) maradnia. Márai 1948-ban elhagyta az országot, Illyés maradt. Mindegyik magatartásmintára szüksége volt a magyarságnak és az emberiségnek.

LŐKÖS ISTVÁN
„Pacta conventa”

Mozaikok a horvát–magyar
 kapcsolatok nyolc évszázadából

„Pacta conventa”, „horvát–magyar perszonálunió”, „Fiume: a corpus separatum”, „1868: horvát–magyar kiegyezés” – a történetírásból ismert fogalmak, szintagmák: két nemzet nyolc évszázados politikai, közjogi, kulturális szimbiózisának „kódjai”. Dekódolá-
 suk, historiográfiai, irodalom- és művelődéstörténeti számbavételük, diszciplináris interpretációjuk monográfiát/monográfiákat igénylő feladat. Ha egy esszé erejéig kívánunk írni-szólni róluk – bármennyire kockázatos is –, az szelektíve történhet, vállalva ezzel a mégoly gondos, ám végül is önkényes válogatás ódiáját. Mert kérdés: melyik közös sorsforduló, közös hős, tett vagy életmű érdemel prioritást és bővebb interpretációt a *croatohungarus tudat* reprezentációja szempontjából? A kronológia mentén történjen-e a válogatás, avagy egy-egy korszak fontosnak ítélt eseményei, netán egy-egy jeles író, alkotóművész (festő, szobrász), politikus, hadvezér szerepe alapján? Mindezek további mérlegelését mellőzve, a nyolcszáz éves horvát–magyar együttélés előremutató üzeneteit kíséreljük meg röviden számba venni, a kapcsolat-hálózat tragikus és szégyenteljes fináléját sem hallgatva el.

1918. október 29. Zágrábban a Hrvatski sabor (horvát nemzetgyűlés) kimondta az elszakadást a Monarchiától – és vele a nyolcszáz éves horvát–magyar közös államiság halálos ítéletét. E történelmi pillanatnak van egy olyan mozzanata, amely a politikai célok és illúziók (a délszláv egység, a Szlovén–Horvát–Szerb Államban a vezetés horvát dominanciája stb.) egészében talán csak epizódnak tűnhet, ám a horvát–magyar viszony szempontjából kulcsfontosságúnak tekinthető. A Szlovén–Horvát–Szerb Nemzeti Tanács képviselői a szó szoros értelmében rárontottak a zágrábi egyetem hungarológus professzorára, Greksa Kázmérra, azonnali lemondásra és távozásra szólítva fel – mondván: Horvátországban többé nincs szükség egyetemi magyar katedrara. A súlyosan beteg (spanyolnáthában szenvedő) Greksa értékeit hátrahagyva menekült Pécsre. Az egész életében apolitikus professzort többszörösen megalázták, kémkedéssel vádolták és halálosan megfenyegették. Egy másfél évtizeden át szépen ívelő, a horvát–magyar barátság-

got szolgáló professzori pályát törtek derékba. Az egykor dékáni és prodékáni tisztelet is betöltő professzor mindezek ellenére vallotta: ami vele 1918 őszén történt Zágrábban, azt „nem a horvát nép fiai követék el”. Reménykedett: a gyűlölködés nem tart öröké, s egyszer még visszatérhet katedrájára. A remény, részben korai halála, részben a geopolitika megváltozása miatt, csak remény maradt.

A korabeli horvát sajtóban nem kevés, hasonló mentalitást kifejező cikk, közlemény, tárcsa jelent meg a fent leírtak „szellemi-politikai kulisszáiként”. Wekerle Sándor személye és kormánya éppúgy e támadások célpontja volt, ahogyan a „háborús bűnösként” aposztrofált Tisza István, majd a Trianon utáni, megcsönkített Magyarország és kormányzója.

De feltűnt valami más is. A Rijeci SHS című napilap 1919. január 29-i számában megjelent Krleža Ady-nekrológja, amely szerint „Ady Endre mindannak a fájdalmas szintézisét jelenti, ami e földgolyón magyar.” Ady „az új Magyarország legfontosabb tényezőinek egyike volt”¹. A fiatal, de már beérkezett költő, novellista, drámaíró, publicista Krleža nem kevés kompetenciával szólt a *Versek*, az *Új versek*, a *Vér és arany* poétájáról, arról az Adyról, aki a „magyar lélek”, e „furesza mozaik” kifejezője volt, „amelyben, mint valami kaleidoszkópban, a Duna-medence minden népének és fájának sajátosságai egymásba játszanának”². Az egykorú, geopolitikai jelentőségű történések idején (a magyar integritás elleni nemzetközi támadás, az utódállamok létrejötte, a Magyarország elleni román és szerb agresszió, az antant csapatok megjelenése magyar felségterületen stb.) ez a rövid írás egyfajta friss szellemi fuvallat képzetét kelthette – már aki odafigyelt rá –, egyben annak bizonyossága is volt, hogy a nyolc évszázados horvát–magyar együttélés öröksége a szellemi élet legjobbjainál tovább élt. A magyar olvasó Németh László „kelet-európai tájékozódása” nyomán azt is tudhatja: egy évtized múltán ugyanez a Krleža a legjobb külhoni Ady-esszét is közreadta – benne Ady líráját a közép-európai „szimbolista történet” kontextusában méltatva. És jó, ha tudjuk: a külhoni Ady-kultuszt formálva nem is volt egyedül. A Trianonban megcsönkített Magyarországot övező utódállamok csaknem mindegyikében írók, költők legjobbjai ápolták – és

1 KRLEŽA, Miroslav: *Meghalt Ady Endre = Horvát irodalmi antológia*, szerk. Lőkös István, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2004, 355. (Vujicsics D. Sztoján fordítása)

2 *Uo.*

recipiálták – az Ady-líra örökségét: a szerb Veljko Petrović, Miloš Crnjanski és Todor Manojlović csakúgy, mint a szlovák Emil Boleslav Lukač és Štefan Krčmery. Igaz: Krleža egy 1922-es, magyar irodalmi tárgyú dolgozata (*Petőfi és Ady: a magyar irodalom két lobogója*) két nemzeti klasszikusunk és a Nyugat-nemzedék néhány jelesének (Babits, Kosztolányi, Móricz) értő méltatása mellett igencsak ferde és igaztalan képet rajzolt literatúránk más fejezeteiről, ám „hungarikáival” – ha ellentmondásosan is – a nyolc évszázados közös örökséget vitte tovább. Ennek példaadó karakterét: a *croatohungarus tudatként* definiálható jelenséget 1094-től lényegében az 1830-as évek kezdetéig a felhőtlen folyamatosság jellemezte. Ma, a folyamat drasztikus megromlásának (megrontásának) századik évfordulója táján, s a két náció jelenbeli harmonikus viszonyának idején – úgy véljük – *pro memoria* érdemes legfontosabb értékeit számba venni.

A történet valójában Zvonimir király és I. (Szent) László testvére, Árpád-házi Ilona hercegnő (a horvátoknál Jelena Lijepa) házasságával kezdődött, ám e frigy egy szakrális gesztussal lett egyházi és világi, a horvát történelmet meghatározó tényezővé. Az 1094-ben Szent László alapította zágrábi püspökségről van szó. A horvát historiográfia és egyháztörténet időnként „árnyalni” próbálta a királyi gesztust. A László akarata szerint építendő katedrális védőszentje – ugyancsak László kívánsága szerint – Szent István király lett, ma viszont Szűz Mária a patrónája. Igaz, a templombelsőben meghagyták az alapító szent király emlékezetét az északi oldalhajó Szent László oltárával, Szent István, Szent László és Szent Imre herceg szobrával.

Egy évtized sem telt el, és 1102-ben a horvát törzsek a – sokak által vitatott – *pacta conventa* alapján horvát királlyá koronázták Könyves Kálmánt, s ezzel formálódni kezdett a közös történelmet oly sokban meghatározó *croatohungarus tudat*. Próbáljuk meg ennek az alakulástörténetnek a fontosabb fordulót számba venni.

A zágrábi püspökség megalapítását követően az észak-horvát területek keresztény szellemiségét már a kezdetek kezdetén magyarországi provenienciájú kódexek szakrális szövegei formálták. Az akkor még a kalocsai érsekség joghatósága alá tartozó püspöki székhelyre ugyanis Magyarországról vitték az első liturgikus könyveket (*Zágrábi Missale antiquissimum, Benedictionale, Sacramentarium*). És mi történt a püspökséget fundáló, majd Könyves Kálmán megkoro-

názását követő évszázadokban – egészen 1918-ig? A kapcsolatok kronológia szerinti alakulástörténetét néhány fontos dátum mentén követjük nyomon: 1242, 1526, 1541, 1566, 1790, 1848–49, 1868. E sorsfordító esztendők a magyar történelemből közismertek. Az első, 1242-es esemény a tatárdúlást követően, országépítő királyunk, IV. Béla uralkodói gesztusa volt. A tatárok elől menekülő király jó egy évvel korábban legelőbb Zágrábban talált menedéket, s hálája jeléül szabad királyi város rangjára emelte a későbbi horvát metropoliszt.

A XVI. század felsorolt évszámaihoz kötődő közös nemzeti tragédiák ténye aligha kétséges. A mohácsi csatavesztést, illetve Buda megszállását és elését a horvát kulturális és történelmi emlékezet is nemzeti tragédiaként őrzi, s az irodalmi hagyomány éppoly sorsfordító eseményként örökíti tovább emléket, mint Szigetvár 1566-os ostromát és Zrínyi hősi önfeláldozását követően tette/teszi mindmáig. Egy névtelen szerző hosszú panaszénekekben tudósított – vélhetően már kevéssel a tragédia után – a csatavesztés körülményeiről és II. Lajos király haláltusájáról. S hogy milyen versmodorban-formában, azt hadd szemléltesse az alábbi néhány sor, amelyek szerint az ifjú király már csak lovától remél segítséget: „Hogyha engem innen hazaviszel bátran, / jutalmazlak téged drága ajándékkal: / lábodon a patkó színezüstből lészen, / kantárodát pedig kirakom gyöngyökkel, / vert arany díszíti hátadon a nyeret, / szügyödre meg teszek szép, ragyogó selymet. / Hogyha egész-ségben hazaviszel engem, / takarót is kapsz majd aranyos hímzéssel...” (Lökös István fordítása)

Buda 1541-es eleste Mavro Vetranović véleménye szerint az egész közép-európai régió Mohácshoz hasonló katasztrófája volt. A raguzai költő panaszéneke (tužba) a Mohács utáni újabb tragédiáról szól – közép-európai identitást is kifejező sorokkal gazdagítva a perszifikált magyar székváros elestét elbeszélő Budavár siralmát: „Ma pedig se magyar, se cseh és se lengyel, / hogy töröknek mezőben kopját szegezzen, / nincs többé Bosznia vitéze, sem horvát, / sem bátor dalmata, erdélyi s ugrovláh, / ki keresztény hitünket egyként oltalmazza, / jobbajával szablját török vérbe mártva...” (L. I. fordítása)

A közös történelmi tragédiák színtereinek villanásnyi felidézése szimbolikus érvényű e versben: Rigómező, Krbava és Mohács egy-egy mementó, amely a sorsközösségben osztozók összefogásának szükségessége voltára int. Hunyadi János (Janko vojvoda) és

Mátyás király heroizmusa a múlté, de hajdani dicsőségük reményt adó örökség, példaadás. Intertextuális vizsgálódás tárgya lehet, miképp örökítette tovább ezt a hagyományt majd Raguzza (Dubrovnik) későbbi poétája, Ivan Gundulić. A *litteratura croatica* XVII. századi fénykorának költője újabb történelmi topozsokkal gazdagította horvátok és magyarok társországi létmódjának és sorsközösségének költői transzpozícióját. Nagy Lajos uralkodásától a Hunyadiakig ível nála a költői látomás *Osman* című eposza énekeiben – felidézve az aranykort, amikor a három tenger határolta Anjou-birodalom uralkodója – „akit Budán is, Krakóban is megkoronáztak” – „a hit és a szabadság” garanciája volt Budától Raguzzáig. A XV. század a horvát–magyar sors boldog periódusa volt – folytatja Gundulić –, „Janko vojvoda” (Hunyadi János) és „kralj Matijaš” tettei és személye az „oltalom és a szabadság” örök szimbóluma lett a térségben.

S ha már a történelem költői olvasatánál tartunk, azt sem feledhetjük: Petar Kanavelović eposzában az együttélés múltbeli példái a XVII. századi jelen paradigmáivá válnak. A *Szent János traui püspök és Kálmán király* című mű Könyves Kálmán 1105-ös dalmáciai hadjáratának eseményeit idézi: Zára, Trau, Spalato és Sebenico elfoglalását. A bonyolult szerkezetű alkotás főhősei: Szent János traui püspök és Kálmán király.

Kanavelović eposzában eszményítő képet adott az első közös horvát–magyar uralkodóról. A mű megírása idején már a múlté volt az a polonofil remény, hogy a dalmáciai régió felszabadítását a lengyelek török elleni hadi sikereitől remélhetik, amelynek horvát irodalmi kifejezését Gundulić *Osmanja* jelentette. A kortárs politika – Kanavelović interpretációjában – Magyar- és Horvátország törvényes királyától várta a török kiűzését a hazai földről.

De térjünk vissza közös históriánk Mohácsot és Buda elvesztését követő tragikus eseményéhez: Szigetvár 1566-os ostromához! A szigetvári hős és katonái önfeláldozását, Sziget elését az előzőekhez hasonlóan nemzeti tragédiaként élte meg a horvát irodalom ismeretlen és ismert, egy-egy *Zrínyiászt* megalkotó szerzője. Nemcsak Zrínyi Péter *Szigeti veszedelem*-átköltésére gondolunk, hanem mindarra, ami a szépirodalomban, folklórban, történetírásban reprezentálta a közös múlt e tragikus és sorsfordító eseményét. Karnarutić Barna XVI. századi epikus énekétől (*Sziget várának elfoglalása*) és Cserenkó Ferenc mintául is szolgáló emlékiratától (*Sziget meg-*

szállása és elfoglalása) a népénekeken át a *Murántúli énekeskönyv* (*Prekmurka pjesničarica*) kaj horvát nyelvű verses krónikájáig (*Ének Szigetről*) sorjáztak egymás után a Zrínyi Miklóst elsírató és magasztaló horvát nyelvű művek egészen a XIX. századig, amikor 1876-ban *Nikola Šubić Zrinjski* címmel Ivan Zajc megalkotta a horvát nemzeti operairodalom immár klasszikus darabját.

1790-et írtak a naptárak. A magyar országgyűlésben megfogalmazódott: a továbbiakban a latin helyett a magyar legyen az országgyűlés nyelve, s az országgyűlési napló is magyarul vezettség. A kezdeményezést a horvát honatyák ellenérzéssel fogadták. A horvát rendek részéről ekkor fogalmazódott meg a szállóigévé lett és Erdődy János horvát bánnak tulajdonított mondás: „Regnum regno non praescribit reges” („Egyik király a másikkal nem szab meg törvényt”). De ekkor íródott Skerlec Miklósnak – Zág-ráb vármegye főispánjának – a tanulmánya is, amelyben a *Pacta conventa* textusára hivatkozva érvelt a latin nyelv megőrzése mellett, mert – közjogi kérdés lévén – változtatni azon csakis a két nemzet közös megegyezésével lehet. Most még szó sem volt a horvát nyelvhasználat lehetőségéről, ám alig múlt el három-négy évtized, s a horvát romantikus nemzedék, az illír mozgalom zászlóvivői jóvoltából megindult a nyelvi mozgalom, amely *narodni preporod* (nemzeti ébredés) néven hamar politikai szerveződéssé vált. A XIX. századi közép-európai nacionalizmusok kora volt ez, a történelem determinálta fázisa a „félnemzetek” vagy éppen a nemzetné válás útjára lépő népcsoportok életének, a jogos követelések olykor túlzásokba átcsapó folyamata, ami a horvát–magyar viszony harmóniáját disszonanciává változtatta, s 1848–49-ben a két nép már Jellasich, illetve Kossuth népeként állt szemben egymással.

S lám mégis: a mai historikus, irodalom- és művelődéstörténész a történelmi mozgás históriájának könyvét lapozva rálel az elválasztó vonalon túlmutató egykori kapcsolatok hol lappangó, búvópatakszerű, hol meg külszínre törő példáira. Már a mozgalom fénykorának történéseit, s e történések szereplőit szemügyre véve feltűnik: az illír mozgalom nagyjai közül többen is származás, nevelkedés, iskolai stúdiumok révén gyermek- és ifjúkorukban szoros kapcsolatban álltak a magyarsághoz. Ivan Mažuranić fumei és szombathelyi diák volt, Ljudevit Farkaš-Vukotinić (Ludovicus Farkasként anyakönyvezték) Nagykánizsán tanult, filozófiát Szombathelyen, Adolf Ve-

ber Tkalčević a teológiát végezte Pesten, az anyai ágon magyar származású Mirko Bogović Dráván inneni rokonait látogatta sűrűn, ügyvédi vizsgát Pesten tett, s jellemző talán az is, hogy a *narodni preporod* zászlóbontásakor Ljudevit Gaj híressé lett horvát-szláv ortográfiája Pesten jelent meg 1830-ban. Kiemelendő a költői pályáját magyar versekkel kezdő Ivan Mažuranić, de ugyanígy az a Ljudevit Farkaš Vukkotinović is, aki *Az apród* elbeszélésével a mohácsi csatavesztés hőseinek állított emléket – rokonszenves portrét szentelve a hősi halált halt Tomori Pálnak, s akiről a XX. század egyik horvát irodalomtörténésze azt írta: a romantikus szerző Vukotinović példaértékűnek tartotta a hősiességet, a becsületet és a múltbeli horvát–magyar testvériséget. S a félmagyar Bogovićról se feledkezzünk meg: már az abszolutizmus idején – amikor a horvátok azt kapták jutalmul, amit a magyarok büntetésképpen – nyíltan manifesztálta osztrák- és Habsburg-ellenességét *Frangepán* című drámájában. 1851-ben a horvátok választás előtt álltak: vagy a Habsburgokkal szövetkeznek, és idegen érdekek szolgálatába szegődnek, vagy a magyarokkal összefogva harcolnak, és óvják a hagyományon, azaz a *Pacta conventan* alapuló függetlenséget.

Az abszolutizmust követően, az 1868-as horvát–magyar kiegyezés ismét új fejezetet nyitott meg a két nemzet történetében. Sokan remélték: nyugvópontra juthatnak a politikai hullámverések. Nem így történt: a *nagodba* (kiegyezés) mind a politikában, mind az irodalomban a polarizáció gerjesztője lett. Csoda-e hát, ha az irodalom rajzolta kapcsolattörténeti kép Janus-arcúvá vált? Az 1868 és 1918 között született és a horvát–magyar viszonyt érintő irodalmi művek nagyobb része arra összpontosított, ami – feltételezésük szerint – elválaszt, egy csekélyebb rész arra, ami összeköt. A magyarelles topozsokkal teli művek – kivált Khuen-Héderváry Károly bán regnálása idején (1883–1903) – szerte Horvátországban nagy visszhangot váltottak ki. Sajnálatos, hogy olyan, európai formátumú és esztétikailag kifogástalan értékvilágot teremtő szerzők is ehhez az ideológiai vonulathoz kapcsolódtak, mint a modern horvát széppróza századvégi és századforduló kori mestere, Ksaver Šandor Gjalski, vagy a horvát szimbolizmus kiválósága: A. G. Matoš. E példák idézését mellőzve a két náció közös hagyományait átörökítő művekről kell szólnunk.

A horvát regényt korábban az isztriai couleur locale-lal gazdagító Eugen Kumičić megírta a XIX. század végén már mitikus magasságokba emelt Zrí-

nyi–Frangepán összeesküvés – azaz a Wesselényi-féle összeesküvés – történetét is (*A Zrínyi-Frangepán összeesküvés*). Abban a magyarellenességtől hangos századvégi horvát regénykontextusban, amely műfaji környezetét alkotja, Kumičić a múlt magyar hősei iránti rokonszenv hangján szólt például Nádasdy Ferencről, I. Rákóczi Ferencről, Thököly Imréről vagy II. Rákóczi Ferencről.

A félezer oldalas regényben horvátok és magyarok mindvégig az osztrák tirannizmus közös kárvallottjaiként vannak jelen: a horvát–magyar sorsazonosság vezérfonalként húzódik a cselekményben a tragikus végkifejletig, Zrínyi Péter, Frangepán Ferenc Kristóf és Nádasdy Ferenc kivégzéséig. De kiemelkedik a hatalmas regényfolyamban a Thököly Imre és II. Rákóczi Ferenc vezette kurucság iránti leplezetlen írói rokonszenv is – hangsúlyossá téve: a magyar „felkelés lelke [...] Ilona volt, Zrínyi Péter lánya”.³ Íme, egy rövid passzus e hungarofilia írói manifesztációjából: „A magyar főurak bátran védekeztek, de végül elbuktak.” Thökölyék „minden várat feladtak, Munkács kivételével, azt Zrínyi Ilona védte hősiesen, az egész világ által csodálva. Élelmük elfogyván megadta magát Caraffa generálisnak, [...] az egyik legkegyetlenebb vérszopónak [...], aki éjjelnappal mészároltatta a népet. Nagyobb borzalmat sohasem látott Magyarország.”⁴ Hasonló az intonációja a Rákóczi szabadságküzdelmét bemutató szövegrésznek is: „Rákóczi sokáig háborúzott, kezében tartott minden hatalmat, 1707-ben pedig az ónodi országgyűlésen megfosztotta a magyar tróntól a Habsburgokat. I. Lipót az esemény előtt két évvel, valójában a trónja elleni legnagyobb felkelés idején, elhalálozott. Fia, I. József egyre-másra küldte seregeit Magyarországra. Rákóczi így nem tudott sokáig védekezni: az ország kifosztva, pusztasággá téve, a nép mezítelen volt, és éhezett. Az 1711-es szatmári béke után Rákóczi három évet Párizsban töltött az udvarnál, aztán Törökországba ment a szultánnal tárgyalni, miként lehetne megtámadni újból Ausztriát. Rodostóban halt meg, nem messze Konstantinápolytól 1735-ben. Egész Magyarországon szörnyű csend honolt, ám a hatalmas üszkös romok hamuja alatt izzott a parázs...”⁵

3 Lásd: Lőkös István: *Nemzettudat és regény*, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2004, 368. (Lőkös István fordítása)

4 *Uo.*, 368–369. (Lőkös István fordítása)

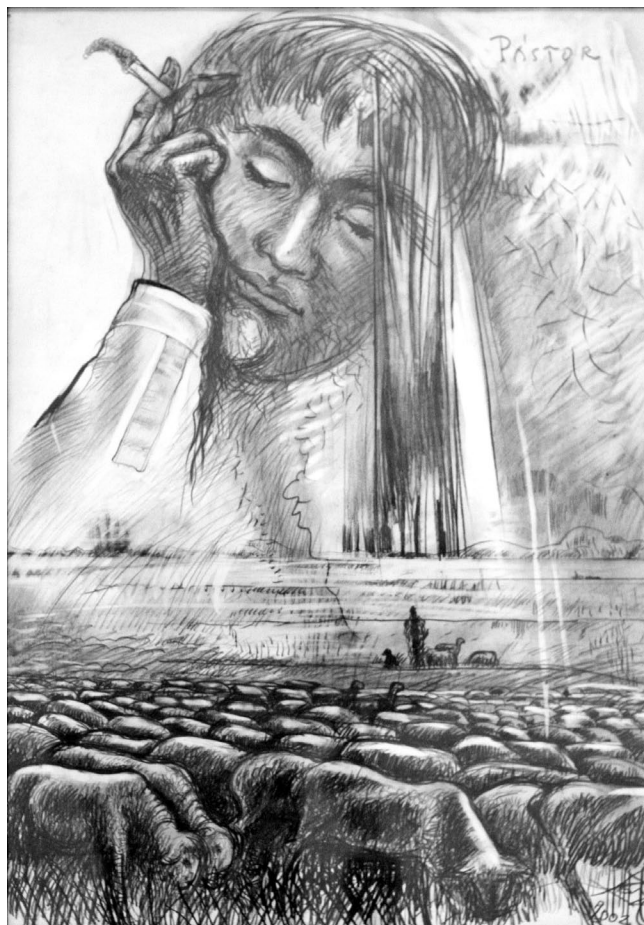
5 KUMIČIĆ, Eugen: *A Zrínyi-Frangepán összeesküvés (Részletek) = Horvát irodalmi antológia*, i. m., 213. (Lőkös István fordítása)

Kumičić regényének első megjelenésekor 1892–93-at írtak a naptárak. Khuen-Héderváry bánságának félideje volt ez az időszak. Jól működött a horvát gazdaság, látványosan fejlődött Zágráb, prosperált az oktatásügy. Ám ugyanekkor számos konfrontáció is terhelte a magyar–horvát kapcsolatokat: korlátozták a sajtó- és a gyülekezési szabadságot, leszámoltak az ellenzékkel, provokatív módon magyar feliratokat helyeztek el a középületeken. Ebben a közegben a Kumičić-opusz magyarofil szemlélete – némileg túlzó retorikai fordulattal élve – világító fáklyának nevezhető; a feszültségek ellentételezését jelentő gesztusnak persze kevés. Mint majd Krleža Ady-nekrológja is 1919-ben, a délszláv egység illúziójának tetőzése idején. Azután mégis történt valami: a jugomessianizmus, az SHS állambeli szerb dominancia, az úgynevezett vidovdani alkotmány, a nagyszerb hegemonikus törekvések erősödése utáni kiábrándulás némelyeket korábbi nézeteik revíziójára ösztönzött. Gjalski például az 1918 előtt Horvátország-szerbe gyűlött Tisza István írói rehabilitációját fogalmazta meg már 1923-ban: „...igen gyakran volt alkalmam magyar államférfiakkal és miniszterelnökökkel beszélgetni. A ki-

robbant világháború különösen sok lehetőséget kínált erre. Azért említem ezt, mert így találkozhattam gróf Tisza miniszterelnökkel, kinek személyében az egyik legnagyobb és legzseniálisabb államférfit ismertem meg. Társaságában s a vele való beszélgetés közben az ember szinte szüntelenül érezte intellektuális és jellembeli nagyságát. S noha töretlenül a valódi kálvinista hűvössége és konoksága áradt belőle, őszinte, tisztességes és lovagias viselkedésével mégis megnyerte az embert. Nem itt van a helye, hogy megismételjem számos fontos kijelentését, amelyeket most is értékeként tudok becsülni, mert azt mutatják, milyen gyorsan felismerte a dolgok valós állását és milyen szigorúan ítélte. Igen, nagy és tisztességes ember volt.”⁶

Alighanem itt kezdődött a horvát–magyar viszony újabb, remélhetően a múlt értékes hagyományait folytató fejezete.

6 GJALSKI, Ksaver Šandor: *Rukovet autobiografskih zapisaka* = K. Š. Gj.: *Ljubav lajtnanta Milića i druge pripovijetke*, Zagreb, 1923, 215–216. (Lőkös István fordítása)

Pásztor (grafit)

CS. VARGA ISTVÁN
„A létfontosságú megértés”

Lőkös István 85 éves

Lőkös István 1933. november 10-én született Egerben, 1957-től 1985-ig az Egri Tanárképző Főiskolán tanított. 1985-től a debreceni egyetem összehasonlító irodalomtudományi tanszékének alapító tanára, 1988-tól 1994-ig tanszékvezetője, egyetemi professzora volt. Fő kutatási területe: a magyar felvilágosodás irodalma, a horvát, szlovén, szerb irodalom, a délszláv és a magyar irodalmi kapcsolatok. Az őt barátságába fogadó Miroslav Krleža révén is szellemi, irodalmi hidakat épített Eger és Zágráb között.

A 85 érdemszerző esztendőhöz illő gratuláció az elért sikerek méltatása is. Amikor megkapta a „Horvát Hajnalcsillag Érdemrend Marko Marulić képmásával” kitüntetést, a díj átadói a következőképpen összegezték munkásságának eredményeit: „Lőkös István akadémikus [...] a Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia levelező tagja. Mintegy harminc könyvet publikált horvát és magyar nyelven. Tudományos opuszának legnagyobb részét a horvát és a magyar irodalom kapcsolatának szentelte – számos tanulmányt, kritikát, esszét, újságcikket, könyvet és fordításokat. Közreadta az első magyar nyelvű horvát irodalomtörténetet, magyarra fordította Marulić *Juditját* és *Zsuzsannáját*, írt Krležáról, Đalskiról és Matošról.”

Röviden ismertetem, amit tudunk illik, legalább dióhéjban, Lőkös István kutatásainak horizontjáról, a horvátok irodalmáról, amely a professzor nagyszerű műfordításai, előadásai, szakkönyvei révén egyre tisztábban tudatosodott Magyarországon:

A középkori horvát lírában az *Énekek éneke* fordításaival, Mária-siralomakkal, halotti szekvenciákkal találkozunk. A reneszánsz korban Dalmáciát, a dubrovnikai (raguzai), spliti (spalatói), zadari (zárjai) stb. „kis republikák” irodalmát sokrétű kapcsolat fűzte Itáliához. Sismundo (Šiško) Vlahović Menčetić, a legismertebb horvát petrarkista mentalitásban is Balassi Bálinthoz hasonlítható. Marulić *Judit*-eposza (1501) a hőslélekű nő és Holofernész bibliai történetének feldolgozása. Célja ugyanaz, mint a mi *Zrínyiásunké*. Latin nyelvű Marulić egy másik eposza, a *Davidias*. Brne (Bruno) Karnarutić *Sziget várának elfoglalása* című krónikás énekét Zrínyi Györgynek, a szigetvári hős fiának ajánlotta: „Zrínyi Miklósnak dicsőséges és halhatatlan híre fennen ragyog s tündököl e világ-

nak végezetéig, nemzedékről nemzedékre száll, s írás nélkül is megőrzi kegyelmének dicsőségét.”

A barokk kor gazdag horvát irodalmából kiemelkedik a Gundulić-korszak. Az epikus költészet remeke az *Osman* című, törökellenes eposz. A török korban a horvátokat Európa-szerte *reliquiae reliquiarum*nak (*maradékok maradékainak*) nevezték. A romantika korában az illírismus a horvát nemzettudatot nyelvi alapra helyezi. Ljudevit Gaj a horvátok számára Kossuth és Kazinczy volt egy személyben. Budán adta ki *A horvát helyesírás alapja* című könyvet, Ilír címen indított újságot; ekkor fogalmazódott meg a horvát nemzeti tudat.

1848/49-ben magyarok és horvátok a „divide et impera!” Habsburg-hatalompolitika és praktika miatt, önérdékük ellenére, Kossuth és Jellasics népeként kerültek egymással szembe. Az abszolutizmus idején, a Senoa-korszak irodalmában a magyar és horvát közös sors a művek tematikájában és szemléletében is megnyilatkozik. A korszak kiemelkedő alkotói: Eugen Kumičić, Ante Kovačić, Ksaver Šandor Gjalski, Josip Kozarac, Vjenceslav Novak, August Harambasić. A német Die Moderne mintájára a horvát irodalomtörténet Horvát modernizmus (Hrvatska moderna) néven tartja számon az 1895–1914 közötti két évtizedet. A korszak legjelentősebb lírikusa A. G. Matoš (1873–1914). Meghatározó még Vladimir Vidrić, Vladimir Nazor, Janko Leskovar, Ivo Vojnović munkássága is.

A közép-európaiság vállalásában – a szlávság felé hajló Rilke mellett – Krleža Adyt jelöli meg iránymutatónak, a „tejtestvérek” sorsközösségét valló Németh László pedig Krležát nevezi mesterének. Szerinte: „A Glembayak: egy paraszt- és kereskedősorból fölnyomult muraközi család; egy azok közül, akikkel a Habsburg monarchia kormányozta az alája került népeket. Eredetére horvát, a belékevert vér révén osztrák–olasz–magyar–cseh; szerepe szerint a monarchia javára népellenes” (*Most, punte, silta*). A *Filip Latinovicz hazatérése* és a *Zászlók* című regények a báni Horvátország történeti „summái”, amelyek az újabb kori délszláv tragédia okaira is rávilágítanak. Krleža *Kerempuh-balladák* címmel kaj dialektusban alkotott remekművet.

Lőkös István irodalomtudós, munkássága a „tejtestvérek” eszményt és Nagy László igazát bizonyítja: „szomszédaink szellemi értékeit szeretjük és tiszteljük a létfontosságú megértés jegyében.” További számos munkás, boldog évet kívánok a horvát–magyar irodalmi kapcsolatok professzorának – ad multos felicissimosque annos!

D. MOLNÁR ISTVÁN
**Költő, drámaíró, egyházi
 és rendszerváltó**

II. rész

A pápa vilásképe

II. János Pálnak a római katolikus hagyományhoz való viszonyát sajátos kettősség jellemezte. Az egyház tradicionális pompakedvelése távol állt tőle, de erkölcsi tanítása konzervatív volt. Az élet védelme érdekében ellenezte a halálbüntetést, az abortuszt, a fogamzásgátló eszközök használatát, az eutanáziát és az azonos neműek házasságát. Indokoltnak tartotta a papi nőtlenséget. Bocsánatot kért az egyháza által elkövetett bűnökért. Fájlalta, hogy a fejlett Nyugat egyre kevésbé tartja fontosnak a házasságot, a családot. Sokat tett a különböző népek és vallások közötti közeledésért. Ökumenizmusra törekvésért igazolja Svideroschi *Levél egy zsidó barátomhoz* című könyve is (1993), amely Wojtyła ifjúkoráról és a zsidósághoz fűződő viszonyáról szól. Mint a béke híve, tiltakozott minden háború ellen. Aggasztotta a gazdasági és politikai szempontból hátrányos helyzetben élők, a társadalom perifériájára került emberek helyzete. Nemcsak a „létező szocializmust” bírálta, hanem látta a kapitalizmus hibáit is, az ipari társadalom morális kiüttlanságát, az értékvesztést. A szociális piacgazdaság és a demokratikus többpártrendszer mellett foglalt állást. Szorgalmazta a keresztény gyökerek említését az Európai Unió alkotmányában – sikertelenül, mert helyette az emberi jogok követelése került bele.

Breviáriuma arról tanúskodik, hogy sokféleképpen nyilatkozott meg az emberi szellemről, mindig nagy összefüggésekben gondolkodva. Hangsúlyozta: „A kultúrának általában és az egyes kultúráknak is alapvető feladata a nevelés. A nevelés lényege pedig az, hogy általa az ember [...] ne csak egyre többet »birtokoljon«. [...] A kultúra mindig magában foglalja az ember bizonyos tiltakozását az ellen, hogy létét pusztán dologi vagy tárgyi szintre redukálják.”¹ Úgy vélte: „Civilizációnk több szempontból is beteg, és mély változásokat okoz az emberben. [...] Azért, mert társadalmunk elszakadt az ember teljes igazsá-

gától, attól az igazságtól, hogy a férfi és a nő *személy* [...] A dolgok legmélyén a kultúra mély válsága húzódik meg, amely megkérdőjelezi a tudás és az etika alapjait. s egyre nehezebbé teszi az ember megértését, valamint kötelességeinek és jogainak világos felismerését.”² Aggódott a globalizáció, a közeli jövő miatt: „Ha a technikai eszközöket nem a pusztá hasznosságot felülmúló *célra rendeltség* vezérli, nagyon hamar embertelenné, sőt az emberi nemet elpusztító erővé válhatnak.”³ [...] Napjainkban a világ az életért vívott küzdelem óriási harcterévé vált. Szüntelen harc dúl az élet és a halál civilizációja között. Ezért olyan fontos, hogy építsük az »élet kultúráját«. Alkossunk olyan kulturális műveket, mutassunk fel olyan példaképeket, amelyek az emberi élet nagyságát és méltóságát hangsúlyozzák! Alapítsunk tudományos és oktató intézményeket, amelyek igaz képet nyújtanak és terjesztenek az örök emberi értékekről, a házastársi és családi életről!”⁴

Filozófusként és teológusként vallotta: „Két megismerési rend létezik: az ész és a hit rendje [...] Amikor az ész és a hit látszólag szembekerül egymással, akkor minden bizonnyal vagy a kulturális tevékenység, vagy a hitből táplálkozó reflexió túllépte saját illetékességi körét, nem vette figyelembe saját mód-szere követelményeit.”⁵ Le sem tagadhatta volna, hogy író is: „Hogy miért viselkedik az ember [...] annyira értelmetlen, oktalan módon? Ez izgalmas alapkérdés, érdekfeszítő etikai és antropológiai létprobléma. [...] Azt hiszem, a világirodalom jó része ezzel foglalkozik.”⁶ Világnézeti alapvetését így fogalmazta meg: „*Kezdetben volt az Ige, és minden Átala lett, minden, amiben élünk, mozgunk és vagyunk. [...] Az örök Ige mintegy a láthatatlan küszöb-be mindannak, ami létezett, létezik és létezni fog [...] – ezen a küszöbön túl kezdődik a történelem!*”⁷ Gondolatainak magyar nyelvű válogatása ezekkel a mondatokkal zárul: „Ma már szinte az egész világ minden népe Krisztus születésétől számítja az időt [...] Az időnek azért van értelme, mert az Örökkévaló belépett a történelembe, és velünk marad örökre.”⁸

2 *Uo.*, 79.

3 *Uo.*, 82–83.

4 *Uo.*, 113–114.

5 *Uo.*, 86–87.

6 *Uo.*, 88.

7 *Uo.*, 120–121.

8 *Uo.*, 122.

1 *Szent II. János Pál pápa breviárium*, szerk. KONCZ Éva, Szent Gellért Kiadó és Nyomda, Budapest, é. n. (4. kiadás), 15.

Wojtyła irodalmi munkássága

A költő Wojtyła első verse 13 éves korában jelent meg egy krakkói hetilapban – tudjuk meg Krzysztof Dybciak irodalomtörténésznek a sokoldalú alkotó 1998-as, lengyel és angol nyelvű krakkói kötetéhez írt utószavából.⁹ 1939 tavaszán készült el a *Księga Słowiańska*, azaz *Szláv Könyv* című verseskötete. *Reneszánsz zsolttárként* is emlegetik, ami érthető, ha arra gondolunk, hogy a híres XVI. századi költő, Jan Kochanowski (1530–1584) *Dávid zsolttárai* címmel adott ki latin mintára készített parafráziskönyvet. Wojtyła kötetében hangsúlyos a reneszánsz kori életérzés kifejezése, a létezés, a természet és a vele harmonikusan együtt élő ember dicsérete. Elsőéves egyetemistaként nemzete hagyományainak különböző áramlatait ötvözte: a hazai, még pogány gyökerű szlávsgot, a nyugati kereszténység értékeit és az antik hagyományokat. A lírai én „szláv trubadúr”, aki dicséri az idealizált szláv lelket, de már keresztény értékeket vall. A lengyelség és a kereszténység kifejeződése itt szorososan összekapcsolódik. Tegyük hozzá: ez a lengyelség nyugati szláv, a kereszténység is nyugati, katolikus.

Háború előtti költészetének tanúsága szerint a szabadsághoz hasonló alapvető érték a szépség és a szeretet. Ezt példázza egy 1939-ben keletkezett verse: „Fehér sírodon / fehér virágok élete virít – / ó, hány év telt már azóta / nélküled – mennyi, mennyi év! // Oly sok esztendeje bezárult / – fehér sírodon / fent mintha magasodna valami – / valami, mint a rejtelmes halál. // Fehér sírodon, / ó, Anyám, halott Mindenem – / fiúi szeretetemnek / imája: / Adj, Uram, örök nyugodalmat neki –”.

Pappá szentelése után már álneveket használt, sőt – ahogy fordítója, Balássy László kiemeli – „írói tevékenységét igen szigorúan eltitkolta, [...] arról csak barátainak, munkatársainak [...] szűk köre tudott, és számos alkotását később sem engedte kinyomtatni.”¹⁰ „A művészi alkotás – vallotta – mindig váratlanul születik [...] Az ihlet a Lélek titka. Soha nem világos, mi készíti a költőt a vers megírására. A költői alkotás az írónak mindig meglepetés, amelyet pontosan csak annak megírása után tudatosít.”¹¹ Balássy hang-

súlyozza: Wojtyła versei nem könnyűek, többszöri, figyelmes olvasás után válnak igazán érthetővé.¹²

A háború után megjelent első irodalmi műve a *Pieśń o Bogu ukrytym* (1946), vagyis *Dal a rejtett Istenről*. Ezt hamarosan nagy terjedelmű költői szövegek követték, amelyeket a hatalomtól kevésbé függő katolikus folyóiratok közöltek. A szépirodalmi munkásságát tárgyaló internetes oldalon olvasható Wojciech Natanson kritikus véleménye, amely szerint 30 éves korában már „kész költő” volt, tudta, mit akar az irodalomtól, volt egyéni költői nyelve és saját megválaszolendő problémái.¹³ Dybciak megállapítja: „Az ő alkotásai többnyire terjedelmes megnyilatkozások [...], tele filozófiai és teológiai kifejezésekkel, problematikájuk mások számára is fontos, pontosan kifejtett, ami nem jelent teljes érthetőséget és könnyű befogadást, mivel az elmélkedések anyaga titokzatos, és a kifejezhetőség határán van.”¹⁴ Papi hivatását tekintve természetesen, hogy költői hangjába beleszövídik a keresztény filozófia nyelvezete is.

1950-től kezdve több ehhez hasonló, bölcséleti indíttatású poémát írt, amelyekben nemzete irodalmának romantikus és újromantikus hagyományait követte. Önéletrajzi ihletésű *Kamieniołom* (1957) – vagyis *Kőfejtő* – című költői ciklusában a munka folyamatát vizsgálja. E processzust Wojtyła szerint az embernek a természethez fűződő, materiális értékeket teremtő kapcsolata, illetve – még inkább – a munkának a személyiségre és az emberek közötti kötelékekre gyakorolt hatása határozza meg – írja Dybciak.¹⁵ Ez a nézet olvasható ki *A cirenei profiljai* című versciklusából, amely a Krisztus keresztjének vitelére kényszerített Simon evangéliumi történetén alapul, de a jelenről is fontos mondanivalója van. II. részének *Az autógyári munkás* címet viselő darabja így szól: „A kezeim közül kikerült elegáns modellek – már messzi utcákon robognak... / Én mégsem száguldok velük ismeretlen autósztrádákon át, / nem irányítom forgalmukat – ez a rendőrök dolga. / Mostantól fogva már a gépkocsik beszélnek, ők vették át tőlem a szót. / Tárva lelkem. Oly jó volna megérteni, / ki harcol velem együtt, kiért élek? Íme, a szónál is erősebb gondolatok. / Nincs válasz. Ne faggass így, ekkora hanggal. / Te csak térj vissza,

9 DYBZIAK, Krzysztof: *Afterword. Posłowie* = WOJTYŁA, Karol: *Poezje. Poems*, Wydawnictwo Literackie, Kraków, 1998, 283.

10 BALÁSSY László: *Versék = A bennem növekvő ige. Karol Wojtyła (II. János Pál pápa) válogatott írásai*, válogatta: BALÁSSY László, Zrínyi, Budapest, 1990, 7.

11 WOJTYŁÁT idézi BALÁSSY László: *uo*.

12 *Uo*.

13 <https://wiadomosci.onet.pl/tworzosc-literacka-papieza-jana-pawla-ii/b4xrj>

14 DYBZIAK: *i. m.*, 295–296.

15 DYBZIAK: *i. m.*, 289.

mint mindennap, reggel hatkor. / Honnan tudod, hogy a világ mérlegén mennyit ér az ember?”

1956 után a költő érdeklődésének középpontjába a társadalomban élő egyén, az emberek közötti kapcsolatok lényegéről és típusairól szóló gondolkodás került, a szakrális idő mellett pedig a történelmi idő is foglalkoztatni kezdte. Jó példa erre a *Húsvét vigíliája 1966* egyik részlete: „Ezen az éjszakán, sírodnál virrasztva, még inkább egyházad vagyunk – / ez a küzdelem éjszakája, a kétségbeesés és a remény harca bennünk: / megfizet ez a harc a történelem valamennyi csatájáért, / mindez a mélybe merül / (mindez – vajon elveszti értelmét? vagy éppen most nyeri el?). / Ezen az Éjszakán a föld visszatér kezdetéhez. / Ezer év óta ugyanaz az Éj: amikor a Te sírodnál virrasztunk.” *Szaniszló* című poémája közvetlenül pápává választása előtt keletkezett. A XI. századi krakkói püspököt uralkodói önkény ítélte halálra. A feudális anarchia által feldarabolt Lengyelország újraegyesítésének szimbóluma, hazája védőszentje lett.

Utolsó, családi neve alatt, egyszerre hat nyelven kiadott költői alkotása a *Római triptichon*. Szépirodalmi munkásságának szintézise ez a mű, amelyben vallási nézőpontból és saját tapasztalataiból kiindulva elmélkedik a természet szépségeiről, Michelangelo remeklésére, a Sixtusi kápolna mennyezetfreskójára hivatkozva a művészet nagyszerűségéről, valamint – bibliai történet nyomán – az igazság és a hit kereséséről. (A *Római triptichon* 2014-ben vált szélesebb körben ismertté a magyar közönség számára, amikor – a szöveg drámaiságát felismerő Elzbieta Modzelewska rendezésében – műsorára tűzte a veszprémi színház.)

*

Wojtyła nemcsak kiváló költő, hanem jeles drámaíró is volt. Két ifjúkori darabja hazája 1939. szeptemberi tragédiájának átélése nyomán keletkezett – így mindkettőben erős hangsúlyt kap a nemzeti eszme. Hősük bibliai alak. A háború utáni években készült *A Mi Urunk testvére*, amely Adam Chmielowski (1845–1916) életéről szól. Albert testvér ifjúkorában részt vett az 1863-ban kirobbant oroszellenes nemzeti felkelésben, amelyben elvesztette a fél lábát. Párizsi emigrációja időszakában kezdett el festeni, és hazatérése után sikereket aratott műveivel. Pályatársai nagyra értékelték, többen közülük mesterüknek tekintették. Ma a lengyel impresszionizmus előfutáraként tartják számon. Írt esztétikai és filozófiai témájú tanulmányokat, hogy eljusson a művészi szép fel-

ismerésének forrásához, Istenhez. Az *Ecce homo* festése közben kereste élete értelmét. Sikerei csúcsán lemondott a művészetéről, hogy szociális munkába kezdjen. Jezsuita novícius lett, megbetegedett, majd felgyógyulása után belépett a ferencesek koldulórendjébe. A társadalom peremére szorult emberek, munkanélküliek, hajléktalanok szolgálatának szentelte életét. Gondozóközpontokat létesített gyógyíthatatlan betegek, rokkantak, kallódó fiatalok és elhagyott gyerekek számára. A dráma III. felvonása tizenegynéhány évvel később játszódik, és a városban kitört zavargások bemutatásával zárul.

„A mű együtt foglalja magában az életrajzi események egy-egy lényeges mozzanatát és az Isten hívását meghalló festőművész vívódásait önmagával, *egy szent fejlődésének külső, de még inkább belső történetét*”¹⁶ – olvasható a magyar fordítás előtti ismertetőben, majd arra történik utalás, hogy a szerző milyen bátran vetette fel a saját korát is jellemző szociális problémákat. Szerkesztési módja sajátos: a jelen és a múlt idősíkjait vetíti egymásra, a hangsúlyt a gondolatiságra helyezve. Érdekesség, hogy krakkói színházi bemutatójára már a Szolidaritás szervezet megerősödése idején, 1980. december 13-án került sor, a bíborosnak és az állampárt központi bizottsági tagjainak jelenlétében – jegyezte meg a háború utáni kultúrát dokumentáló krónikájában Marta Fik.¹⁷ A pártvezérek – éppen egy esztendővel később – támogatták az ellenzéki tömegszervezet betiltását, a rendkívüli állapot bevezetését. Ugyanez a szerző írt kritikát a premierről, megállapítva, hogy Wojtyła – a romantikus hagyományt továbbvivő-megújító Cyprian Kamil Norwid és a már XX. századi drámaíró, Stanisław Wyspiański nyomán – az eszmék és szavak színházának folytatója lett. A műből a külföldön többször kitüntetett Krzysztof Zanussi készített filmet 1996-ban, amelyet 1997-ben hazánkban is vetítettek.

Wojtyła színpadi műveiben szó sincs a vakbuzgó-ság, a vallási türelmetlenség kifejeződéséről. Sokszor játszott drámája, *Az aranyműves boltja* (1960) saját lelkészi és tanári tapasztalataiból született. Témája a házastársi szeretet és szerelem. Alcíméből kiolvasható mondanójának lényege: *Elmélkedés a házasság szentségéről, olykor drámai fordulatokkal*. A három

16 BALÁSSY László: *Istenünk testvére* = i. m., 99.

17 FIK, Marta: *Kultura polska po Jalcie. Kronika lat 1944–1981*, Polonia, London, 1989, 690.

felvonásos, három idősíkon játszódó alkotás egymásba fonódó monológokon keresztül mutatja be három pár történetét. Az emberi kapcsolatok sokféleségéről és azok változásairól, a választás lehetőségeiről, az egymáshoz tartozás és a szeretet fontosságáról szól. Formáját tekintve Wojtyła műve ugyanúgy az újdonság erejével hatott, mint Samuel Beckett vagy Harold Pinter darabjai. A történet azzal kezdődik, hogy egyetemisták jegygyűrűt vásárolnak. Az első pár közös élete sikeres, boldog, a másodiké nem, de gyerekeik igazán egymásra találhatnak. Az első emberpár férfi tagja így emlékszik vissza közös életük kezdetére, az aranyműves szavaira: „Ezeknek az aranygyűrűknek a súlyát / mondta – nem a fém adja meg, / hanem az ember fajsúlya, / külön-külön mindegyikötöké / és a kettőtöké együtt.”¹⁸

A műből az Európa közép-keleti régiójában sorsdöntő 1989-es évben több nyugati ország koproduk-

ciójában film készült. Olyan színészek játszottak benne, mint Burt Lancaster és a nálunk is ismert lengyel Daniel Olbrychski. Itthon Soós Péternek köszönhetően tévéjáték formájában dolgozták fel (1995), majd Cseke Péter rendezésében a kecskeméti színház mutatta be székhelyén és Budapesten (2011).

Szépirodalmi alkotásait katolikus, illetve – tegyük mi hozzá – az idő múlásával általános keresztény világnézete teszi értékessé, ám ez – Balássy László szerint – „korántsem jelenti a mondanivaló leszűkítését. Ezekből a művekből hiányzik a teológiai érvelés. Wojtyła mint költő és drámaíró elsősorban alkot, és nem prédikál. Nem akar téríteni, senkit nem kíván a maga hitére kényszeríteni. Amit elmond, azt az irodalom sajátos eszközeivel fogalmazza meg.”¹⁹

(Folytatjuk)

18 WOJTYŁA, Karol: *Az aranyműves boltja = A bennem növekvő ige*, i. m., 64.

19 *A bennem növekvő ige*, i. m. (BALÁSSY László szövege a könyv belső borítóján)

Nagy László sírja (bronz)

BALÁZS GÉZA

Személyes sorok a magyar nyelv és a magam állásáról

Az anyanyelv és én

Gyermekkoromban nem volt viszonyom az anyanyelvemhez. A viszony előbb más nyelvekkel kapcsolatban nyilatkozott meg: kötelező orosztanulás, már jobban kedvelt német, egy szerelmi történet (spanyol), egyetem (latin, angol). A nyelvtanulás sem föltétlenül vezetett a magyar nyelvhez. Ennek ellenére talán nem volt hiábavaló.

Az anyanyelvemhez való viszony valójában a tiltakozásban alakult ki. Tiltakozás az ellen, hogy bántják, bánthatják azokat, akik magyarul beszélnek, és tiltakozás azok ellen, akik a magyar nyelvvel való ösztönös, olykor naiv vagy tudományos foglalkozást egyaránt lenézik, a nyelvművelést áltudománynak kiáltják ki, és kardot rántva ki akarják üldözni az Akadémiáról. Nálam ezzel telt be a pohár, s azóta érzékeny vagyok az anyanyelvvel kapcsolatos kérdésekre.

Egyetemista koromban mutatta meg K. É. barátóm ezeket a sorokat Csoóri Sándortól: „A nyelv maga is elkötelezettség. A nyelv maga is erkölcs. Tisztátalan lenne a lelkiismeretem, ha belenyugodnék abba, hogy azért a nyelvért, amelyen lázbeteg vagy mohazöld szavakkal verset írok, másoknak, bárhol éljenek is, bűnhődniük kell.”

Az anyanyelv olyan, mint a levegő. Ha bőven van belőle, nem veszünk tudomást róla. De ha fogyni kezd, akkor észrevesszük, kapkodunk utána. És akkor is észrevesszük, ha hirtelen erős, friss levegőbe harapunk. Ugyanez mutatkozik meg az identitásunkkal kapcsolatban is. Ha senki nem foglalkozik velem, akkor természetes, hogy magyar, szlovák, német stb. vagyok, de ha elkezdik piszkálni a dolgot, ha folyton érdeklődnek, vagy ha megkérdőjelezik, akkor az ember rátalál az identitására. Olyannyira rátalál, hogy akár még túl is hajszolja. Ha pedig anyanyelvem csodáival találkozom, szép szövegekkel, akkor lelkem megtelik örömmel. Nem véletlenül mondtam ezt a két példát: anyanyelv és identitás szorosan összekapcsolódik.

Akkor elárulom: sem nyelvésznek, sem pedig nyelvművelőnek nem készültem. Bár édesapám, P. Balázs János magyar–latin szakos tanárként nyelvész lett,

főleg a Jókai-kódex kutatója, s nyelvművelő tevékenységet is folytatott, de engem sokkal jobban érdekelték más kulturális jelenségek, különösen mai folklór megnyilvánulások (graffitik, tetoválások, jel-szavak). Hosszú időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy rájőjjenek: a dolgok (kultúránk, viselkedésünk, megnyilvánulásaink) mélyén a NYELV rejtőzik, az tart meg, az mozgat mindent. S a nyelv mindenkinek az ANYANYELV, nekem pedig a MAGYAR NYELV. Bár kezdetektől érdekelték a nyelvi kérdések is, szívesen szöszmötöltem régi és új magyar szavakkal, de átfogó élménnyé, sőt szemléletté felnőttkoromban vált nyelvünk, a magyar nyelv. Különösen azért, mert úgy láttam, hogy az arra hivatott nyelvtudományban sokan annyira mellékesnek tekintik.

S ekkor értettem meg Kosztolányi őszinte, mély lelkesedését: „Az a tény, hogy anyanyelvem magyar, és magyarul beszélek, gondolkozom, írok, életem legnagyobb eseménye, melyhez nincs fogható. Nem valami, mint a kabátom, még olyan sem, mint a testem. Fontosabb annál is, hogy magas vagyok-e, vagy alacsony, erős-e vagy gyöngye. Mélyen bennem van, a vérem csöppjeiben, idegeim dúcában, metafizikai rejtélyként. Ebben az egyedülvaló életben csak így nyilatkozhatom meg igazán. Naponta sokszor gondolkok erre. Épp annyiszor, mint arra, hogy születtem, élek és meghalok.”

Úgy látszik, hogy anyanyelvünk, identitásunk jelentőségének, értékének fölfedezésére meg kell ér-nünk. Nekem is idő kellett. Amikor eljött az idő, kiálltam az anyanyelv értékeinek felmutatása, fenntartása mellett. Ezt korábban és érkezésemig a nyelvművelésnek nevezett irányzat látta el. A nyelvművelés melletti kiállításom a tudományos életben némi számkivetettséget, sok népszerűséget és sok munkát, sok emberi kapcsolatot, sőt talán szeretetet jelentett.

A magyar nyelv: csoda

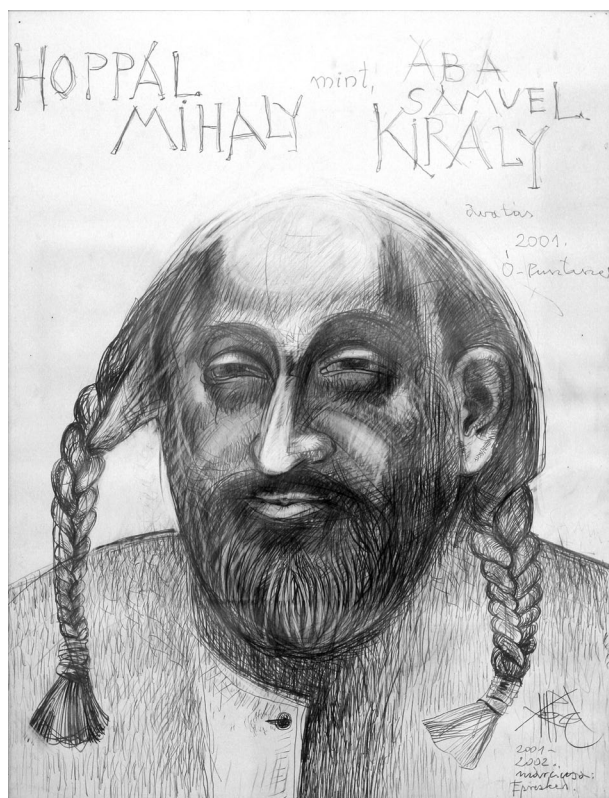
Alapesetben a nyelvész számára egy nyelv kutatása érdelemmentes tevékenység. Minden nyelv lehetőségeit tekintve egyforma, csak az egyik nyelv így, a másik meg úgy alakítja a felszíni formákat. Ám a magyar nyelvész számára a rideg, távolságtartó tudományosság mellett vállalhatóan megjelenhet a tárgy, a magyar nyelv szeretete, az anyanyelv iránti elkötelezettség. Már csak azért is, mert ismerünk olyan nem magyar embereket, akik ódákat zengenek nyelvünkről. Ha nekik fontos, akkor talán nekünk is fontos lehet. Közkézen forog egy páratlanul hízelgő írás

a magyar nyelvről. Szerzője John Bowring XIX. századi angol filológus és diplomata. Érdeemes idézni egyik magyar fordítását:

„A magyar nyelv eredete nagyon messzire megy vissza. Rendkívül különleges módon fejlődött, és struktúrája visszanyúlik arra az időre, mikor még a jelenleg Európában beszélt nyelvek nem léteztek. Egy olyan nyelv, mely szilárdan és határozottan fejlesztette magát, matematikai logikával, harmonikus összeilleszkedéssel, ruganyos és erős hangzatokkal. Az angol ember büszke lehet anyanyelvére, mely az emberiség történelmére és múltjára utal. Az eredetén meglátszik az a különböző nemzetektől származó réteg, melynek összességéből kialakult. Ezzel szemben a magyar nyelv egy tömör kódarab, melyen a viharok a legcsekélyebb karcolást sem hagyták. Nem olyan, mint egy naptár, mely a korrallal változik. Nincs szüksége senkire, nem kölcsönöz, s nem von vissza, nem ad és nem vesz el senkitől. Ez a nyelv a legrégebb, a legdicőségesebb monumentje egy nemzeti egyeduralomnak és szellemi függetlenségnek. Amit a tudósok nem tudnak megoldani, elhanyagolják, úgy a nyelvutatókban, mint a régészetben. Az egyiptomi templomok mennyezete, mely egyetlen szikladaraból készült, megmagyarázhatatlan. Senki sem tudja, honnan származik, melyik helységből hozták ezt a furcsa, bámulatos tömeget. Hogyan szállították, és emelték fel a templom tetejére. A magyar nyelv eredete ennél sokkal csodálatosabb fenomén. Aki megoldja, isteni titkot fog analizálni, és a titok első tézise ez: kezdetben vala a szó, és a szó Istennél volt, és a szó lett az Isten.”

Bár a tudomány emberének visszafogottnak, tárgyilagosságnak kell lennie, de annyi személyesség talán megengedhető, hogy bevallja: tudományának tárgya, a magyar nyelv – csoda.

Csoda, ahogy ez a nyelv létrejött, kialakult. Nem igaz, hogy ismerjük ennek a titkát. Az uráli-finnugor nyelvrokonság minden nyelvész egybehangzó véleménye szerint létezik, s ki is mutatható. De arra már nincsenek megdönthetetlen bizonyítékok, hogy a finnugorok vagy uráliak valaha valóban együtt is éltek volna. Az uráli-finnugor nyelvrokonság eleve kicsit más jellegűnek tűnik, mint a többi európai nyelv rokonsága. Talán az afrikai vagy óceániai nyelvek élet-történetéhez lehetne hasonlítani – ha tudnánk, mert azok is igen bonyolultak. Van tehát egy nyelvileg kimutatható rokonság, nincs azonban genetikai, történelmi, kulturális rokonság. Visszafelé haladva az

Aba király (grafit)

időben, a Kárpátokon túl, Etelközben elhomályosulnak a nyomok; vezetnek a Volga-Káma és az Ural felé, de vezetnek a Kaukázus felé is. Pusztán logikai úton is feltételezhetjük: népünk kezdeti és előtörténetében számos nyelvvel érintkezett, e nyelvek között kapcsolatok, áthatások jöhettek létre, s a törvénytörő etnikai keveredések nép és nyelv együttesnek gondolt kapcsolatát sokszor megzavarhatták. A „hadak útján”, a vándorlások-hányattatások során kulturális és nyelvi hatások érték az akkor még meg sem nevezett „magyar” nyelvet. Az Ázsia és Európa közötti „országúton” nagy volt a nyelvi, kulturális tülekedés.

Az összehasonlító és a történelmi nyelvtudomány máig nem tud mit kezdeni azzal a kérdéssel: egy valóban kimutatható nyelvi hasonlóság vagy azonosság mennyiben genetikai (közös származáson, együttélésen alapuló), és mennyiben kulturális (areális) kérdés. És nincs pontos meghatározása vagy arányszáma annak: milyen és mennyi nyelvi azonosság kell a genetikai rokonsághoz, s mikortól tekinthetők a hasonlóságok, azonosságok az egymás mellett élés természetes következményének. Ez nem is lenne baj. A baj az, hogy kimondják vagy erőteljesen utalnak rá: a nyelvi rokonság közös eredetet jelent. Nem. Lehet, hogy csak hosszabb-rövidebb ideig való együttélést, erőteljes kulturális-nyelvi hatást.

De vissza a csodához. Csoda tehát a magyar nyelv keletkezése és előtörténete, mert nem látunk bele. Csoda a fennmaradása. A magyar nyelv ugyanis sokszor került végveszélybe. Nyilván már a vándorlások során is, ám erről nincsenek pontos információink. De a letelepedés (honfoglalás) után olyan erős kulturális hatás érte a magyarságot, hogy jószerével akkor ősi szokásaival, hiedelmeivel, vallásával együtt a nyelvének is el kellett volna tűnnie. Igen, az lett volna a természetes, ha a honfoglalás után visszaszorul és eltűnik a magyar nyelv, az akkor már magyarnak nevezett nép nyelvet vált. Ha hitelt adunk a magyar nyelvtörténészek állításainak: a honfoglalás kori és az azt követő időszak földrajzi és személyneveinek nagyobbik része szláv. Ha a nevekben ilyen erős a szláv hatás, akkor vajon miért nem cserélt nyelvet a X–XI. századi magyar?

Azután ott van a magyar nyelv presztízse. Az Árpád-korból alig vannak magyar nyelvemlékek, jóval nagyobb számban maradtak ránk latin szövegek. Az Árpád-korban magyarul írni nem nagyon lehetett, esetleg: „ciki” is volt. Vajon akkor miért nem szorult ki a magyar nyelv? Miért erőlködtek egyesek mégis a nehézkes magyar írással? 150 éves török uralom. Vajon miért nem törökösödött el a magyarság egy része? Habsburg elnyomás. Miért nem németesedtek el a magyarok? Inkább ennek a fordítottja történt: a betelepülők magyarosodtak. Pedig minden ismert törvényszerűség szerint a hódítók és többségben lévők kultúrája és nyelve szokott győzni. Csoda, hogy ez a magyar nyelv esetében nem így történt.

De a legfőbb csoda a XVIII. század vége és a XIX. század eleje. A XVIII. század végén sokaknak feltűnt, akik magyar kultúrát és nyelvet szerettek volna művelni, hogy valamiért tökéletesen nem lehet. Lemaradtunk. Kazinczy meg is fogalmazta: a magyar nyelv – ellentétben a klasszikus és más európai művelt kortárs nyelvekkel – mintha nem lenne alkalmas minden részletnek, árnyalatnak a kifejezésére. Ma azt mondanánk: nyelvi hiány állt elő. Kazinczy ezért indította el a nyelvújítást. Súlyos börtönök után, anyagi nehézségek között, messze a központoktól arra vállalkozott, hogy szellemi pezsgést kezdeményezzen: lelkesítsen, buzdítson, összekapcsoljon embereket, közösségeket, felfogásokat. Ismerek olyan véleményt: ha Kazinczy nem lett volna, lehet, hogy most nem magyarul beszélénk a Kárpát-medencében. Ki tudja, talán túlzás. De annyi igazság van benne, hogy más magyar nyelven beszélénk, és más

lenne a viszonyunk az anyanyelvhez. Kazinczyék érdeme, hogy korszerűsítették, a kor igényeihez igazították a magyar nyelvet, de még inkább az, hogy elültették a fejekben: lehet fejleszteni egy nyelvet. Ez az érzés bennünk magyarokban máig elevenen él. Nem véletlen, hogy sokan másolták: csehek, észtek, törökök; sőt a héber nyelvújítók is.

A nyelvek életéről való tudásunk alapján a magyar nyelvnek fel kellett volna oldódnia, el kellett volna keverednie, el kellett volna pusztulnia itt, Európa közepén. Nem ez történt. Ez a keletről jövő nyelv megerősödött, fölértékelődött, a modern kor nyelvi igényeinek tökéletesen megfelelő kommunikációs nyelvvé vált. Csoda.

A magyar nyelv megtartása: kötelesség

Tehát a magyar nyelv nemcsak önmagától olyan, amilyennek mi ismerjük. Mi, mai magyarok jeles elődeinknek, legfőként Kazinczynak köszönhetjük azt a tudást és hitet, hogy a nyelv fejleszthető. Ezt tükrözi irodalmunk is. Illyés Gyula írja: „Alig van ország, ahol, mint nálunk, annyi szépíró műveiből lehetne külön könyvet vagy könyvecskét összeállítani ilyen címmel: Anyanyelvemről”. Ez a jelenség rám, az antropológusra, nyelvészre, tanárra különös felelősséget ró. Az anyanyelvvel való foglalkozás kiemelt feladatunk, ráadásul érdemes, mert sikeres vállalkozás.

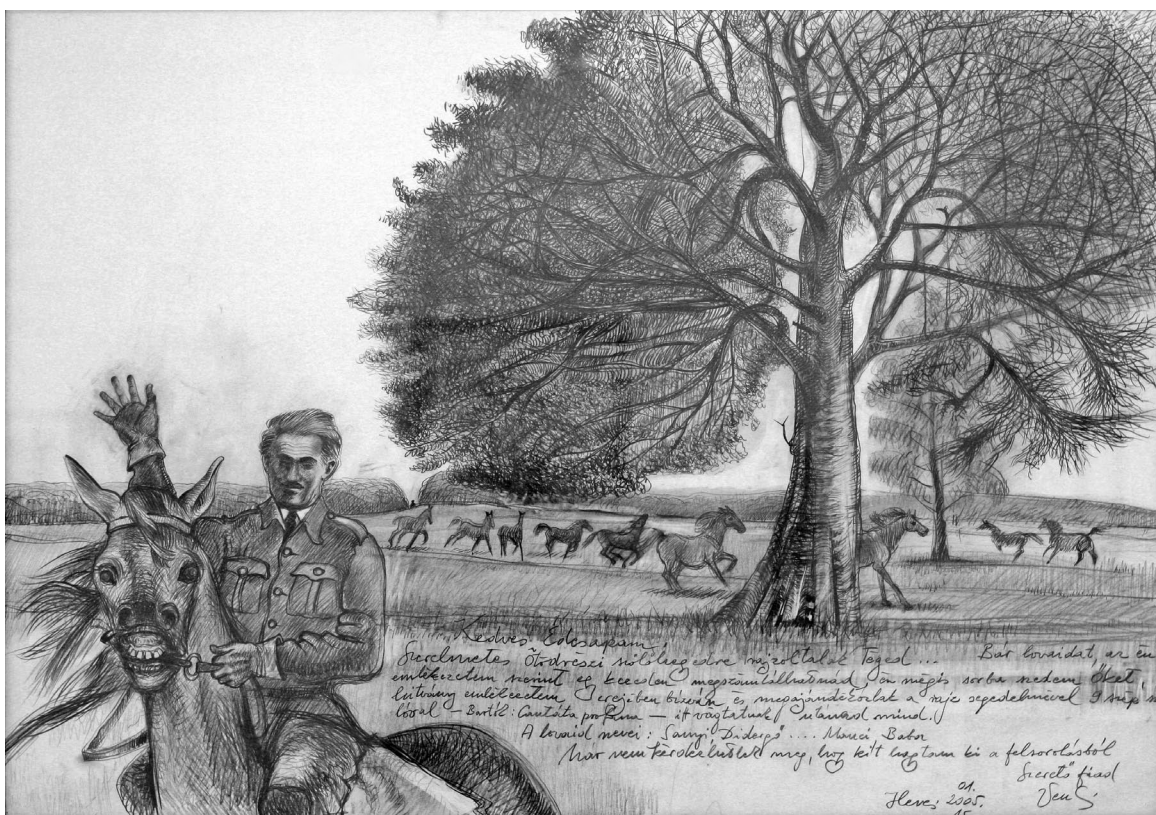
A XX. századi magyarságot, a magyar kultúrát és nyelvet súlyos csapás érte a trianoni döntés miatt. A magyar kultúra és nyelv sok területen visszaszorul. A magyar nyelvhatár minden oldalon foszladozik, a magyarság szórványosodik. Ha a jelenlegi tendenciák folytatódnak, nem túlzó becslések szerint, Székelyföldet és a Csallóközt leszámítva a határokon túl nem lesznek nagyobb magyar nyelvű tömbök. Nyilvánvaló, hogy akit a magyar nyelvért üldöznek, azt nekünk, magyarországiaknak védeni kell. De az is természetes, hogy általában védjük, terjesszük a magyar nyelvet – mert rajtunk kívül ezt soha senki nem fogja megtenni. Ha a magyar nyelv feloldódik, elpusztul, az kizárólag a mi felelőségünk.

Korunkban új technológiai és társadalmi jelenségek hatnak a nyelvekre, így a magyar nyelvre is. Igazából nem is tudjuk, hogy mekkora hatással vannak ránk a folyamatosan megújuló technológiák. Persze nekünk a magyar nyelv és kultúra a fontos, nekünk arra kell figyelni. Az elmúlt negyedszázadban a nyelvet annyi hatás érte, mint amennyi azelőtt év-

századok alatt sem. A nyelvi változások ennek következtében felgyorsultak. A nyelv mindenre képes, képes is lenne követni a változásokat, de a beszélő ember, az agyi tevékenységek a maguk jellegénél fogva nem. Ezért korunkban megsokasodtak a kommunikációs (kifejezési) problémák. Különös módon az információ és a kommunikáció társadalmá egyre inkább a lélektani és kommunikációs zavarok és konfliktusok társadalmává alakul át. A „túlfejlett” világ, civilizáció sokasodó definíciós problémái újabb és újabb megértési nehézségeket hoznak magukkal. Gondolok itt a jelenségek egyre bürokratikusabb megközelítésére, leírására, szabályozására, a multikulturalizmusból fakadó túlbonyolított és csupa jó szándékból kilúgozásra javasolt beszédmódokra, a társadalmi átalakulások során sokasodó, a kulturális és nyelvi igényességből kiszoruló rétegekre. Nem kell messzire mennünk: a mai Magyarországon mindennapi jelenség az általános iskolát elvégzett, de valójában írni-olvasni-számolni nem tudó fiatal; a nyilvánosságban megszólalni nem tudó érettségizett; az egyetemi padosorokban is szövegértési és helyesírási nehézségekkel küzdő hallgató. Nem gondoltuk volna, hogy az informatika világában ekkora műveltségi problémákkal kell szembesülnünk, hogy ennyire szét szakadhat a társadalom. Az írástudó felelőssége,

hogy erre felhívja a figyelmet, hogy cselekedjen. Mindenki a maga területén. Kodály Zoltán sem hitt a nyelv pusztán önmagában, spontán módon való fejlődésében: „A magyart is tanulni kell, még a született magyarnak is. Ha nem csiszolja, újítja folytonosan, beroszdásodik.”

A magyar nyelv fenntartása, korszerűsítése az én programomban: a nyelvstratégia. Ennek része: a nyelvművelés. És mindez beleágyazódik egy kulturális stratégiába, törekvésbe: felelősen gondolkodni magyarságról, kultúrájáról és nyelvéről. És tenni érte. Számomra ezt a magyar nyelv értékeinek, lehetőségeinek felmutatása jelenti. Nyelvi ismeretterjesztésnek vagy nyelvművelésnek is mondhatjuk. Ez pedig csak akkor lehet sikeres, ha az értékeit ismerő és becsülő közösség van a háttérben. Egy baráti beszélgetésben Panek Zoltán ezt mondta nekem: „Anyanyelvünket csak együtt tudhatjuk jól”. Ezért indítottam el szerényen és fokozatosan a bennünket sokszor megbéklyózó, magunk által kreált és gyakorolt hungaropesszimizmus ellensúlyozására a hungarooptimista programot. Cél és hit nélkül nincsen cselekvés. Számomra így fonódik össze egy látszólag partikuláris kérdés, a nyelvhelyesség, a nyelvművelés egy nagyon is központi kérdéssel: a magyarság fennmaradásának, jóléti fejlődésének, jövőjének kérdésével.

Sétalovaglás (grafit)

Magyarnak és modernnek lenni

Beszélgetés Balázs Gézával

A magyar nyelv napja apropóján kérdeztük egyetemi életéről, szakmai elveiről, a magyar nyelvstratégiáról és életútjáról Balázs Géza nyelvészt, néprajzkutatót, tanszékvezető egyetemi tanárt.

– Ön nyelvész és néprajzkutató. Bár a két szakterület tartalmilag nem áll messze egymástól, mégis érdekes, hogy miért alakult így a pályája.

– Gyermekkoromban elsősorban író szerettem volna lenni. Azután pedig tanár. Édesapám nyelvész volt, de nem ezért lettem én is az, bár gyermekkori beszélgetéseink és a tanításai azért előjönnek. Ő is, édesanyám is többnyelvű közegben nőttek fel a Felvidéken, mindketten több nyelvet beszéltek. Az egyetemen, az ELTE bölcsészkarán, pompás szellemi légkörben tanulhattam magyar–népművelés–néprajz szakon. Elsősorban néprajzkutatónak készültem, de a nyelvészek elragadtak, állást kínáltak, így kerültem a Mai Magyar Nyelvi Tanszékre, ahol azóta felkapaszkodtam a szamárlétra tetejére. Ma már a legtágabb értelemben vett nyelvi kérdések jobban érdekelnek, de a néprajzos, sőt az írói vénám is megmaradt, ami talán kiderül az általam papírra vetett sok-sok szövegből. Könyvek, tanulmányok, cikkek, rádió- és tévéműsorok, előadások, interjúk... Talán az esszé, az irodalmi esszé műfaja áll hozzám legközelebb. Ez tudományos, ismeretterjesztő, és talán egy kicsit esztétikai kategória is.

– A tökéletességre törekszünk mindahányan a kutatásaink, tanulmányaink megírása során. A ki nyomtatott szöveget olvasva, néha

azzal szembesülünk, hogy lett volna még csiszolnivaló, néha pedig viszonylag elégedettek vagyunk. Mely könyveit tartja egészen sikerültnek? És melyeket meghatározónak? Egyáltalán, hány könyve, hány tanulmánya jelent meg összesen?

– Egyszer tréfásan azt találtam mondani, hogy százötven évre elegendő programom van, azóta kiderült, hogy talán ennél több is. A honlapomon végigböngészhető, hogy hány könyvet írtam, szerkesztettem, ha jól tudom, 150 fölött van ezek száma. A Magyar Tudományos Művek Tárában a könyvek mellett a különféle pontokat érő tanulmányok is megtalálhatók. Ismeretterjesztő írásaim, rádió- és tévéműsoraim számát nem tudom; hozzávetőlegesen 2500 rádió- és 1500 tévéműsort készítettem. Kőbányán, ahol születtem, azt mondják, ennyi gombócból is elég. Hogy melyek a legjobbak, az idő majd eldönti: én egyformán szeretem a monográfiának számító pálinkás könyveimet, a fatikus nyelvi elemekről, szövegekről, az álom nyelvéről szólókat, a nyelvstratégiai trilógiámat, vagy a nyelvi-kulturális barangolásaim leírásait. Ha kérnek, írok. Legutóbb a Vasutas Magazin ragadott el a *Mozdonyfüstös néprajz* című (Molnár Gergellyel közösen szerkesztett) könyvünk kapcsán. A velem készült interjúból kiderült, hogy mozdonyvezető is szerettem volna lenni.

ni. Erre küldtek egy „vezetőálláson való tartózkodási engedélyt”, és márciusban Somogy megyét körbeutazhattam egy mozdonyon. Kőbányán azt mondják a sikerre: sikeres vagyok, fél kézzel elérem a villamoson a kapaszkodót. Vagy: fél kézzel kinyomom a lekvárt a palacsintából.

– Sokoldalú személyiség, a nyelvtudomány határait szívesen tágítja, keresi interdiszciplináris kapcsolatait. Az álom nyelve címmel nemrég megjelent kötete is erről tanúskodik. Mi ezzel a célja?

– Érdeklődésem középpontjában a magyar közösség, a magyar nyelv és kultúra áll. Persze, nemzetközi kitekintésben. Érdekel az ember nyelvhasználata, szokásai, mentalitása. Ehhez egy út a nyelvtudomány, én ezen belül is inkább a „kiterjesztett”, interdiszciplináris nyelvtudományban mozgok szívesen. Sok elődömhöz hasonlóan a nyelvet mindig az emberrel, a környezettel, a társadalommal együtt vizsgálom, ezért vonzódok olyan megközelítésekhez, amelyeket antropológiai nyelvészetnek, szemiotikának, pragmatikának vagy társaslélektannak szokás nevezni. Ezek metszéspontjában találok rá olyan témákra, mint például tíz éve az álom nyelvére egy indiai faluban való fölébredésemkor, vagy, hogy más példát is mondjak, a tudatos,

retorikus nyelvi jelenségek mellett az ösztönös (tudatalatti) nyelvi jelenségekre. Foglalkoztat, hogy miért káromkodunk, miért viccelünk, miért mondunk olyat is, amit nem akarunk, miért hazudunk, miért társalgunk „csak úgy”, minden komolyabb jelentés vagy cél nélkül, melyek az első, és melyek az utolsó szavaink. *Az álom nyelve* című könyvemben arra keresem a választ, hogyan szerveződnek az álmaink, merthogy hasonlóságot fedeztem fel a gondolataink (gondolatalakzataink), a beszédünk és az álmok szerveződése között. A könyvben persze olyan kérdéseket is tárgyalok, mint az álmok színe, a közös (univerzális) álmok, az álomban való beszéd, és – néprajzi ihletettséggel – az álmok jelentését kereső ember. Mindenesetre jobban megismertem magamat az álmaim iránt megnyilvánuló figyelemmel.

– *Akkor már érthető, folytatva a sort, hogyan kapcsolódik össze a graffiti, a barlang, a vasút és a pálinka.*

– Talán a graffiti, a falfirkálás volt az első antropológiai jellegű témám. A gödöllői helyi érdekű vasút mellett laktam, utaztam a HÉV-en, láttam a firkálásokat, gondoltam, összegyűjtöm őket. Így született meg a keleti tömb, a volt szovjet érdekszféra első graffitigyűjteménye és elemzése. Ezt követték a tetovált szövegek, a jelenvényfeliratok, a politikai jelszavak, húsvéti locsolórigmusok... Barlangász barátaim elvittek alig ismert barlangokba, innen jött a barlangnevek gyűjtése, mert érdekes volt, hogy a barlangászok úgy adnak nevet az újonnan felfedezett barlangoknak, barlangi járatoknak, mint az első, beszélni tudó ember. Vízitúrám során pedig meg-

ragadtak a kenunevek. Ezek addig jórészt feltáratlan területek voltak, s a névadó ember szokásait írták le. Mindig szerettem a vasutat, már középiskolás koromban írtam helytörténeti dolgozatot a budapesti HÉV-ekről. Ez irányú érdeklődésből született meg a közlekedésnéprajz és közlekedésantropológia. A pálinka témájához egy néprajzi szemináriumi dolgozat vezetett – magam sem hittem, hogy annyira „szűz” témába nyúlok, hogy én leszek az első magyar pálinkamonográfus, sőt, a pálinkások szerint az 1998-tól felfutó pálinkareneszánsz elindítója. E téren talán még nagyobb sikereket értem el, mint a nyelvtudományban, ahol azért rendre megjelentek olyan írások rólam: hogy nem is vagyok nyelvész... Kőbányán ilyenkor cselekedni szoktak, de már elköltöztem onnan.

– *Az Ön nevéhez fűződik a magyar nyelvstratégia kidolgozása. Mit takar ez a fogalom?*

– A nyelv nemcsak spontán, ösztönös módon változik, hanem tudatos törekvések is hatnak rá. A nyelvstratégia tudatos, szervezett gondolkodás és tevékenység. A nyelv-művelés feladatainak továbbgondolása vezetett el a magyar nyelvstratégia kidolgozásához. A legnagyobb magyar nyelvstratégia Kazinczy Ferenc volt. A nyelv-újítás óta szinte folyamatos és akadémiai-egyetemi szintű nyelv-művelést az 1990-es években durva támadások érték: hogy tudománytalan, hogy kirekesztő, hogy ilyen tevékenységre nincs is szükség. Akkor úgy éreztem, hogy bár a kritikák egy részében van igazság, és ezt meg is kell fontolni, mégsem lehet kiönteni a fürdővízzel együtt a gyereket. Gondoljuk végig, szervezzük újra a magyar

nyelv-művelést! Ennek a munkának egyik része a többszintűség. A nyelvi cselekvés szinterei: nyelvpolitika, nyelvi tervezés, nyelvstratégia, nyelv-művelés, nyelv-védelem. Mindegyiknek van feladata, területe. Mindegyiket lehet jól, hasznosan és rosszul, károsan művelni. Bízom benne, hogy én az előbbi csoportba tartozom.

– *Ön szerint van pejoratív él napjainkban a nyelv-művelés kifejezésben és tevékenységben?*

– Az 1990-es években kiobbán, főleg a hivatalos (akadémiai) nyelvtudomány felől jövő kritikák, valamint támadások miatt: van. Korábban a nyelv-művelés elismert tevékenység volt, az Akadémián külön osztállyal. Azóta nyelv-művelőnek lenni kicsit vagy nagyon lesajnált helyzetet jelent. Az MTA-n beadható disszertáció a nyelv-művelés káros voltáról, de a nyelv-művelésről mint hasznos tevékenységről biztosan nem. A felsőoktatásból is eltűnt a nyelv-művelés tantárgyként – holott mindennapi tapasztalatunk, hogy hallgatóink nagy részének vannak olvasási, (helyes)írási és legnagyobb részének retorikai gondjai. A nyelv-művelés régen és ma is megpróbált ebben segíteni, a nyelv-művelés ugyanis nemcsak hibáztatás és hibajavítás: hanem retorika, beszéd-művelés, fogalmazástanítás, stílus-művelés, nyelv-gazdagítás, választékosságra és illősegre való törekvés.

– *Vezetője a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoportnak, a Magyar Nyelvi Szolgáltató Irodának, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának, alelnöke az Anyanyelv-ápolók Szövetségének. Nagyon jól összefogja a szétaprózottnak tűnő tudomány-művelést. Honnan merít erőt ehhez a sok feladathoz?*

Sára Sándor hívott meg a Duna Televízióba, s lett belőle legalább 1500 Hej, hej, helyesírás műsor.

– Grétsy László tanár úr írt egy néhány soros baráti üdvözetet az 50. születésnapomra egy mások által kiadott kis füzetbe (amelyben egyébként az addigi munkásságomat foglalták össze). Ebben azt írja: „Kettő van belőle”. Nos, sem Gólyakalifa, sem Esti Kornél nem vagyok, nem osztódom két részre, jól kijövök magammal. Tény, hogy tág az érdeklődési köröm, naponta rohannak meg új gondolatok, alig győzöm ezeket följegyezni. Jól tudok távoli tudományterületeket összekapcsolni, gyermekkoromtól írok (édesapám már kisgyermekkoromban kijavította írásaimat, s ez jó magániskola volt), könnyen és gördülékenyen fogalmazok, a gyermekkori magántanulásnak köszönhetően tíz ujjal, vakon gépelek. Jó a szervezőképességem, az élet- és munkarendet gazdaságosan osztom be, minden elvállalt feladatot pontosan teljesítek... Talán ez a titkom. S ha hozzáteszem, hogy bár a legtöbbet íróasztalnál, írógépnél, számítógépnél látom magamat, azért nem felejtettem el élni: mindig voltak közösségeim, tartós barátságok vesznek körül, mindig szer-

veztem valamit, és úgy vélem, hogy még „élni sem felejtettem el”.

– Alapítója a Diákújságírók Országos Egyesületének, és vezetője a Bolyai Önképző Műhelynek. Hogyan kötődik ezekhez a szervezetekhez?

– Már az általános iskolában megszerveztem az iskolaújságot, a kőbányai I. László Gimnáziumban pedig a diákrádiót – de osztályújságunk is volt. Ez a tananyagon túli, de mégis iskolai önképző tevékenység azt követően állandósult nálam, hogy 1982-től nyaranként diákrádiós és diákújságíró-táborokat szerveztünk, majd 1989-ben létrehoztuk a Diákújságírók Országos Egyesületét (DUE). Ez ma már a DUE Médiahálózat, a legnagyobb magyarországi újságíró-szervezet, és nem is nagyon tudok olyan médiumot, ahol ne lenne „dués”. Életem fontos része volt ez a tevékenység, de az utóbbi két évben már távolodom, tanítványaim tanítványainak tanítványai viszik tovább, nélkülem. A Bolyai Önképző Műhelybe Kőhalmi Ferenc hívott meg 2002-ben: ez egy egyedülálló egyetemközi értelmiségképző szakkollégium. Az első

évtizedben „tanító” voltam, 2013-tól ügyvezető: a más egyesületekben szerzett tapasztalataimat most itt hasznosítom, szeretném, ha a leendő felelős magyar értelmiség egyik gyújtópontja lehetne ez a műhely. Hálás vagyok a sorsnak, hogy itt kerültem kapcsolatba olyan jeles értelmiségiekkel, mint Roska Tamás, Freund Tamás, Vizi E. Szilveszter és Szász Domonkos. Ebben a beszélgetésben sok szervezet került már szóba, úgy tűnhet, mintha valami cezarománia, hiperaktivitás vagy kompenzáció hajtana. Ám, ha a dolgok mögé nézünk, másról van szó. Szinte valamennyi szervezetet vagy én és szoros baráti köröm hozta létre, vagy éppen azért „passzolták” rám, mert nem működött, halódott. Valamennyi rám bízott szervezetet működtettem, felhoztam, mert megkerestem a kapcsolódásokat, szinergiákat. Mondok egy példát: az ugye jó, ha egy országban van öt anyanyelvi szervezet. De vajon az jó-e, ha az öt anyanyelvi szervezet szigorúan külön programokat szervez, ezeken a programokon megjelenik egy-egy tucat ember, s az együttműködés hiányában soha nincs olyan rendezvény, ahol a hasonló érdeklődésű emberek találkozhatnak? Arra törekedtem, hogy összekapcsoljam ezeket a szervezeteket. A diákokat az egyetemistákkal, az újságírókat a tudománnyal, a szemiotikát a nyelvészettel, és minden szervezetet, témát a nagyközönsséggel. Lehet, hogy a népművelés szakon is tanultam valamit.

– Pár évvel ezelőtt két kollégájával, Pusztay Jánossal és Pomozi Péterrel kidolgozták egy nyelvstratégiai intézet tervét, amely létre is jött, azonban Önök ennek a működtetésében semmilyen sze-

repet nem kaptak. Hogyan értékeli ezt? Milyen érzésekkel vette tudomásul?

– A magyar nyelvtudományban 1906 óta van arról szó, hogy szükség lenne önálló nyelvvelő intézményre. Legutóbb a hetvenes években Grétsy László vetette ezt fel. Amikor az 1990-es években a már említett nyelvvelés-ellenesség szárnyra kapott, a kezdetektől arra gondoltam, hogy a nyelvstratégia, nyelvvelés nem maradhat egyes értelmiségi, írók, műszakiak, orvosok, nyelvészek egyszemélyes hobbija, ennek a tevékenységnek intézményes hátteret kell biztosítani. Ezt már 1996-ban leírtam a Magyar Nyelvőr című folyóiratban. 2000-ben a különböző egyetemeken, főiskolákon dolgozó kollégáimmal megalapítottam a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoportot, 2006-ban pályázati támogatással létrehoztam a Magyar Nyelvi Szolgáltató Irodát (ennek neve Manyszi, a mai napig működik, állandó és ingyenes nyelvi tanácsadással), s egy jó pillanatban, 2014-ben Pusztay János és Pomozi Péter kollégámmal eljuttattuk a kormánynak elképzelésünket a Magyar Nyelvstratégiai Intézet (Manysi) megalapítására. A kormány ezt el is fogadta. Mondanom sem kell, hogy a nyelvvelés-ellenesek ismét fölzdúldultak, én pedig minden médiumban védtem ezt a tervet. A Manysi élére aztán egy olyan nyugdíjas nyelvész került, aki mögött nem állt jelentős teljesítmény. Talán azért, mert távolról olyannak tűnt, aki a táborkok között egyeztetni tud. Ez annyira sikerült neki, hogy az alapítókkal szóba sem állt, stratégia helyett ad hoc ötletet vetett fel, az intézet vezetése alatt semmilyen eredményt nem tudott fel-

mutatni. Az eredménytelenség miatt egyébként nem is támadt senki, csak én, mert sajnáltam az elherdált pénzt. Végül az igazgató dicstelenül, egy széteső intézetet hátrahagyva, másodszer is nyugdíjba vonult. Ez 2017-ben volt, az új igazgató most próbálja meg újraindítani a Manysit; az eredményekről majd a következő években tudok véleményt mondani. Ha fogok. Merthogy a kérdésben benne volt: „milyen érzésekkel vettem ezt tudomásul”. Nem jó érzésekkel. De megnyugvással. Annyit érdemes talán még hozzátenni, hogy voltam ugyan intézményvezető, dékánhelyettes, rektorhelyettes, jelöltek egy nagy nemzeti intézmény alelnökének (nem vállaltam el), felkértek más pozíciókra (ezekre benyújtottam pályázatot, de azután nem választottak meg), az MTA legmagasabb tudományos fokozatától „tudós” grémiumok kétszer tanácsoltak el (mindkét ott elvetett monográfiám azóta megjelent, és nagy nemzeti törekvéseknek lett az alapja). Mind ezt tudomásul vettem, és Illyés szavaival „nem menekültem”, tettem a dolgomat mindig ott és úgy, ahogy lehetett. És semmit sem bánok, semmi sem hiányzik. Hogy mondják Kőbányán? Csak egészség legyen, a többit megvesszük.

– *Mindenki a kis füzetébe állandóan jegyzetelő nyelvészként ismeri a baráti közösségekben. Egyszer úgy fogalmazott, hogy mindig bekapcsolt állapotban van, folyamatosan gyűjti az anyagot, mint a méhecske. Ha jól tudom, ez az alapja a Kossuth rádióban elhangzó Édes anyanyelvünk műsora jegyzeteinek. Mindennap szerepelni a közszolgálati rádióban egyrészt népszerűséget jelent, de tudom, Önt ez nem izgatja külön-*

nösképpen, az már annál inkább, hogy van-e hatása ezeknek a műsoroknak. Ha igen, miben nyilvánul meg?

– Először is ellentmondok: nem titkolom, szeretek szerepelni. Úgy harminc éve szinte mindennap vendég vagyok a médiában. Egy minisztériumi sajtófőnök barátom mondta: „Ha egy reggel fölkelek, és nem találkozom Balázs Géza nevével, akkor valószínűleg meghaltam.” Ám erről csak részben tehetek. Tény, hogy nem én jelentkeztem, engem mindig hívtak, én mindig mentem, és a legtöbbször visszahívtak. Olyan ember vagyok, aki szeret hasznos, a mindennapokban látható eredménnyel járó munkát végezni. Ezért is örülök annak, hogy az ELTE-n az alkalmazott nyelvészet mesterképzés felelőse vagyok. És mindannak, amit más nem vállal el. Valóban szinte mindig jegyzetek, gyűjtöm az anyagot. Kőbányai kifejezéssel: BMV-vel járok (busszal, metróval, villamossal). Javaslom másoknak is. Kiterjedt levelezést folytatok, mostanában persze inkább már e-mailen. A sajtó, rádió, televízió és a világháló sokakhoz eljuttatja gondolataimat. Így nemcsak az egyetemeken (több egyetemen is tanítottam és tanítok), hanem ennél jóval nagyobb közönségnek mondhatom el gondolataimat. Előadásaimra a hallgatók mindenféle kényszerítés (katalógus) nélkül is eljárnak. Napi rádiós nyelvi és kommunikációs megszólalásaimat sokan követik. Gyakran valós és virtuális hallgatóim, munkatársaim adataiból, fölvetéseiből építkezem; válaszolok kérdéseikre, továbbítom a gondolatokat, problémákat emberek, közösségek között. Műsoraimra rendszeresen hívok vendégeket. Rádió- és tévé-

A diákújságírók egyesületének (DUE) egyik sajtófesztiválján Polcz Ádám tanítványom, doktoranduszom, most pedig már kollégám kérdez.

műsoraimban nagyon sok nyelvész és néprajzkutató szerepelt, sokaknak az én műsoraim őrzik egyedül a hangjukat, gondolataikat. Egyszer azt mondta rólam egy kritikus, hogy modern Kazinczy vagyok. Ez nagyon jólesett. Később jöttem rá, hogy szinte napra 200 évvel később születtem, mint Kazinczy Ferenc, és életpályám sok tekintetben párhuzamos az övével (mondjuk nem voltam börtönben, de Kőbányán azt mondják, „mindenkinek van egy téglája a börtön falában”, viszont ugyanúgy ki-rekesztett az Akadémia, mint őt).

– *Előfordul, hogy olyanok támadják, akik el nem tudják képzelni, hogy egy-egy konferencia, nyári egyetem megszervezése mekkora munkával jár, és ezekből évente Ön többnek is a gazdája. Nagy vonalakban felsorolná a legfontosabb, Ön által szervezett rendezvényeket?*

– Mielőtt megtenném, azért azt hangsúlyoznám: nem vagyok elméletellenes. Sőt, tevékenységem mélyén mindig elkötelezetten elméletelvű vagyok, s talán született is néhány saját meglátásom, amely elméletben is építi a tudományt.

Megszűrt gondolatok munkacím-mel tervezek is egy vázlatos összeállítást a legfontosabb fölvetéseimből. Engem nem zavar, hogy vannak „fotel- vagy nejlonn nyelvészek”, mindenkinek azt kell csinálnia, amiben hisz, vagy amit szeret. Én a – Szépe György kifejezésével – „hasznos” nyelvészetet és a „napsugaras” filológiát (szemiotikát, antropológiát) művelem. Akkor a felsorolás: 2003-tól minden évben *Semiotica Agriensis* (tematikus jeltudományi konferencia és kiadvány, Eger), 2005-től évente *Jelentés a magyar nyelvről* címmel kutatás, összefoglaló kiadvány, 2007-től két évente *Új nézőpontok a magyar nyelv leírásában* (konferencia, kötet, ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszék), 2012-től anyanyelvi júniális, amely 2014-től évente megrendezett nyelvészta-borrá nőtte ki magát (Sátoraljaúj-hely, Széphalom), 2016-tól Bihari (Partiumi) Szabadegyetem (Berettyóújfalú). Emellett csaknem másfél évtizede átvettem Grétsy Lászlótól az áprilisi országos magyar nyelv hete programjainak gondozását is. 2012-től szervezem a Magyar Nyelv és Kultúra Nem-

zetközi Társaságának júniusi esszé-konferenciáját, minden novemberben a magyarság összetartozását szolgáló tematikus konferenciákat, és 2015-től rám hárul az 1970-ben indult, öt évente megrendezett „anyanyelvi konferenciák” menedzselése is.

– *Mindeközben fő munkahelye az ELTE, ahol tanszékvezető, a diákok által „kukorinak” becézett kultúra, kommunikáció, retorika tantárgyat tanítja, valamint médiaismeretet, nyelvpolitikát, általános és alkalmazott nyelvészetet oktat. Elégedett a hallgatókkal? Milyenek a mai leendő magyartanárok, értelmiségiek?*

– Nagyon szeretek tanítani. Megéltem, és rendszeres nyílt kritikával illetem az elitegyetemről tömeggyetemmé válást, megjósoltam, hogy meglesz ennek a bójtje: beteljesedett. Megértettem, hogy egy időben a felsőoktatásban kellett „parkoltatni” a fiatalokat, nem lévén munkalehetőség. Ennek káros következménye lett a sok kamuszak („ruhatár- és büfészak”), és a magát értelmiséginek gondoló, öntudatos félértelmiségi. A tömegesedésnek óriási színvonalcsökkenés lett az eredménye. Ma sok fölös energiát emésztenek fel az egyetemre nem valók, az egyetemet bulinak tekintők; sokszor nem marad időnk a valódi értelmiségképzésre. Egy kolléganóm mondta (ez nem kőbányai mondas): régen azok jöttek bölcsészkarra, akik szerettek olvasni, ma azok, akik tudnak. Holnap meg – teszem hozzá – azok is, akik nem tudnak. Abszurdnak tartom, hogy igazolt olvasási vagy írási nehézséggel be lehet jutni a bölcsészkarra. A felsőoktatásban tapasztalt jelenségeket felsoroló és elemző írásaimból lassan egy kötetnyi gyűlik össze. A bosszantó

jelenségek ellenére persze szerettem a hallgatóimat, s különösen nagy öröm, hogy egyre több fiatal jön kimondottan hozzám, tőlem tanulni. Valószínűleg nagyon öreg lehetek már.

– *A honlapját megtekintve megállapíthatjuk: nyitott ember, aki szívesen megosztja másokkal a gondolatait, élettapasztalatait a csaknem naponta megírt, rövid jegyzeteiben. Van ezzel célja? Vagy egyszerűen a „kiírás” a fő motiváló erő?*

– Az írás, így a naplóírás is: fegyelmű. Ha az ember időről időre összefoglalja gondolatait egy-egy témában, társadalmi jelenséggel, színházi előadással, tanulmánnyal, könyvvel kapcsolatban, akkor a maga számára is rendszerezi, leszűri a tapasztalatokat. Szösszeteimre (a szót én hoztam vissza a süllyesztőből) csak néhány lájkot szoktam kapni, ellentétben azokkal, akik politikával foglalkoznak, ők több ezret. Tehát én inkább magamnak írok nyilvános naplót, és ha ez másokat is érdekel, az ajándék. Mint a kőbányai sör a nap végén.

– *Ugyanezen a honlapon láthatjuk, hogy tart ismeretterjesztő előadást, akár a legkisebb településen is. A nyelvészek többsége némileg lenézi az efféle tevékenységet. Mi erről a véleménye?*

– Nem foglalkozom azok véleményével, akik mindenre fanyalognak, mindenben a hibát keresik. Ők energiavámpírok, nem akartam soha megfelelni nekik. Minden iskolatípusban, a Keresztúri úti általánosban, a kőbányai I. László Gimnáziumban, az ELTE magyar-néprajz-népművelés szakán sok-sok remek tanárom volt. A felsorolás nem lehet teljes, de nagy hatással volt rám Bicskei Gáborné a középiskolában, majd pedig az

egyetemen: Balassa Iván, Dömötör Tekla, Papp József, Voigt Vilmos, Fábíán Pál, Rácz Endre, Czine Mihály, Bécsy Ágnes, Beke László, Csepeli György, Király Jenő. Vannak saját, sikeres tanítványaim, doktoranduszaim, az első Junior Prima-díjas nyelvész is az én hallgatóm volt. Büszke vagyok arra, hogy a legnagyobb informális nyelvészeti kör vesz körül. Akad néhány saját gondolatom, témám, hiszek magamban, és persze nagyon sok megerősítést kapok. Miért ne mennék el a legkisebb falu legkisebb iskolájába is előadni, ha hívnak? Megtiszteltetés és öröm számomra, ha kíváncsiak rám. És azért teszem ki ezeket az előadásokat a honlapomra, mert hátha még van néhány ember, aki a közelben lakik, és szívesen eljönne. Ezek természetesen mindig ingyenes alkalmak.

– *A szabadidejében, ha jól tudom, utazik. Nevezhetjük ezeket felfedezőutaknak? Mesélne ezekről?*

– Nagyon szeretem Magyarországot, a legtöbb táját gyalog, kéreppárral vagy csónakkal bejártam, ma is rendszeresen túrázom. Minden év első napján megmászom a Kékest, ez azt is jelenti, hogy szilveszter éjféلكor a himnusz után nem bulizni szoktam, hanem lefekszem aludni. Édesapám tanácsa volt, éjfél előtt menj mindig aludni. A rendszerváltás előtt a szocialista országokban jártam, amikor kinyíltak a határok, célba vettem a Nyugatot. Az 1990-es években három szemesztert tanítottam az Amszterdami Egyetemen. Már ekkor nagyon elgondolkodtam az európai multikulturalizmuson. Azután erőt vettem magamon, és egy csaknem húszéves meghívásnak eleget téve felszálltam egy Közép-Ameriká-

ba tartó repülőre. Nem szerettem ugyanis repülni. Amikor Guatemalában, a trópusi őserdőben megpillantottam a maja piramisokat – áramütés ért. Egyszeriben foglalkoztatni kezdtek a régi, elpusztult magas kultúrák. Most megyek vissza harmadszor egy magam szervezte expedícióval Guatemalába, merthogy egykori leírások szerint ez az egész térség egybefüggő város volt valamikor. Találnak is minden évben újabb és újabb maja városokat. Az „áramütést” követő évben meglátogattam a kambodzsai Angkort, majd még kétszer, és eljutottam a Koh-Ker romvárosához is. Egyébként szinte egész Kambodzsá templomvárosokból állt. Utazásaim során kétszer is körbejártam a Földet: megfordultam Mikronéziában, egy titokzatos, óceánba süppedt városban, Nan Madolban; gyalogoltam Kolumbiában a nemrégiben fölfedezett indián városok felé. Háromszor voltam Indiában, lenyűgözött a középkori Hampi romvárosa, és most indulok a Húsvét-szigetre. Rájöttem, hogy mennyire sebezhető egy kultúra, bármennyire fejlett is, és arra, hogy a közelgő veszélyeket rendszerint nem érzékelik az emberek, ha pedig érzékelik, akkor furcsán és bután cselekszenek. A kultúrák, így a mi kultúránk „alkonya” bizony itt lebeg előttünk, bölcsnek, okosnak kellene lennünk. Ezekből a fölfedezésekből született meg a *Körbejárt Föld* című könyvem. Kalandos útleírásokban fogalmaztam meg gondolataimat az emberiség nagy problémáiról. Egyébként szép és igaz hasonlat lehetne útjaimra az „Értől az Óceánig” metaforája: magam a kőbányai Rákospataktól indultam el, ott születtem a partján, a Paula-kör-

Ha a Föld számomra legizgalmasabb három helyét kellene megjelölnöm, akkor ez az egyik: Váránaszí, a holtak városa, a Gangesz mellett. Órákig ültem a parton, a ghaton, és merengtem.

házban, kétévesen a patak elragadt, és háromszoros csoda, hogy életben maradtam. Ma is a Rákospatak mentén lakom, minden este ott sétálok. Azután apró, majd egyre nagyobb lépésekben fedeztem föl hazámat, földrészemet, és mostanra a világot. Persze sok országban nem jártam, és soha nem is fogok, mert nem a teljesítmény hajt. Nem számoltam össze, hány országban jártam, mert ez nem lényeg. Ma már főleg ismétetek: Indiába például még sokszor elmennék. Útjaimon a szemlélődés vezet. A legszebb emlékeim: ücsörgés egy mecsetben (Törökországban, Ománban, Iránban), egész nap Váránasziban, a Gangesz melletti lépcsőkön a rituális fürdést és halottégetést szemlélve, Buddha szülőhelyén Nepálban, a negyvenfokos hőségben Angkor csodás műemlékei között botladozva, vagy kapaszkodva a Sierra Ne-

vada hegyláncain, hogy elérjem a csúcson az egykori indián város romjait.

– *Mi az, amit nem kérdeztem meg, de Ön fontosnak tartja elmondani?*

– Ez a beszélgetés inkább a tevékenységemről szólt, de talán kevésbé a miértekről. Pedig azért vagyunk a Földön, hogy legyen valamilyen küldetésünk, és ezt célokban kell megfogalmazni. Nem akartam soha megváltani a világot, de szeretném segíteni. Talán a szolgálat lenne a legjobb kifejezés. Benne van az alárendeltség, szolgának lenni, de valami magasztosság is: többre, jobbra törekedni. Ezt szerettem volna tudatosítani a nyelv művelés és a nyelvstratégia kapcsán: elfogadom, hogy a nyelvnek minden változótára szükség van, ha már egyszer kialakult, de törekednünk kell mindig a jóra, a szebbre, a változato-

sabbra, a kifejezőbbre. Szemléletmódokat, értékrendeket tekintve nyílt és befogadó vagyok; tartós barátságaim lefedik szinte az összes mentalitást, beállítódást. És többnyire mindenki tudja rólam, hogy számomra a magyarság, a magyar kultúra az első, ezt kutatom, ezt szolgálom, ezt igyekszem a hagyományaimból kiindulva fejleszteni. Talán a magyarnak és modernnek lenni lehetne a jelszószerű megfogalmazása céljaimnak (persze ezt most találtam ki). Ezért különösen vonzódok a bartókikodályi programhoz, az irodalomban a Jókai-, Mikszáth-, Móricz-, Illyés-, Németh László-törekvésekhez, de Gelléri Andor Endre és Karácsony Benő is közel áll hozzám. Egy kicsit tréfás, de szemléletes nyelvi példával két íróról írtam különösen sokat. Tamásiról és Temesiről, nyilván azért, mert sok példamutatót látok az életművükben. Az építészetben rokon-szenvezek a Makovecz–Csete-féle organikus törekvésekkel (Csete Györggyel és feleségével, Ildikóval jó barátságban voltam). A mai zenében hadd emeljem ki a Csík zenekart és a Ghymes együttest, sok koncertjükön megfordulok, a Szarka testvérek egyszer még díszvendégnek is meghívtak. De az élet összetett, és úgy szép, azért kilépve a magyar kultúrából nagyon értékelem az orosz klasszikusokat, azután Goethét, Márquezt, s ha más műfajba kell váltani, Wagner operáit és Leonard Cohen dalait (ott voltam az első sorban, amikor Pesten fellépett). Mindebből talán összeáll egy pályakép, amit nem szeretnék én megfogalmazni, elemezni. És remélhetőleg nincs is vége, hiszen – ahogy mondtam – van még jó néhány évre tervem, elképzelésem. **Minya Károly**

IZER JANKA

Bájoló

Beszéljünk arról, ahogy a mosolyráncok a szem sarkából kifutva, szétáramlanak az arcon. Ahogy a düh a félrekapott szempilla alól megvillan, és belefúródik a mellkasodba. Ahogy a szivárványhártya körül apró fénycsík jelenik meg, a pupilla kitágul, és szinte látod, amint összekapcsolódtok. Vagy, ahogy a könny először elfátyolosítja a tekintetet, aztán összegyűlik a szemgödörben, majd a fénytöréssel létrejött kis szivárványtócsákat szerteszórva és maga után hagyva, végiggurul az arc görbületén, ami különös ragyogással telik meg általa.

Beszéljünk arról is, hogy minden szemszín más tekintetre képes. A világoskék úgy szűrhat, mint a felforrosított kés éle a hidegtől elgémberedett tagokban. S ha melegen néz? Akkor is elnyel, körbevon a hálójával, és összeszorít, hogy levegőt sem kapsz. Az övé vagy, és nem menekülhetsz.

A barna szem ellenben vastag és puha takaró, ami alá be akarsz bújni, hogy meg ne fázz. És amikor tekintete a tiédbe mélyed, akkor biztonságban vagy.

Nekem zöld a szemem. Zöld vagy kék. Változik. Ha igazán nőnek érzem magam, az egész olyanná válik, mint amikor a Balaton fölött a tűzijáték elpattan, és bevilágítja az eget. Elvarázsolja, fogságba ejti azt, aki belenéz. Az ember elindul felé, ám ahogy az arc elfordul, és a szemsugár másra vetül, hirtelen eltűnik a föld. Mély kútba zuhan, ott hal szörnyű halált, aki

megpróbálta. És a szemem tud gyűlölni is. Az apró izmok enyhén összehúzódnak körülötte, a tekintetem egyetlen pontra, a másik szemének legközepére szegeződik, a szivárványhártyám kékje pedig egyre tengerszínűbbé válik. Haragos hullámai rémisztően csapódnak a pupilla fekete sziklájának.

A fájdalom élesen hasított végig a bikinivonalamon, amint a gyantacsíkot letéptem. A helye néhány másodpercen belül kipirosodott. Jólesett, ahogy az érzés végigáramlott a testemen. A nőiesség a szenvedésből is építkezik. Készültem valamire.

Minden nőben van egy kis résznyi boszorkány. Láthatatlan indákat fon azok köré, akik a közelébe kerülnek. Először a szemével búvóli meg őket. Aztán ahogy ajkán, haján, bőrén, áttetsző, zöld fátyolruháján is végigsiklik a tekintetük, a hurok körbetekeredik a nyakukon, rászorul. Ő a levegőbe emelkedik, s emelkednek ők is vele együtt, míg az indák szorításában meg nem fulladnak. Repül tovább, miközben áldozatai, akár ruhájának rojtjai, lengve követik őt a levegőben. Erre készültem.

Minden hetedik hónapban fogságba esik egy ember. Ő jön, én elvarázslom, s repülök vele tovább.

*„Van egy kis fa ága nélkül
Madár rászáll szárnya nélkül
Csipegeti szája nélkül
Ezer lepke elindula
Egynek szárnya elszakada
S mind az ezer megállta
S mind az ezer megállta
S mind az ezer megállta”*

A Kultúrvonal Produkciós Iroda 2018. július 9-től 15-ig szervezte meg a Versek Szódával Alkotótábort a királyréti Fatornyos Fogadó és Erdei Hotelben, ahol a művészetek iránt fogékony és maguk is alkotó fiatalok műhelyfogásokat lehetnek el, különböző stílus- és formagyakorlatokat végezhettek az irodalom és az előadóművészet területén.

Szemináriumi foglalkozás keretében vers- és prózaíró kurzusok, valamint előadóművészeti foglalkozások zajlottak. De sor került kreatív természetjárásra is, amelynek személyes megfigyelései az írásművészeti kurzusokat is gazdagították.

Esténként kulturális-játékos programokon vehettek részt a diákok, és három alkalommal vendégelőadók is érkeztek hozzájuk.

A versszemináriumot Zsille Gábor költő, műfordító, a prózaszemináriumot Bíró Gergely író, szerkesztő, az előadóművészeti foglalkozásokat Háda Fruzsina és Tóth János Gergely színművészek, a természetjárást pedig Mészáros Csaba pedagógus, iskolaigazgató vezette.

Vendégelőadók voltak: Keleti András dalszerző, énekes, előadóművész, Smid Róbert kritikus és Véghe Attila költő, filozófus.

Jelen kis összeállításunkban kilenc ifjú tehetség munkáiból nyújtunk ízelítőt, akikkel a tábor követően tanáraik külön is foglalkoztak.

BARTA VIOLA

Tavi haikuk és tankák

*Tó teli tükrén
fodrozza arcom a víz.
Miért e ráncok?*

*Drága Csalétek!
Halakkal úszna mélyen
hajnalig szívem.*

*Levegőt most nem,
csak ha majd ismét hangos
a tó kacaja.*

*Alámerülten
érik bennem, kering a
halak nyugalma.*

*Ilyen mély csendet
egy kavics-csobbanással
megzavarni bűn?*

*– Állj meg itt kicsit!
Hallod, hogy egy halikra
épp összekoccan
egy úszó iszapszemmel?
– Dörög az ég, vihar lesz.*

*Megüt a zápor,
fényesedik a bőröm.
Gerincem mentén
szánkáz egy csontba fagyó,
nem várt, kicsi esőcsepp.*

*A végén úgyis
elmerülünk mi ketten.
Én sártengerben,
te fák gyökereiben.
Majd megtaláljuk egymást.*

*Ha megfejthetném
a tó misztériumát,
akkor halakkal
kezdhetnék barátkozni,
és alhatnék iszapban.*

ESZENSZKY GERGELY

Érhálózatban

*Az emberiség
szakadécai között
kitűzve félek*

*Zokog a fecske
Bántja a légüres tér
Fuldoklik a nyár*

*Érhálózatban
Áznak a füvek és fák
Tisztább vérednél*

*Utak szorítják
Az élet burjánzását
Élettelenbe*

Létüres térben

*A létüres térben fekszem
Ahol rám nehezülnek a csillagok
Kataton bámulok a semmibe
Azt hiszem hogy még vagyok*

*Pókok szőnek szemembe álmokat
Vigasztalhatatlan felhőkről
S madártalan fák nyögik vissza
Énekeit a kiszáradt erdőkből*

*Mert végtelen az elme mikor
Belé az ég szaga árad
S védtelen a test mert ereje
Csupán csak testtelen látszat*

*S mérgező hang az illogikus zaj
Ami bennem torkomig mászik
De mindez csak egy álom
Ha hangomat hallja egy másik*

És csak ásít

KEMENCZKY J. ANIKÓ
Paprikacsutka

Felültem a kerítésre, és tévován huppantam a térdig, néhol derékig érő gaz közé. Mikor is voltam itt utoljára? Mikor másztam át ezt a kerítést? Akkor még vadrózsa keretezte.

Régen ügyesebben ugrottam át rajta – húgom, a kerítésmászás nagymestere tanított meg –, legutóbb talán Danihoz, tizenöt évesen, én igazi kis csitri, rajongó. Akkor már szerelmes voltam, határozott volt minden porcikám, mert lassan megéreztem a rajongás átalakulását, bizsergetőn, és mégis tisztán. Mint amikor elmosom a tányért, de anya újramossa, hiába tiszta, van ott valami, ami tökéletesítésre szorul, a tisztából tiszta lesz, egy kívülálló nem is látja, csak a tányér érzi, hogy ez most már más. És szeret, és visszacsókol, pedig a kerítésre tekeredő rózsabokor szúr, meg a borosta is, de tőlem akár véresre is szúrhat – annyi év vágyódása után meg sem éreztem volna. Dani is más volt, közelebb – az öt év eltűnt, meg a tizenhárom éves kislány is, aki rajongva meséli, hogy egyszer ránézett, és neki a pillanat hosszabbnak tűnt, egészen belemászott a pupillájába, és az idegpályákon és véreken át lekorcsolyázott a veséjébe. Mint a vesekő, megtelepedett benne, és egyre nehezebb volt, egyre többször álmodozott a „mi”-ről.

Legelőször szökén suhant át az utcán, a nagybátyja biciklijén. Annával ültem a teraszon: körömlakk, csillivilli, színes, csillámpor, matrica. Anna egy ilyen giccskupacban nőtt fel, ilyen körömlakkos gazdagságban, és nekem ott, a teraszon forrt össze a gazdagság és a körömlakk; a hölgyes készülődés, hogy aztán az első nagyszülői látogatás alkalmával a nagypám leszedesse velem. Ez történt újra és újra, de én rendületlenül lakkoztam; egy pillanatig azt gondoltam, hogy gazdag vagyok, és a szőke ismeretlen a bicikliről észreveszi a körömszillogást, a színt, a jókedvet, a tetszést. De ő csak biciklizett, és én mást nem is láttam benne, csak a lobogást meg a rejtélyt, hogy ki ő. Anna tudta meg a nevét. Hosszan barátokoztam a névvel, ízlelgettem a nyelvem hegyével, forgattam a számban, míg teljesen belém nem ivódott. Dani – *danidanidanidanigenigenigen*. Igen, fogadom, házastársammá fogadom – fátol fel, és csók.

Anna néha egész nap kint ült velem az út mellett a fűben arra várva, hogy Dani elbiciklizzen mel-

lettünk, és rájöjjön, nem tud a lakkozott körmeim nélkül élni. Dani el is biciklizett, és mivel a falusi etikett megkívánja, hogy köszönjünk az utcán lévő embereknek, néhány „hellótok”-kal lettünk mindössze gazdagabbak. Az esküvőt következő nyárra halasztottuk.

Dani újra biciklizett, most valahogy barnán, de nekem, a hű társnak nem számított, én megint serényen lakkoztam volna, ha anyám nem fog be a jáérdéhez* paprikát szedni. Hiába tiltakoztam, hisztiztem és fenyegettem, hogy feljelentem gyermekrabszolgáért, megértés helyett csak alapos verést kaptam. Verést – én, a tizennégy éves, felnőtt nő!

Annának lelkére kötöttem, hogy illegesse körmeit Dani előtt, és ha beszélne, terelje rám a szót. Néhány szituációt is kipróbáltunk, én voltam Dani, és miután Anna sikeresen helytállt, én könnyes szemmel ugyan, de rábíztam a frontot.

Anyámmal reggel hatra a jáérdé épületéhez bicikliztünk. Kiadták a munkát: maradunk paprikát csutkázni, és én szinte felrebbentem örömben, élet- és túlélőörömben, hogy nem kell a napon meghalnom. Húsz korona – ennyi a napi bérem. Kerek húsz korona, az egy hét alatt már száz. Az rengeteg körömlakkot jelent. Meg rengeteg szerelmet. Persze, nekem csak egy kell, de ha mondjuk minden színbe más szeretne bele – hát nekem úgy is jó. Már nem is sajnált annyira anya kéznyma; úgy csutkázódtak ki a paprikák a kezem alatt, hogy öröm volt nézni.

A nyár végén apám azt mondta, fiatal vagyok az ilyesmihez, és jaj nekem, ha igaz a szóbeszéd. *Hogy te meg az a Dani gyerek... hallatlan.* Én persze tagadtam: *hogy én meg az a Dani gyerek? Hát ez hallatlan, apu, igazán, hallatlan.*

Meg amúgy se én tehettem róla (azaz tehettem volna – már ha igaz lett volna), hanem anyu meg a jáérdé meg a paprika. Dani ugyanis onnan biciklizett nap mint nap. Én igazán nem tudhattam, hogy majd ő hordja ládászámra a paprikát kicsutkázni. Anyu még meg is dicsért, azt mondta, ég a kezem alatt a munka. Égett a munka, meg égtem én, amikor Dani újabb ládát hozott. Másnap már én keltettem anyut, gyereünk már, ne lazsálj, paprikacsutka, Sztálin atyánk munkára hív. Dani szerelemre.

* JRD = a termelőszövetkezet elnevezése Csehszlovákiában

KOVÁCS ÚJSZÁSZY PÉTER

Rorate

*Aktod vásznára mint festékcseppek
hullanak a ruhák.
Szürke melltartó, testszínű harisnya,
pepita ing, a tüdőszín kabát,
néhány csepp parfüm
– nem igénytelenített el a bentlakólét –,
azután hajlakk páncéljába bújik a fejed,
a rúzs szundít egyet ajkad ölében.
Csizmádon úgy húzod fel a cipzárt,
hogy a harisnya anyagát nem csípi be a fogak.
Indulás előtt
kabátzsebedbe süllyeszted rózsafüzéred.
Diáktársaid lehelete kifűti a kápolnát.
A szentek arcára csapódik a pára.
„Harmatozzatok, magasságos egek, s a felhők hozzák az Igazat!”
A küszöbön alvó hajléktalan felriad
a plébános baritonjára.
A mise végén csak annyit kér, hogy napi
adagját megvehesse.
Ezt hozná neki az angyal, de nem kap, mert
Én is ugyanolyan éhező kutya vagyok, mint te!
Kutya?
Csakugyan ugatna már egy csepp töményért...
Hát vonyítva szegezi fejét a hófelhőknek.
„Hamar eljő üdvösséged. Miért merülsz gyászba? (...)
Ne félj már! Megmentelek téged.”*

Csilla halasi csipkeblúzban (grafit, csipke rátét)

LABODICS ESZTER

néma villámok

*néma villámok nyílnak az égen,
de bennünk csak éj, csillag és űr van,
ki kéne menni nézni, és mégsem –
nem szaladok már felszabadultan.*

*sűrű csendbe villan az ég éppen,
kusza, esetlen áramalakban,
minden sóhajunk ebben a képben
testesedik meg fényvonalakban.*

*villám hullik a sik tömlőc-égbe,
megpróbálta, de nincs meg a hangja,
káoszunk meddő, néma és gyenge,
néha meglessük vállvonogatva.*

*börtön az élet, megetet néha,
sápadt világom az égre kiül,
káoszom gyenge, meddő és néma,
maradok benne én egyedül.*

Életigazság

*Ember vagyok, mert
nem lelek magamnak más
elfoglaltságot.*

Öndefiníció

*Héphaisztosz és Pallasz Athéné gyermeke vagyok:
egyik lábam sántít, a másik rohan –
így nem tudok eljutni sehová, de legalább
kiröhögnek.*

MÁDI LAURA ALEXANDRA

A holdbéli orvos

friss teát izzad a testem,
citromos délben a táj,
asztali zöld köszörűvel
tisztul a torkom, ha fáj

sprintelő láz, közel negyven,
gyógynövény csak vacsorám:
nyers, keserű, kutyapiszkos
fünyíró vágta csalán

langyos az este, a homlok,
nem kalapácsol a fej,
alszik a kékülő otthon –
mérgező a kutyatej

értem a holdbéli orvos
süllyed, a lába kapál,
gyógyítana, belül nincs más:
több ezer csuszkamadár

Add meg nekünk ma...

könyörögtem, úgy kértelek
– tested vékony oltár –
gyökértelen, szél gyomlálta
elszáradt mag voltál

azóta kérés nincs, csak két
imádkozó kézfej.

Halottsiratás (grafit)

SÁNDOR-FAZAKAS JANKA

Hajvágás

Az olló pengéi metszik, már-már átfedik egymást. A tincsek szerre esnek a hideg csempére.

Az ajtófélfának támaszkodva figyelem az átalakulást. Merészen rázod a fejed, nézed a tükörképed. Nem egyenletes, de ez volt a cél. Nem túl nehéz elérni. A fém csörömpölve érkezik a porcelán kagylóra. Kész. Megnyitod a csapot, az ujjaidat a vízszugár alá dugva méred a hőmérsékletet. Fejed a csap alá hajtod. Mikor elzárod, a hajadból határozott mozdulatokkal

csavarod ki a fölösleges vizet. Hajszálad végéről víz-cseppek csöppennek le. Akár tavasszal a háztetőkön megolvadt hótömeg maradékai. Az utcákon a „Vigyázat! Hócsuszamlásveszély!” tábla minden sarkon erre emlékeztet. Nem mintha félreállnék. Majd talán, amikor megjáróm.

A fehér ajtófélfá sem virágkorát éli. A festék lustaságot nem ismerve pattogzik a tokozatról. A hajam beleakad. Kihúzó.

Bedugom a hajszárítót a konnektorba. A fürdőszoba vad óceánná változik, és már látlak is, ott harcolsz Szkülla és Kharübdisz között. Hogy miért? Azt talán már te sem tudod. Lényeg, hogy a hajad meglett. Úgy, ahogy akartad. Egyenetlen, akárcsak a technós kézmozdulataim, ahogy te mondanád.

ANDRÁS ORSOLYA

Öregedés

Öregedés. Benned, bennem. De legfőképpen benne. Nem is a ráncokban, ahogy arcát befedik. Hanem, ahogy van. Van ő. Kérlek, tekintsünk el a fajtól. Az más, hagyjuk békén, benne nem látok semmit. Van, mintha ugyanúgy. Hogy férfi-e vagy nő, az sem fontos. Hagyjuk, kérlek, ne határozzuk meg. Van a kecskés, kissé magányos *egyén*. Tavasztól nyárig, ősztől télíg. Sétál. Vagyis sétált. Most mondjuk azt, hogy ballag, öregedéssel szemben. Van a teste, az elenyészett teste, és büklög be a kertbe. Kecskék elöl, s kötélt húzza, el a napfénytől, el tőlem. Egyre lassabban, egyre csendesebben. Komótos lépteit bár hívhatnám mozgásnak. De nem. A szél már nem ütközik meg

a testében, csak viszi. Ó, és nem lágyan, szelíden, ahogy víz minket a Tisza mellett. Nem, kedvesem, nehogy félreértsd. A szél taszítja, löki öreg testét a kerteken túl.

Bukovina tértelenségében

Érkeznek. Óriási hájrégeik alatt ropognak a lépcsővézna fadeszkái. Papucsok csoszognak, s ők egyre jobban lihegnek. Mancsok a korláton, hisz mindennek megvan a helye. Lecsüngő melleik simogatják a falat, nem férnek el. Jobbra-balra, balra-jobbra imbolyognak. A térdeket nem látom, csak hallom. Hallom, hogy egyre inkább morzsolódnak a porcok. Román népzene szól, s dölöngél a két testvér. Inog testük Bukovina szép húrjaira.

Látogasson el a Magyar Napló webáruházába, ahol kedvezményes áron vásárolhatja meg kiadványainkat:

Vers • Próza • Dráma • A Magyar Irodalom Zsebkönyvtára

Nyitott Műhely albumsorozat • Mesekönyvek • Németh László irodalomtörténete • Ismeretterjesztő könyvek

Műfordítások • Művészeti albumok • Szociográfia • Irodalomtörténet, tanulmány, esszé • Antológiák

► www.magyarnaplo.hu

Nyelv és álom Balázs Géza: *Az álom nyelve. Álomesemény, álomemlék, álomelbeszélés, álomértelmezés*, Inter/IKU, Budapest, 2017.

Balázs Géza mindig keresi a nyelvtudomány újabb és újabb kapcsolódási pontjait. Egyik legfrissebb kötetében, *Az álom nyelve* címűben az álmok nyelvi szerződésével foglalkozik. A nyitó mondat a következő: „Az álomról önálló nyelvészeti munka még nem jelent meg.” Holott az álom sokszor jelenik meg mint „nyelvi” probléma. Részben azért, mert a vizuális élményt verbalizáljuk, nyelvi formába „átfordítjuk”, elmeséljük, részben azért, mert nyelvi jelenségek kapcsolódnak hozzá. Az újdonságnak számító témakör taglalása során meggyőződhetünk arról, hogy álmunk több tudományág vizsgálatának a tárgya, Balázs Géza munkája azonban alapvetően antropológiai nyelvészeti megközelítésű. Elsősorban azt vizsgálja, hogy az emberek miként gondolkodnak, vélekednek, hogyan beszélnek az álomról, és ezek mit jelentenek az egyén és a közösség számára. Ugyanakkor ez a megközelítés leginkább nyelvészeti érintettségű területeket foglal magában: jelentéstant, szókészlettant, stilisztikát, retorikát, kommunikációelméletet és szemiotikát.

A kötet két nagy részből áll, az első egység az *Elméletek, gondolatok, kutatások* címet viseli, a második álmnaplókat, álmjegyzeteket tartalmaz.

Az első fejezet az álmkutatás eddigi eredményeibe vezet be, és itt kiderül az is, hogy valamennyi mitológiában, folklórban, hiedelemrendszerben, vallásban szerepet kap az álom. Nagyon érdekes az e tárgyú irodalmi szemelvények bemutatása (pl. Szabó Lőrinc: *Dsuang-Dszi álma*), de elolvashatjuk Freud álmkutatásának a tömör összefoglalását is. (Természetesen Freud a későbbiekben is hivatkozási alapul szolgál Jung mellett.) Az irányítható álom jelensége a néphitben is megfigyelhető, például a Gömör megyei hiedelem azt tartotta, hogy aki két krajcár ára sáfrányt megtört és citromlével elvegyítette, és az abba mártott ruhát szívére tette, az a titkos szeretőjével álmodik majd.

A második fejezet címe: *Mi az álom?* Ebben az egységben az álom meghatározása után hét csoportba sorolva az álmfunkciók bemutatása és jellemzése következik. Az álom gondolatok, képek, érzések,

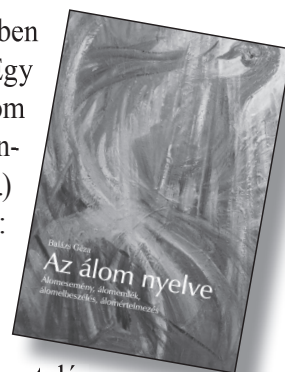
hangok összessége, ami alvás közben az agyi működés eredménye. (Egy másik meghatározás szerint az álom az agy harmadik állapota az ébrenlét és az álom nélküli alvás után.) A funkciók közül kettőt említenek: Jung pszichoanalitikus magyarázata szerint az álom valami „velünk születtség” hordozója, az emberiség ősi tapasztalata. Humán etológiai megközelítésben az álom örökent funkcionál, amely időnként felületessé teszi az alvást, hogy lehetővé tegye a túlélést az ellenséges környezetben.

Az Álom és a nyelv egységben mindenekelőtt az alcímbe megadott fogalmak értelmezését olvashatjuk. Az álomesemény minden, az alvás/álom során történő, emlékezetünkben felidézhető esemény; az álomemlék az álom felidézése; az álomelbeszélés az álom elmesélése és leírása (álmnapló); az álmotívum pedig az álomban jelentkező jól körülírható jelenség (kép). Az álmkutatás antropológiai nyelvészeti tárgykörei többek között az alábbiak: „Hogyan érzékeljük az álomemléket?” „Mindennapi tapasztalat, hogy az álminkat gyorsan elfelejtjük, de vannak maradandók is.” A „Mit álmodunk?” kérdésre pedig a következő választ kapjuk: „Az álmok tematikája szerteágazó, álmotípusok különíthetők el (zuhanás; kiesnek a fogak; meztelenek vagyunk nyilvános helyen; az álmodó be van zárva egy pincébe, börtönbe; kétségbeejtő álmok: az álmodó lekési a vonatot, eltéved stb.)” Ebben a részben olvashatjuk Jankovics Marcell tematikus álmkatalógusát. Mindezt az olvasó azonosíthatja saját álmaival.

Valóban érdekes ág az álmjelentéstan, az álmok értelmezése, azaz az álom szemiotikája is, amely szintén külön fejezetben kapott helyet. Természetesen megemlíttetik Krúdy Gyula *Álmoskönyve* is e helyütt.

Az elméleti alapozó, bevezető fejezetek után a nyelvészethez közelebb állóak következnek. Az álom frazeológiáját a teljesség igényével mutatja be a szerző, elsősorban Bárdos Vilmos szólásgyűjteményéből sorakoztatja fel a szólásokat, közmondásokat, értelmezésükkel, kategorizálásukkal együtt. (Például: „Aranyhegyről álmodik = a valóságtól távol lévő tervek, remények foglalkoztatják [álmlogika, éberálom].”)

A retorika és a stilisztika által kidolgozott főbb gondolatalakzatok (hozzáadás, csökkentés, helyettesítés, átalakítás) mind fölfedezhetők az álomban is.

Jung is utal az álomalakzatok és a gondolkodási alakzatok kapcsolatára. Így az ismétlődés az álmainkban is megragadható, hiszen vannak visszatérő álmaink. Nagyon gyakran előfordul a sűrítés, a kihagyás, a rövidítés és ebből fakadóan az illogikus szerkezet. A helyettesítés az álom jelképes mivoltában tükröződik, ugyanakkor további konkrétabb elemekre is bukkanhatunk, ilyenekre: halandzsabeszéd, kicsinyítés, nagyítás. A nyelvnek tehát vannak alapvető, elemi formákra visszamenő, szabályszerű eljárásai, és ez bizonyíték arra, hogy „nyelv előtti”, filogenetikus örökséggel állunk szemben, amely szintén a velünk születettség része.

A hatodik fejezetben, az álmok szemiotikai vizsgálatában az érzékelésről és az álomról, az álmok színéről olvashatunk. Nagyon tanulságosak a vak fiatalok álomelbeszélései. A szerző meglátása szerint az álmok „valós” színéről nincsenek információink, a felidézés lehet szürke, fekete-fehér és színes.

Az álmokat hálózatkutató szempontból is lehet vizsgálni, mindenekelőtt az időszerkezetüket. Periodikus ciklusaik vannak, amelyek kimutatható szabályok szerint működnek. Ugyanígy elemezhető az álomszerveződés, ennek vizsgálatai szerint az álomesemények gyakorisága 0,9–9 álomesemény/éjszaka. A könyv olvasása során nagyon érdekes adatok derülnek ki: egy átlagosnak mondható 70 éves időtartamba 23 évnyi alvás, ezen belül kb. 6 évnyi, 2000 napra rúgó álmodás fér bele.

Az utolsó fejezet a *Velünk élő álomvilágok* címet viseli, és a jelenkori álommotívumokkal kapcsolatban közöl adatokat. György Henrietta három (romániai) Szatmár környéki faluban (Leled, Hadad, Hadagyörtelek) végzett gyűjtést, és azt vizsgálta, hogy az emberek az álomemlékeikhez mi alapján rendelnek jelentéseket. Megfigyelhető volt, hogy az álmokra a legérzékenyebbek az idősebb asszonyok, a legkevésbé a fiatal férfiak. A könyvben a motívumok mellett (mint az *Álmoskönyvben*) olvashatók a jelentések. Például: sáros víz = betegség; tiszta víz = öröm, szerencse; repülés = hosszú élet; kutyavonítás = halál; kiterített kender = halál; kosz lemosása = gyógyulás. Külön táblázatban olvashatjuk rendsze-

rzve a negatív, baljós előjelű álmképeket, valamint a pozitív előjelűeket. A gyűjtésben részt vevő válaszadók segítő szándékú sugallatnak tartják az álmokat, amelyek az életben való könnyebb boldogulást szolgálják.

Az álom – ahogy a szerző a záró gondolataiban megfogalmazza – nem pusztán „agyi játék”, hanem szerepe van az információfeldolgozásban, a kreativitásban, az éntudat és a személyiség folyamatos újralakításában.

Az elméleti rész után a könyv második felét a *Függelék* teszi ki, amely több mint 30 oldalon ötszáz budapesti egyetemi hallgató álomleírásából közöl részleteket, szám szerint 102-t, valamint szombathelyi és egri hallgatókét. Ezek a kulcsszavak alapján címet is kapnak. Például: *menekülés a darázs elől...*: „nekem visszatérő álmom, hogy darazsak és/vagy méhek elől menekülök... nagyon félek a darazsaktól/méhektől. A darazsas álom vége, hogy mielőtt utolérne a darázs és megcsípne, felébredek. Mivel életemben csak egyszer csípett meg darázs, amikor kisgyerek voltam, erre nem emlékszem, ezért ébredek fel. Ugyanaz a mechanizmus, mint a zuhanásos álomnál: mielőtt földet ér az ember, felébred.” (P. Réka)

Külön érdekesség, és a hitelességet szolgáló tény, hogy a kötet végén magának a szerzőnek az álomleírásaiból kaphatunk válogatást. Ki kell emelni azokat, amelyekben új szót alkot a szerző. Például: „Álomban alkotott szó: lakhatási láncfűrész, népalulina. Józsi bácsit megállította az önkielégítő halál.” Az álomban megjelenő nyelvről (beszédről) egészen különös feljegyzéseket is olvashatunk: „Álmodom, hogy valaki beszélt, szövege látszik (írás?), meghalt, és azt vizsgáljuk, hogy melyik szónál halt meg.” (*Igazságügyi nyelvészeti munkát végzek, 2013. március 1.*)

A kötetet Moritz Livia festőművész sejtelmes, álomszerű és álomszép festményei illusztrálják tökéletes összhangban a leírtakkal.

Balázs Géza álom és nyelv kapcsolatáról szóló könyve novum. Olyan, mint a mindennapi pszichológia mindenkinek. Az álom és a nyelv világáról szól mindenkinek.

Minya Károly

Egy újra felfedezett regény Mezey Katalin: *Élőfilm*, Magyar Napló Kiadó, 2018.

Hírverés a támogatottaknak, félreállítás a türteknek, agyonhallgatás vagy rágalomhadjárat a tiltottak ellen – ez volt a módja a szép mesterségek kordában tartásának a diktatúra évtizedeiben. Cenzúrázott és meghamisított klasszikusok, bezúzott verseskötetek, visszadobott kéziratok, „kizsűrített” műalkotások, belülről szétbomlasztott vagy kívülről és felülről – a „szakmaiság” jegyében! – átszervezett alkotóműhelyek, derékba tört életutak, manipulált, megszarolt vagy szilenciumra ítélt, a pálya szélére, hontalanságba vagy belső emigrációba, önpusztító életmódba, néha halálba kergetett művészek sorsa jelzi, hogy milyen „eredményes” volt a XX. század második felének kultúrpolitikája.

Ennek a torz hatalmi gyakorlatnak esett áldozatul a diktatúra utolsó évtizedében Mezey Katalin első regénye, az *Élőfilm* is. Az 1978 és 1982 között íródott mű akár az asztalfiókban is maradhatott volna, de a sors kegye – vagy szeszélye – és a Szépirodalmi Kiadó igazgatója jóvoltából 1984-ben mégis megjelenhetett. Ugyanakkor mások által rögvest feledésre is ítéltetett. A kiadás körülményeiről és utóéletéről hiteles képet adnak Mezey Katalin feljegyzései: „Illés Endre tartotta a hátát érte, ő vett rá a prózairásra (inkább csak a publikálásra, mert kezdettől írtam prózát), és ő is fogadta el ennek a regénynek a kéziratát.” Ezután azonban, írja Mezey, „az *Élőfilm* megjelenését teljesen elhallgatták, egyetlen kritika jelent meg róla, tudtommal valamely vidéki lapban, Zimonyi Zoltán tollából. [...] És noha utána még szerződést kötött velem Illés Endre egy elbeszéléskötet kiadására is, azonban 1986-ban meghalt, és a kiadó megbízott igazgatója és a szerkesztőm behívott egy beszélgetésre, aminek az volt a célja, hogy visszaadják nekem az elbeszéléskötetet.”

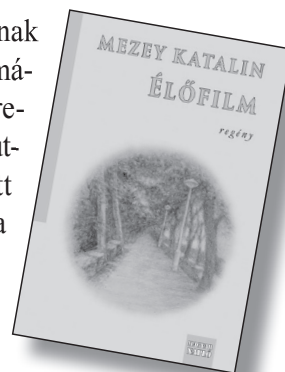
Ezek ismeretében nem csodálkozhatunk azon, hogy az *Élőfilm* első kiadásának példányai máig visszhangtalanul bolyonganak könyvtárak, antikváriumok, raktárak labirintusaiban, ahol minden bizonnyal számos újrafelfedezésre váró társuk vesztegel. De az ismert bölcs mondás – a könyveknek megvan a maguk sorsa – ezúttal is igazolást nyert. Több mint három évtized elteltével – ez az időszak az időszerűség tekintetében akár történelmi távlatnak is te-

kinthető – a szerző úgy döntött: útnak indítja elsikkasztott regényének második, javított kiadását azzal a reménnyel, hogy a palackposta ezúttal célba ér. Nem sokat változtatott a művön, hiszen a regény kiállta az idő próbáját; csak a vége felé húzott ki belőle pár oldalnyi szöveget – azt is több részletben –, mert „kicsit bőbeszédűnek” találta.

A regény keletkezésének, és tíz esztendővel korábbi, a hetvenes évek elején zajló cselekményének idejét megélt, korosabb olvasó bennfentesként vesz részt a könyvben azon az időutazáson, amelyre a szerző újfent meginvitálja, mert ismerős tájakon, a kádári Magyarország kisvárosainak sivár közegében találja magát, olyan szereplők között, akikkel annak idején maga is találkozott, és hasonló szituációkban, mint amelyeknek maga, vagy a környezetében élők is részesei voltak.

„Az *Élőfilm* hősnője, Szabó Mária huszonegy éves varrónő. Két vidéki város színterén próbálja élete medrét meglelni. Miközben kanyargós útján követtem, megkíséreltem felidézni a hetvenes évek elejének ellentmondásokkal teli, kiforratlan, de a kiforrás ígéretét hordozó világát” – írja Mezey Katalin az első kiadás fülszövegében, azt a helyzetet választva a történet háttéréül, amikor és ahol, túl a levert forradalom utáni reménytelenségen és a megtorláson, már megkötött a hallgatóságos egyezés a hatalom és a nemzet között. Azokat az éveket, amikor beáll a viszonylagos politikai szélcsend: az életkörülmények valamelyest javulnak, a civil szféra éledezni kezd. Mindennek ellenére az új közegbe került munkáslány bizonytalanul, mások akaratának, vágyainak, elképzeléseinek kiszolgáltatva sodródik. A hagyományok szabta élet- és szokásrendből – amit anyja, testvérei és a szomszédság testesít meg – kiszakadva kényelmetlen, sőt kínos helyzetekbe kerülve próbál megkapaszkodni, de sem családjában, sem munkatársaiban, sem barátnőiben, sem szerelmeiben nem talál igazi fogódzót, az éltető közösség helyett egy szétdőlt és felforgatott társadalom tipikus alakjaival találkozik, akik között idegenül hanyódik, anyja halála után pedig végképp egyedül marad.

A hagyományosan felépített, az egyéni sorsokon keresztül széles társadalmi tablót festő regény felidézi a korszak egyhangú hétköznapjait és silány ünnepeit. Lepusztult, elhagyatott, rideg helyszíneken;

néptelen pályaudvarokon és utcákon; kopár gyári öltözőkben és a mindenható főmérnök típusbútorokkal „ízlésesen” berendezett, légyottokra is alkalmas irodájában; a technikum nagyot álmodó, valódi kultúrát építő tanárának egyetlen iskolai szobájában, egy padlásfolyosóból lerekesztett műteremben, a hideg, kifűthetetlen kultúrotthonban; istállóból átalakított albérletben; szélfűtta, kihalt sétányokon és az anya halála után üresen maradt házban játszódik a történet. Ami végül is nem jut el sehonnan sehova; a hősnő a könyv végén oda ér vissza, ahonnan elindult: földhözragadt szemléletű, némi ügyeskedéssel úgy-ahogy boldoguló völegényéhez. Még a palóc faluról – talán az egyetlen napsütötte helyről a borongós, ködös atmoszférájú regényben – is kiderül, hogy már csak illúzió: „Olyan igazi falu ez..., olyan, mint száz éve, és biztos, hogy száz év múlva is ugyanilyen lesz.” Valójában kulissza, lakatlan skanzen; lakói a helység perifériájára húzódtak. Még tájnyelven beszélnek, de Péter, a művészfiú, már csak ritkuló látogatásai alkalmával használja a nyelvjárást.

A kommunizmus utópiájából mesterségesen, kényszerrel létrehozott társadalom kiúttalanságának pontos látteleme Mezey Katalin regénye, s ha fel is sejlik benne a kibontakozás reménye, a regény végére ez is elhal. Itt minden törekvés hiábavaló, minden jó szándék félresiklik. A főnök kegyéből kiemelt és beiskolázott munkáslány – hiába értelmes és fogékony – idegenként mozog az értelmiségi környezetben, de már nincs otthon sorstársai között sem. A kiterjedt kapcsolati tőkével rendelkező, dörzsölt főmérnök sikeresnek elkönyvelt fejlesztései után a varrónők kevesebbet keresnek, mint korábban; az érdeklődő, tehetséges fiatalokat összefogó önzetlen és lelkes Halasi tanár úr helyett a jellemtelen, alkoholista, de önmagát jól menedzselő Dezsőt nevezik ki a kultúrotthon igazgatójává; a nagy garral beharangozott fesztivál, az „élőfilm”, ami a tervek szerint felélesztene a tepsedő kisvárost, dilettáns pojácáskodásba fullad.

A címadó „élőfilm” szimbolikus értelmű, hiszen Mezey Katalin regényében, akár egy filmben, nyomon követhetjük Szabó Mária sorsdöntő életszakaszának minden lényeges mozzanatát attól a pillanattól kezdve, amikor új munkahelyén főnöke részint erőszak-

kal – hivatali hatalmával és helyzeti előnyével visszaélve –, részint sármosságával elcsábítja, majd félredobja. Időről időre később is beavatkozik az életébe, állandó bizonytalanságban tartva. Az író nagyvonalú biztonsággal vezeti olvasóját a történet útvesztőiben, ugyanakkor egy rézmetszet aprólékos pontosságával rajzolja meg hősnője gondolatait, félelmeit, bizonytalanságát és elidegenedésének folyamatát. Ez az elidegenedés, ez a közöny más, mint ami Camus hősét jellemzi (vagyis: „a cselekedet és a cselekvő között nincs szerves egység”). Szabó Máriával anélkül történnek meg a dolgok, hogy ténylegesen részt venne bennük. Ezért botlásai, tévelygései dacára is úgy lából át az őt körülvevő szennyen és hazugságokon, hogy alapjában véve tiszta marad.

Az 1984-es kiadás első és egyetlen kritikusa, Zimonyi Zoltán annak idején Égető Eszterhez hasonlította a főhőst. Nem véletlenül: Szabó Mária más típus, más jellem ugyan, de Mezey szemléletmódja és írói eszköztára rokon Németh Lászlóéval; az *Élőfilm* egyszerre lélektani és társadalmi dráma. A regény karakteresen ábrázolt szereplőit Szabó Mária alakján át, az ő szemével látjuk, az ő tapasztalásán és érzésein keresztül ismerünk rá a magyar vidék kistíli szocialista kiskirályaira. Az elbeszélő a háttérben marad, csak néha jelenik meg villanásnyi időre, egy-egy találó kép vagy hasonlat erejéig, amely soha nem önmagáért való. A kort hitelesen felidéz, nyomasztó atmoszféra és a plasztikusan megmintázott karakterek mellett külön elemzést érdemelne az író prózastílusa: eszköztelen, letisztult nyelve, filmben kíváncsozó párbeszédei és tömör leírásai, amelyeket egy-egy ritka és váratlan jelző tesz képszerűvé.

Mezey Katalin az *Élőfilmben* – miközben a társadalomformáló erők elidegenítő hatását boncolgatja – a XX. századi magyar próza legjobb realista hagyományaihoz nyúl vissza. Mögötte végig megmutatkozik az embertelen hatalom, a kommunista diktatúra valódi természete, amely teljes társadalmi rétegeket tett gyökértelenné és hit nélkülivé. Az *Élőfilm* valódi palackposta, amelyet most, a XXI. század elején vett partra a történelem hullámverése, hogy elhozza az újabb nemzedékek számára az elmúlt korszak hajótöröttjeinek üzenetét.

Jámborné Balog Tünde

„Lolita [...], Lolita, Lolita. Szedő, ismétlje az oldal végéig.” Végh Attila: *Dunai Lolita*, Orpheusz Kiadó, Budapest, 2018.

Dunai Lolita. Mit várhatunk egy olyan regénytől, amely már címében két ennyire erős (szöveg)világot hív meg? A kérdés menet közben értelmét, vagy sokkal inkább célját veszti, a *mit* helyett a *miért* sokkal érdekesebbé válik, és talán a *hogyan* is.

Végh Attila regényének középpontjában Papp Kristóf, a tehetséges festő áll, aki mégsem képes igazi átörést elérni – csupán idős korára. A ráaggatott címke – „paraszubjektív nihilizmus” – ekkorra azonban már hamisan cseng fülének. Technikailag már fiatalon sem lehet fogást találni rajta, de valami hiányzik, valami mindig hiányzik... A kulcsot nem kaphatjuk egyértelműen a kezünkbe, de a szöveg valahogy nem is ezt prezentálja nekünk.

A regény visszatérő motívuma az önmagával töltekezés. Az önmagával töltekező élet, az önmagával töltekező szerelem, és mindehhez egyenes ágon csatlakozik a művészet. A *par excellence* önmagával töltekező művészet pedig legadekvátábban éppen egy ilyen művészregényben kulminálhat, mint amilyen Végh könyve is.

A szöveg kitüntetett tartalmi motívuma formailag a számos intertextuális betétől kap igazán erőre. A teljesség igénye nélkül, de találkozhatunk itt Szabó Lőrinc *Semmiért egészen* és Pilinszky *Apokrif* című műveivel, az utóbbin keresztül a Bibliával, és külön kiemelendő Nagy László *Ki viszi át a Szerelmet* című költeménye, hiszen az egy interkulturális, sőt intermedialis kontextusban jelenik meg, és Kristóf művésszé válásának is ez az origója. A(z) abban az időszakban még fiatal) fiú akkor dönti el, hogy festő lesz, amikor (két japán turistalány társaságában) Vaszary *Aranykorát* bámulja. E revelatív élmény átadásának lehetetlensége sugallja a szavak bukását is a fokalizált elbeszélésrészlet fénytörésében: „vajon mindig át tudják vinni a szavak a hangulatot a túlsó partra?”

És persze itt a cím, világirodalmi oldalról Nabokov, a hazai térfélen József Attila (*A Dunánál*) merítkezik meg a paratextusban, de Nabokov (és egyébként József Attila) hagyatéka a regényben sokkal szélesebb teret nyer, mint csupán a cím. Hiszen a mű végén megjelenik a címadó karakter, Dunai Lolita, és színre lépésében már-már provokálja az olvasót a jelenetben, amikor odaveti az immár megöregedett főhősnek saját nevén lamentálva: „Van valami regény is ezzel a cím-

mel.” Az életét a művészetnek szentelő Kristóf válasza pedig már fel is mutatja (és nem először) azt a DNS-összefonódást, ami Nabokov Humbertjével közös, a végtelen cinizmust: „Hallottam róla.” *A Dunánál* pedig mintegy parafrázelt töredékekben hömpölyög végig a lírai lüktetésű szövegen, egyfajta sorvezetőként, a kiüresedett lét abszurdításának metaforájaként, a kiszolgáltatott tehetetlenség totemjeként.

Természetesen a festő útja számtalan nővel, modellel, szeretővel töltekezik, az egyik ilyen kiemelt figura, Mariann, akinek kiskorú mivoltát az egyik féltékeny mellékszereplő még a Btk. vonatkozó paragrafusbetétjével is igyekszik dramatizálni, hogy ráijesszen Kristófra – hiába, a csehovi fegyver végül mégsem sült el. Ez a lecsapás már önmagában a lolitai örökség átértelmezését, relativizálódását követeli meg tőlünk. Sokkal izgalmasabb azonban az egyezés. Ahogy Nabokov narrátor főszereplője beszél első szerelméről, Annabelről: „Amikor megpróbálok elemezni sóvárgásomat, motivációimat, cselekedeteimet és a többit, megadom magam egyfajta visszamenőleges elképzelésnek, mely lehetőségek tömkelegével terheli agyon az emlékező-képességet, s eredményként múltam örjítően összetett távlataiban minden egyes felidézett útvonal vég nélkül, újra meg újra szétágazik. Mindazonáltal meggyőződésem, hogy egy bizonyos varázslatos és sorsszerű módon Lolita Annabellel kezdődött.” Ilyesféle összekapcsoltságot állapít meg Kristóf is, valamilyen torz inverzióban, ő egy idősebb szeretője felől kezdi látni az egymásba áttűnő szerelmeket: „Ugyanazt mondtam, amit Anna akkor – Anna belőlem szolt – most én vagyok Anna – Anna és Mariann szeretkeznek – csak szolgáljuk a testem – én vagyok a híd köztük – azért vagyok, hogy ők szeressék egymást [...]”

Tetszik nekünk vagy sem, de Lolita (ironikus módon) olyan súlyos toposszá érett az idők során, hogy már-már az lehet az érzésünk, hogy mindig létezett, minden ősében és minden örökösében, így Végh Attila regénye is mintha már rég itt lenne. Lo figurája pontosan ilyesfajta természetességgel kerül elő itt is; botránny (már) nem kelt, de valamilyen súlyos függésnek, kiszolgáltatottságnak, kitörni nem tudásnak a metaforájaként lép elő, amely dunai leszármazottját is ugyanúgy meghatározza. Az önmagával töltekező vágyat jeleníti meg, s annak örökké kísértő átmenetiségét.

Varga Viktor

„Hádész karon fog” Mohai V. Lajos: *Rózsa utca, retrospektív*, PRAE.HU – Palimpszeszt, 2017.

Hosszú és mégis egységes utat jár be Mohai V. Lajos *Rózsa utca, retrospektív* című verseskötetében. A visszaemlékezés terei, ciklusonként némileg más hangütésekkel, jellegzetes poétikai világot tárnak az olvasó elé, amelyekben a monologizáló beszédmód keveredik a lírai szabadversek képi logikájával, és helyenként bizonyos esszéisztikus hatásokkal. Verseskönyvben ez utóbbi hatások jelenléte különösen érdekes, mondhatni szokatlan, de nem zavarja meg a befogadás élményét.

A közelmúltban József Attila-díjjal jutalmazott szerző széleskörű mesterségbeli tudását is bizonyítják a sokrétűség e mozaikjai. E sajátos, prózai betétekkel kevert lírai szövegegységekben a költő gyermek- és ifjúkorának meghatározó elsődleges tapasztalatai és olvasmányélményei egyaránt fontos szerephez jutnak. Talán itt érhetjük leginkább tetten a kötet szerzőjének egyedi hangoltságát: ő úgy „alanyi költő”, hogy a teljes világirodalom általa érzelmileg feldolgozott szerzői, könyvei az életsors és az alkotás termékenyítő mozzanataivá váltak – nem pusztá párbeszédet folytat velük.

A *Rózsa utca, retrospektív* négy fő ciklusa közül – a többihez képest – technikai szempontból némileg eltérő a nagyrészt négysoros, párrímes szakaszokból álló *Hádész címere*. A *Százegyedik Út*, a *Hádész parancsa* és a *Melancholia nostalgica* viszonylag hasonló lüktetésű, de némileg eltérő tematikájú prózaversekből építkezik. Az alvilág görög istenének szerepe nem csak a címekben meghatározó: jelenléte az egész kötet mondanivalóját átlengi, és sötét, de nemes patinával vonja be a visszaemlékezések lapjait. A költő azonban pokoljáró hermészi hírvivőként szót ért az elmúlás urával, soraiban megelevenednek egy letűnt korszak szereplői és tájai, a szinte mániákusan megidézett szenesemberek és lovaik, Kanizsa és a Ménesi út, a halott rokonok, akik a gyermekkor utolsó óraütésétől, mint egy túlvilági gong jelzésére, mégis mind feltámadnak Mohai költeményeiben.

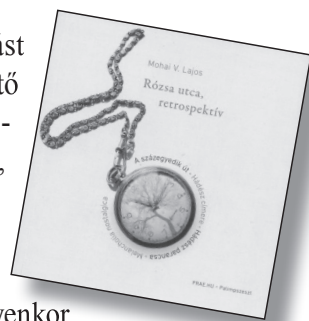
A már említett esszéisztikus megszólalásmód a *Melancholia nostalgica* ciklusában a legsűrűbb, Hrabaltól, a Chandlert fordító Tandorin át sok szerző és regényalak felbukkan itt, és csak a végén jövünk rá, hogy valódi lírai alkotásokat olvastunk, szintén Há-

dész közelségében. A befogadást – látszatra – mintegy elidegenítő aktusaival ebben a részben mesteri légkört teremt az elbeszélő, akár a „nemes ponyva” kemény öklű Philip Marlowe-járól értekeznek, akár naplószerű visszaemlékezéseket szúr közbe, és ilyenkor bizonyosak lehetünk abban is, hogy a megélt valóság és az irodalom élvezete között valójában nincs semmilyen különbség.

„A személyes sors – mint azt Mohainál megszokhattuk – személyes olvasmányélménnyé tükröződik szét” – írja Bánki Éva. Ez a betűfaló, a létezés ezer csappal letapogatni képes, ösztönös viszonyulás a saját szövegek regisztereit is meghatározza, szervesen beépül a poézis egészébe. A költő hermészi útja során korszakokat jár be, gyöngyöket hoz fel a mélyből. Attól a pillanattól kezdve, amikor „Isten kezéből kihull a naptár”, magára marad, a maga emlékeivel, derűjével és iszonyatos terheivel, amelyeket nagy terjedelmű verseiben aprólékosan feldolgoz, kiír, s így mintegy „körüludvarolja a halált” (Szakolczay Lajos). A kötetnek mégis „élethangulata” van, víz alatti fénytükrözései, évszakvonulások, helyek és idők panoptikumaival.

A *Százegyedik Út* kikövezett sorai az egész könyvön át kanyarognak, a későbbi ciklusokban is „sétálhatunk” rajtuk, visznek magukkal; ismerősökként köszönnek ránk a holt szereplők, düledező házak. A közel negyvenoldalas költemény teljességre törő vállalkozás, filozofikus jegyzetekkel tarkított álombeszéd. Szinte önéletrajzi elégiaként is olvasható, hiszen, többek között, a szülővárosából elkerült szerző felnőtté válását is végigkísérhetjük a Rózsa utcai elvárársolt kastélytól a budai Krisztinavárosig, Farkasrétig. *A bátyám hazavitte a halált* című kötetében Mohai V. Lajos a próza eszközeivel már alaposan feltérképezte a múltját és emlékeit, hosszú monológokban számolt be azokról a belső eseményekről, amelyek a *Százegyedik Út* és valójában az egész verseskötet gondolati háttérét képezik. „A múlt labirintusaiban való járkálásnak sohasem éreztük a kockázatát, pedig megvolt, csak nem vettük észre. [...] Az emlékezés, a múlt faggatása vajon kihágás az étellel szemben, kérdezem azóta megszágyenülten magamtól, amiért súlyos árat kell fizetnünk?”

A költészet ott kezdődik, amikor ezek a visszaemlékezések, a komplex és egymással finom kapcsolatban

lévő képzetek sorozatai metaforikus láncolatokban tolnak fel a mélytudatból. A kötet tele van olyan idézhető mondatokkal, amelyek önmagukban is magas fokú versélményt nyújtanak; a szerző jól szabályozza a líra és az expresszivitás gyújtóanyagait. A sebesség a „mindent-kimondás” vágyától egyszerre zaklatott és melankolikusán hátráló, szinte révedező, miközben hatalmas időt és tereket járunk be a költeményekben. A *Százegyedik Út* látomása az elbeszélő én saját és személyen túli emlékeiből készíti költői relikviákat, álomképeket, de megélt valóságaitól szándékosan nem távolodik el: „Álmodtam róla, hogy aranykezü / sörfőzők ivadékaként láttam meg a napvilágot.” A gyermek idők aranykorába máris hrabali regényalakok, fejüket égnek szegező lovak suhannak, amelyeket a filológiai hajlamoktól átszűrt ihletanyag csempész be az egykori Kanizsa mindennapjaiba. Mohai afféle magánzóként, budai könyvtárszobájából a költészet lupéján (nagyítóüvegén) keresztül szemléli a múltat, egy helyben utazik, egy fotel páholyában, miközben a kozmosz távlatai is benépesülnek, emberi közelségbe hozva a versbeli szereplőket. Az anyai körömcipő hegye, amely láthatatlanul kötötte össze „a konyhakő mintáit az univerzummal”, a gyermeki perspektíva megidézése a jelen fókuszából. A kozmosz megjelenítése antropomorfizáló képalkotással történik: „a Föld szélén szempillaív a hajnal, / láthatatlan égitestekkel szépítkezik a mozdulatlan / messzeség.” Más szöveghelyek – például „a lépcső alatt szertár bújt meg a felejtés / tárgyilagos pókhálóival, / a mennyezethez szorított bolthajtás / ívében kerékpárküllőket pengetett a Nap” – kitűnő példák Mohai teljességet átfogni képes szemléletére.

A *Százegyedik Út* hosszúversében is akadnak elidegenítő effektusok, idézetek és hivatkozások, amelyek, mint például Weöres vagy Pilinszky verssorai, Kosztolányi rímjátékai, Zelk *Sirálya*, még akár bele is illeszkednek a szövegbe, de amikor az irodalmár és a költő szerepet cserél, ott valami szándékos „írói beavatkozást” sejtünk, és funkcióival sem lehetünk mindig tisztában: „az éjszaka teljesebb világ

a nappalnál, / szárnyalása gyöngyházzsínű vágyakozás, / ahogy Vörösmarty gyönyörű versében is / olvasható.” Máshol a csatos üvegekkel megrakott ládát szívükre ölelő sörivók látványa az addigi méltóságteljes sorokat megakasztó értekezésbe fordul: „az én melodramatikus antropológiám kezdetei ők, / szívesen lyukadok ki az emlékezésben náluk, / ott bontotta szirmait előttem a periféria költészete”. Ez a regisztereket, stílusokat variáló eszköztár – a kisebb, olykor meglepetéseket okozó szövegvilágbeli eltéréseitől függetlenül – magas nivójú költészetet eredményez.

Mohai az „irodalom ódivatú hitével élve” idézi meg évtizedekkel ezelőtti ifjúságát; hódézi korszakok videokazettáit bámulja, régi versekből idéz, halott költőtársakkal koccint, és mindig ott áll, szemrevételez az elmúlás határvidékein, ahol már a jelenlét érzéki benyomásai sem bizonyíthatóak, ezért kell a versek erejével valami megfoghatóba kapaszkodnia: „hiába láttam, hogy jégtáblák fogságában csikorogtak a partok, / eldöntetlen, vajon a tenger volt-e, / vagy a megfagyott emlékezet.” A kanizsai Hold életfogytig világít, fénye kiolthatatlanul ragyog a Ménesi úton, a halottas koporsók fölött, a Krisztinaváros lakásaiban, és a költő makacs terheit sem képes lerakni, mindig „szilánkosra taposott gyalogutakon” viszi tovább a tudattalan zsákjaiból kipakolt emlékrögöket. Immár az Üveghegy túloldalán, amelyet nem deszka-kerítés határol, hanem egy polgári otthon, a felnőtt élet csendes káosza és a jótékony könyvespolcok. Az egész világ egy zarándokhely, amely felé a százegyedik út kanyarog.

A *Rózsa utca*, *retrospektív* emlékezetes és megrendítő alkotás, párbeszédre hívja az olvasót, közös visszatekintésekre, Hádész csarnokából vissza az életbe – még akkor is, ha a kötet utolsó soraiban azt olvashatjuk: „Életem pusztulásra ítélt tükre Anyám szeme marad.” A zarándoklás azonban, bármerre vesszük is az irányt, sohasem érhet véget.

Boldogh Dezső

András Orsolya (2000, Csíkszereda, Románia) a Márton Áron Főgimnázium tanulója 2015-től. Kilencedikes korától foglalkozik irodalommal, az új magyartanárnéje hatására. Testvére sok könyvet ajánlott neki, és az ő ösztönzésére kezdett írni.

Balázs Géza (1959, Budapest) nyelvész, néprajzkutató, tanszékvezető egyetemi tanár. Kutatási területe: a mai magyar nyelv és folklór, szöveg-antropológiai nyelvészet, nyelvpolitika, nyelvstratégia, nyelvművelés, médianyelv. Legutóbbi kötete: *A fenntartható magyar nyelv* (esszék, 2018).

Barta Viola (1996, Debrecen) költő, egyetemista. A debreceni Ady Endre Gimnázium dráma tagozatán érettségizett, jelenleg az ELTE hallgatója. Előbb a KonzervArtaudrium Színházi Műhely, jelenleg a Vigkarma független színházi alkotóműhely tagja. 2018-tól az Előretolt Helyőrség Íróakadémia tagja.

Berta Zsolt (1966, Budapest) író, zenész. Regénye, a *Jancsiszög* (2008, 2015) a Magyar Napló regény pályázatán 2007-ben különdíjat nyert. 2015-ben Bertha Bulusu-émlékdíjban, 2017-ben Márai Sándor-díjban részesült. Legújabb kötete: *Kalef* (regény, 2. kiadás, 2018).

Boldogh Dezső (1967, Budapest) költő, publicista. Az ELTE BTK orientalisztika szakán végzett. 2003-tól publikál folyóiratokban. Budapesten él. A Veranda Művészeti Csoport alapító tagja, az Irodalmi Jelen munkatársa. Legutóbbi kötete: *Találkozások a Pán fiúval* (versek, 2018).

Cs. Varga István (1946, Kapuvár) Toldy Ferenc és József Attila-díjas irodalomtörténész. 1984-től az ELTE Tanárképző Főiskolai Karának Irodalomtudományi Tanszékén tanított. 2006-tól az ELTE BTK Kultúra- és Irodalomtudományi Intézetének professzora. Legutóbbi kötete: *Borkultúra kettős tükörben* (társszerző: Rácz László, 2016).

D. Molnár István (1941, Beregszász, Ukrajna) irodalom- és művelődéstörténész, tudományos és szépirodalmi művek fordítója. A Debreceni Egyetem nyugalmazott tanára, az MTA doktora. Két lengyel állampótól is kapott kitüntetést (1987, 1999). Legutóbbi kötete: *Kálvinista csepp a katolikus tengerben. A lengyelországi reformátusok és kultúrájuk* (2009).

Eszenszky Gergely (2000, Budapest) költő, diák. A budapesti Dózsa György Gimnázium dráma tagozatának végzős tanulója. Első alkalommal publikál.

Finta Éva (1954, Beregszász, Ukrajna) költő. 1990-ben települt át Kárpátaljáról. A Magyar Írószövetség tagja. Sárospatakon él. Az Eszterházy Károly Főiskola Comenius Karán tanít. Legutóbbi kötete: *Ötkönyv* (versek, 2018).

Izer Janka (1996, Budapest) a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karának magyar-történelem tanári szakos hallgatója. Jelenleg Pannonhalmán él. Elsősorban prózát, de verseket is ír. 2018-tól a KMTG Előretolt Helyőrség Íróakadémiájának hallgatója.

Jámborné Balog Tünde (1938, Hódmezővásárhely) író, pedagógus. A kilencvenes évek elején kezdett el novellákat írni. A Magyar Írószövetség nivódíjasa (2003), József Attila-díjas (2017). Legutóbbi kötete: *Jámborné Balog Tünde vásznai* (album, 2016).

Jánosi Zoltán (1954, Miskolc) egyetemi tanár, irodalomtörténész, a Magyar Napló főszerkesztője, a Kölcsey Társaság elnöke, 2007 és 2015 között a Nyíregyházi Főiskola (2016. jan. 1-től Nyíregyházi Egyetem) rektora volt. József Attila-díjas, legutóbbi könyve: *Oláh János* (monográfia, 2018).

Joó József (1948, Nyőgér) újságíró. Győrben él. Szombathelyen szerzett népművelő-könyvtáros szakon diplomát. Dolgozott napilapoknál, szerkesztett heti újságot, online kulturális magazint. Legutóbb (2017) *Szívemre kő zuhan* címen gyűjtötte kötetbe verseit.

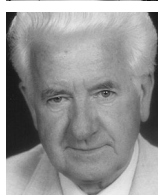
Kemenczky J. Anikó (1996, Révkomárom, Szlovákia) a révkomáromi Selye János Gimnáziumban végzett 2015-ben. Pozsonyban él. 2018-ban nyert felvételt az Előretolt Helyőrség Íróakadémiára. Cikkei szlovákiai magyar folyóiratban jelentek meg, valamint több novellája *A nyelvem, azt nem adom* című antológiában 2017-ben.

Kovács Újszászy Péter (1996, Kolozsvár) költő, egyetemista. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem bölcsészhallgatója. Versekkal, műfordításokkal több antológiában szerepel. Irodalomkritikusként a Helikon folyóirat rendszeres szerzője. 2018-tól az Előretolt Helyőrség Íróakadémia tagja.

Labodics Eszter (1998, Budapest) költő, egyetemista. A Fóti Szabad Waldorf Gimnáziumban érettségizett, jelenleg a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának magyar szakos hallgatója. Első alkalommal publikál.

Lőkös István (1933, Eger) irodalomtörténész. 1988 és 2003 között a KLTE Bölcsészettudományi Karának összehasonlító irodalomtudományi tanszékét vezette. 2000 óta a Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia levelező tagja. Legutóbbi kötete: *Litteratura kajkaviana. A kaj horvát irodalomtörténet magyar szemmel* (2014).

Luszicza István (1975, Budapest) költő, újságíró, szerkesztő. Főten él, a FötCafé újság szerkesztője. A dunakeszi bíróság tisztviselője. Legutóbbi kötete: *Az artista estére hazamegy* (versek, 2006).

Mádi Alexandra Laura (1996, Fehérgyarmat) költő. Lakott Kárpátalján, Debrecenben, Londonban, Leedsben, jelenleg Budapesten él. Versei mellett rövidprózákat is ír. 2018-tól az Előretolt Helyőség Íróakadémia tagja. Költőként első alkalommal publikál.

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító, a Kilencek költőcsoport tagja. A Széphalom Könyvműhely igazgatója. 2012-től a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának vezetője. József Attila- (1993), Prima- (2007), Bethlen Gábor- (2009), Partiumi Író Tábor (2013) és Kossuth-díjas (2015). Legutóbbi kötete: *Élőfilm* (regény, 2018).

Miklya Zsolt (1960, Csorvás) költő, író, szerkesztő, pedagógus. 1996-tól a Parakletos Könyvesház egyházi kiadójának felelős szerkesztője. Feleségével, Miklya Luzsányi Mónikával 1992-től pedagógiai segédanyagokat is ír, szerkeszt. Legutóbbi kötete: *Végtelen sál* (gyerekversek, 2015).

Minya Károly (1963, Kisvárdá) nyelvész. 1986 óta a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán (jelenlegi nevén Nyíregyházi Egyetemen) oktat magyar nyelvészeti tantárgyakat. A Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet igazgatója, habilitált főiskolai tanár. Legutóbbi kötete: *Új szavak II. Nyelvünk 800 új szava értelmezésekkel és példamondatokkal* (2014).

Molnár Vilmos (1962, Csíkszereda, Románia) író, szerkesztő. Egyik alapítója és szerkesztője a Csíkszeredában megjelenő Székelyföld című havi kulturális folyóiratnak. Többek között Márai Sándor- (2009) és József Attila-díjas (2017). Legutóbbi kötete: *Csodák ideje* (novellák, 2018).

Nyiri Péter (1980, Fehérgyarmat) magyar–német szakos tanár, irodalomtörténész, a széphalmi Magyar Nyelv Múzeuma igazgatója, a Kazinczy Ferenc Társaság elnöke. Legújabb kötete szerkesztés alatt áll: *Nyelvtarisznya. Esszék a magyar nyelvről*.

Payer Imre (1961, Budapest) József Attila-, Artisjus-, Nagy Lajos-, Parnasszus-díjas költő, irodalomtörténész. Több napilap újságírója, 1996–2001 között az ELTE Modern Magyar Irodalmi Tanácskének tanára. Legutóbbi kötete: *Fényből van a fal* (versek, 2018).

Salamon Konrád (1941, Pécs) történész, az MTA doktora. A népi falukutató mozgalmat, illetve az I. világháború és a trianoni béke közötti időszakot kutatja. Legújabb kötete: *„Harag és elfogultság nélkül”* (irodalmi és történelmi tanulmányok, 2017).

Szalay Károly (1929, Kecskemét) író, történész, kandidátus. Kitüntették a Magyar Köztársaság Érdemrend középkeresztjével (1994), József Attila-díjjal (2000), Alternatív Kossuth-díjjal (2006) és Prima-díjjal (2013). Legutóbbi kötete: *A sátánizált Horthy* (2018).

Sándor-Fazakas Janka (2000, Csíkszereda, Románia) a Márton Áron Főgimnázium tanulója 2015-től. A Hargita Népe újság 2009-es adventi meseíró pályázatán helyezést ért el, azóta ír novellákat, verseket és slameket. Utóbbi műfajban 2018-ban egy amatőr versenyt is megnyert.

Tamás Menyhért (1940, Hadikfalva, Románia) József Attila-, Arany János- és Babérkoszorú-díjas, Balassi Bálint-emlékkardos költő, író, drámaíró. 1968-tól a Népszava munkatársa, több mint húsz esztendeig irodalmi szerkesztője, majd rovatvezetője, végül főszerkesztő-helyettese. Legutóbbi kötete: *Elfelé utak I–II.* (válogatott versek, regények, 2015).

Tornai József (1927, Dunaharaszti) Kossuth-, József Attila-, Alföld- és Arany János-díjas költő, író, műfordító, a Nemzet Művésze. 1961-től szabadfoglalkozású író. 1976 és 1987 között a Kortárs szerkesztője. 1992 és 1995 között a Magyar Írószövetség elnöke. Legutóbbi kötete: *Ó, kettős ember* (versek, 2017).

Varga Viktor (1987, Budapest) szerkesztő, kritikus. 2011-től a PPKE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskolájának hallgatója. Kutatási területe: a fantasztikus műfaj elmélete és magyarországi megjelenési formái. A Kortárs Online filmes rovatának vezetője volt.

Vasy Géza (1942, Budapest) irodalomtörténész, az ELTE modern magyar irodalomtörténeti tanácskének docenseként tanított. József Attila- és Arany János-díjas. 2007 és 2010 között a Magyar Írószövetség elnöke. Legutóbbi kötete: *Sánta Ferenc* (2017).

Vitéz Ferenc (1965, Kisvárdá) költő, kultúra- és kommunikációkutató, a Debreceni Hittudományi Egyetem intézetvezető docense. A Nézőpont folyóirat szerzője és kiadója. Legutóbbi kötete: *Csontos János, az ezredváltó magyar Dante* (monográfia, 2016).